

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

**ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ & ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
‘ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ’**

**Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΩΣ ΕΙΔΙΚΗ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.
ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: ΕΙΣΕΡΧΟΜΕΝΟΣ ΦΟΙΤΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Της Φοιτήτριας Καρνάβα Ε. Διαμάντως

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: Καθηγητής Αλέξιος-Μιχαήλ Δέφνερ

ΒΟΛΟΣ, ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2017

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

**ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
‘ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ’**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ | Διαμάντω Ε. Καρνάβα

***Ο Εκπαιδευτικός Τουρισμός ως Ειδική Μορφή Τουρισμού.
Μελέτη Περίπτωσης: Εισερχόμενος Φοιτητικός Τουρισμός στο Πανεπιστήμιο
Θεσσαλίας***

Τριμελής Επιτροπή Παρακολούθησης

Αλέξιος-Μιχαήλ Δέφνερ, Καθηγητής

Χάρης Κοκκώσης, Καθηγητής

Όλγα Χριστοπούλου, Καθηγήτρια

Στη μνήμη του πατέρα μου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η έρευνα του εκπαιδευτικού τουρισμού και συγκεκριμένα του εισερχόμενου φοιτητικού τουρισμού στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, μέσω οργανωμένης κινητικότητας, καθώς και η διερεύνηση των επιπτώσεών του στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική περιφερειακή ανάπτυξη.

Στο πρώτο τμήμα περιγράφονται βασικά θέματα της ειδικής και εναλλακτικής αυτής μορφής τουρισμού μέσα από βιβλιογραφική ανασκόπηση. Στο δεύτερο μέρος εκπονείται πρωτογενής έρευνα σε εισερχόμενους φοιτητές του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, καθώς και εκπροσώπους εκπαιδευτικών και τουριστικών φορέων. Διαπιστώνεται πως η κατάλληλη αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της περιοχής και η μετατροπή τους σε ανταγωνιστικά, σε συνδυασμό με την αντιμετώπιση των αδυναμιών και των ελλειμμάτων των υποδομών και του εκπαιδευτικού συστήματος, θα μπορούσε να οδηγήσει στην ενίσχυση του εισερχόμενου φοιτητικού τουρισμού στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Το γεγονός αυτό θα συμβάλει στην ανάπτυξη της περιοχής της Θεσσαλίας και της Λαμίας μέσα από μια στρατηγική που βασίζεται στις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης.

Λέξεις Κλειδιά: Εκπαιδευτικός Τουρισμός, Περιφερειακή Ανάπτυξη, Εισερχόμενοι Φοιτητές, Erasmus, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

EDUCATIONAL TOURISM: A SPECIAL FORM OF TOURISM. CASE STUDY: INBOUND STUDENT TOURISM AT THE UNIVERSITY OF THESSALY

ABSTRACT

The purpose of this diploma thesis is to research the educational tourism and in particular the inbound student tourism at the University of Thessaly through organized mobility, as well as to investigate its impact on economic, social and cultural regional development.

The first part of the thesis describes basic issues of this specific and alternative form of tourism through a bibliographic review. In the second part, a primary research is conducted on inbound students of the University of Thessaly, as well as representatives of educational and tourist bodies. It is concluded that the appropriate exploitation of the comparative advantages of the region and their conversion into competitive, in combination with addressing weaknesses and deficits in the infrastructure and the education system, could lead to the development of inbound student tourism at the University of Thessaly. This will contribute to the development of the region of Thessaly and the city of Lamia, through a strategy based on the principles of sustainable development.

Keywords: Educational Tourism, Regional Development, Inbound Students, Erasmus, University of Thessaly.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	9
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	9
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ	9
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΡΤΙΚΟΛΕΞΩΝ	10
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	12
ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	14
1.1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	14
1.2 ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΧΡΟΝΟ	16
1.3 ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	18
1.4 ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΤΑΞΙΔΙΩΤΩΝ	18
1.5 ΤΥΠΟΛΟΓΙΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ	19
2. ΕΙΔΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	22
2.1 ΠΡΟΤΥΠΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	22
2.2 ΟΡΙΣΜΟΣ ΕΙΔΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	22
2.3 ΕΙΔΗ ΕΙΔΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	23
2.4 ΑΙΤΙΕΣ ΣΤΡΟΦΗΣ ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	25
2.5 ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	26
3. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	28
3.1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	28
3.2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	29
3.3 ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	31
3.4 ΤΙ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	32
3.5 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ- ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	33
3.6 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΖΗΤΗΣΗ- ΤΑΣΕΙΣ	33
3.7 ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΜΕ ΑΛΛΕΣ ΕΙΔΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ	34
4. ΦΟΙΤΗΤΙΚΟΣ/ΣΠΟΥΔΑΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	37
4.1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	37
4.2 Ο ΣΠΟΥΔΑΣΤΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΗ ΧΩΡΟ	37
4.3 Η ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	40
4.4 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ	41
4.5 ΜΟΡΦΕΣ ΦΟΙΤΗΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	43
5. ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ERASMUS	45
5.1 Το ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ERASMUS ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	47
5.2 ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ERASMUS ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	48
6. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ– ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ– ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	53
6.1 ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ – ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	55

7. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	58
7.1 ΤΟ ΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	58
7.2 ΜΕΣΑ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ	59
7.3 ΤΡΟΠΟΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ	59
7.4 ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	60
8. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΕ ΦΟΙΤΗΤΕΣ	62
8.1 ΦΟΙΤΗΤΕΣ ERASMUS	62
8.1.1 ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	62
8.1.2 ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ	62
8.1.3 ΤΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ	63
8.1.4 ΟΙ ΠΡΟΣΔΟΚΙΕΣ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥΣ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	64
8.1.5 ΔΑΠΑΝΕΣ ΦΟΙΤΗΤΩΝ	65
8.1.6 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΠΡΟΣΦΕΡΟΜΕΝΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	65
8.2 ΦΟΙΤΗΤΕΣ WAYNE STATE COLLEGE	67
8.2.1 ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	67
8.2.2 ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ	67
8.2.3 ΤΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ	69
8.2.4 ΟΙ ΠΡΟΣΔΟΚΙΕΣ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥΣ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	70
8.2.5 ΔΑΠΑΝΕΣ ΦΟΙΤΗΤΩΝ	71
8.2.6 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΠΡΟΣΦΕΡΟΜΕΝΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	71
8.3 ΦΟΙΤΗΤΕΣ ΙΑΑΣ	73
8.3.1 ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	73
8.3.2 ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ	73
8.3.3 ΤΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ	74
8.3.4 ΟΙ ΠΡΟΣΔΟΚΙΕΣ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥΣ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	75
8.3.5 ΔΑΠΑΝΕΣ ΦΟΙΤΗΤΩΝ	75
8.3.6 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΠΡΟΣΦΕΡΟΜΕΝΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	76
8.4 ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ	77
8.4.1 ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	77
8.4.2 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΩΝ ΕΜΠΕΙΡΙΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ	77
8.4.3 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΚΙΝΗΤΡΩΝ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ	79
8.4.4 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΠΡΟΣΔΟΚΙΩΝ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥΣ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ	80
8.4.5 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΦΟΙΤΗΤΙΚΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ	81
8.4.6 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΠΡΟΣΦΕΡΟΜΕΝΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	82
9. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΕ ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΦΟΡΕΩΝ	85
9.1 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ - ΔΕΙΓΜΑ	85

9.2 ΚΙΝΗΤΡΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ ΕΙΣΕΡΧΟΜΕΝΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΠΘ.....	87
9.3 ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ – ΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ ΤΟΥ ΠΘ ΓΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	89
9.4 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΙΣΕΡΧΟΜΕΝΟΥ ΦΟΙΤΗΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ	91
9.5 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ (ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ-ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ) ΤΟΥ ΕΙΣΕΡΧΟΜΕΝΟΥ ΦΟΙΤΗΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	92
9.6 ΕΜΠΟΔΙΑ – ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΠΘ	94
9.7 ΜΕΤΡΑ ΥΠΕΡΒΑΣΗΣ ΤΩΝ ΔΥΣΚΟΛΙΩΝ.....	96
9.8 ΑΠΕΙΛΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΠΘ	96
10. ΑΝΑΛΥΣΗ SWOT.....	98
11. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ- ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	100
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	106
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	143

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

4.2.1	Οι 10 κορυφαίοι προορισμοί παγκοσμίως για σπουδές-2014	121
4.2.2	Ποσοστό διεθνών φοιτητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση	122
4.2.3	Αναλογία εγχώριων και διεθνών φοιτητών	123
4.2.4	Ποσοστό διεθνών φοιτητών ανά επίπεδο σπουδών	124
4.2.5	Χώρες με τους περισσότερους εξερχόμενους φοιτητές	125
4.3.1	Αριθμός εξερχόμενων Ελλήνων φοιτητών για σπουδές στο εξωτερικό ανά έτος	126
4.4.1	Τα 10 καλύτερα Πανεπιστήμια του κόσμου για το 2018	127
4.4.2	Τα 10 καλύτερα Πανεπιστήμια του κόσμου για το 2016-17	128
4.4.3	Χώρες με μεγαλύτερο αριθμό καλύτερων πανεπιστημίων το 2016-17	128
4.4.4	Τα 10 καλύτερα Πανεπιστήμια του κόσμου για το 2017	129
4.4.5	Παγκόσμια κατάταξη Πανεπιστημίων για το 2017	129
4.4.6	Παγκόσμια κατάταξη Ελληνικών Πανεπιστημίων 2017	130
4.4.7	Παγκόσμια κατάταξη ελληνικών πανεπιστημίων 2011-2015	131
5.1	Εισερχόμενοι – Εξερχόμενοι φοιτητές Erasmus για σπουδές 2014	135
5.2	Εισερχόμενοι – Εξερχόμενοι φοιτητές Erasmus για σπουδές 2015	136
5.2.1	Εξερχόμενοι φοιτητές ΠΘ 2013-2017	50
5.2.2	Εξερχόμενοι / Εισερχόμενοι φοιτητές ΠΘ 2013-2017	50
5.2.3	Εισερχόμενοι φοιτητές στο ΠΘ 1999-2016	51
5.2.4	Χώρες προέλευσης των εισερχόμενων φοιτητών στο ΠΘ 1999-2016	52
5.3	Κινητικότητα 2013-2014	137
5.4	Τα κορυφαία Ιδρύματα υποδοχής φοιτητών Erasmus 2013-2014	138
5.5	Τα κορυφαία Ιδρύματα αποστολής φοιτητών Erasmus 2013-14	139
6.1	Μεγέθη του Ελληνικού Τουρισμού 2016	140
6.1.1	Δείκτες ανταγωνιστικότητας σχετικές με τον εκπαιδευτικό τουρισμό	141
6.2	Δείκτες ανταγωνιστικότητας 2016-2017	142
8.1	Ερωτηματολόγιο Φοιτητών	107
8.2	Ερωτηματολόγιο Υπευθύνων WSC	116

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

4.2.1	Διανομή διεθνών φοιτητών ανά χώρα για μάστερ και διδακτορικό	118
4.2.2	Κινητικότητα Φοιτητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση	118
4.3.1	Αριθμός Τμημάτων ανά Ίδρυμα	119
4.3.2	Γεωγραφική Διασπορά των ΑΕΙ (2013-2014)	120
5.1	Κινητικότητα φοιτητών 1987-2013	132
5.1.1	Εξερχόμενοι φοιτητές για σπουδές & πρακτική άσκηση	132
5.1.2	Εισερχόμενοι φοιτητές για σπουδές & πρακτική άσκηση	133
5.1.3	Χώρες επιλογής προορισμού εξερχόμενων Ελλήνων φοιτητών	133
5.1.4	Εξερχόμενοι Φοιτητές ανά Εκπαιδευτικό Ίδρυμα	134
5.2	Εξερχόμενοι φοιτητές Erasmus ανά χώρα προέλευσης 2013-14	134
5.3	Αύξηση Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων στο Erasmus το 2014	135

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

3.7.1	Εκπαιδευτικός Τουρισμός ως Υποσύνολο του Αρχαιολογικού Τουρισμού	35
3.7.2	Ο Εκπαιδευτικός Τουρισμός ως Τομή με Θαλάσσιο & Γαστρονομικό Τουρισμό	36
3.7.3	Ο Εκπαιδευτικός Τουρισμός ως Ένωση με τον Πολιτιστικό Τουρισμό	36
6.1	Ταξιδιωτική και Τουριστική Ανταγωνιστικότητα Ελλάδας 2017	141

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΡΤΙΚΟΛΕΞΩΝ

CCHS	Centro de Ciencias Humanas y Sociales
ISTC	International Student Travel Confederation
CSIC	Consejo Superior de Investigaciones Científicas
ECTS	European Credit Transfer and Accumulation System
FIYTO	Federation of International Youth Travel Organizations
IAAS	International Association of Students in Agricultural and Related Sciences
NAFSA	Association of International Educators
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development
TTCI	Travel and Tourism Competitiveness Index
UIOOT	Unión Internacional de Organismos Oficiales de Turismo
UNWTO	World Tourism Organization
UTH	University of Thessaly
WSC	Wayne State College
WEBA	World Educate Business Association
WEF	World Economic Forum
WTTC	World Travel & Tourism Council
WWF	World Wide Fund for Nature
ΑΔΠ	Αρχή Διασφάλισης και Πιστοποίησης της Ποιότητας στην Ανώτατη Εκπαίδευση
ΑΕΙ	Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα
ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
ΑΠΘ	Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
ΑΣΚΤ	Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών
ΑΣΠΑΙΤΕ	Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης
ΑΤ	Αρχαιολογικός Τουρισμός
ΓΤ	Γαστρονομικός Τουρισμός
ΓΦΠΑΠ	Τμήμα Γεωπονίας Φυτικής Παραγωγής & Αγροτικού Περιβάλλοντος
ΔΕΠ	Διδακτικό και Ερευνητικό Προσωπικό
ΔΠΘ	Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
ΔΤΤΑ	Δείκτης Ταξιδιωτικής και Τουριστικής Ανταγωνιστικότητας
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Επιτροπή
ΕΖΕΣ	Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών
ΕΚΠΑ	Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
ΕΜΠ	Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο
ΕΟΤ	Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού
ΕΟΧ	Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος
ΕΤ	Εκπαιδευτικός Τουρισμός
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΘΤ	Θαλάσσιος Τουρισμός
ΙΑΚΑ	Ιστορία, Αρχαιολογία και Κοινωνική Ανθρωπολογία
ΙΚΥ	Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών
ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
ΟΠΑ	Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
ΠΘ	Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
ΠΟΤ	Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού
ΠΤ	Πολιτιστικός Τουρισμός
ΠΤΔΕ	Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης

ΠΥΤ	Περιφερειακή Υπηρεσία Τουρισμού
ΣΕΤΕ	Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων
ΤΕΙ	Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα
ΤΕΦΑΑ	Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού
ΤΜΧΠΠΑ	Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης
ΥΠΠΕΘ	Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο τουρισμός αποτελεί ένα σημαντικό πυλώνα της οικονομικής δραστηριότητας παγκοσμίως, επιφέροντας σπουδαίες μεταβολές στην τοπική κοινωνία με τις πολλαπλασιαστικές του επιδράσεις, στην περιφερειακή ανάπτυξη με την αύξηση της απασχόλησης και των εισοδημάτων καθώς και στο ισοζύγιο πληρωμών με την επίδραση των συναλλαγματικών εισροών. Στην ελληνική οικονομία ο τουρισμός συνεισφέρει 7,5% άμεσα και 18,6% συνολικά στη διαμόρφωση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος ¹ (WTTC), καθώς η Ελλάδα διαθέτει αρκετά συγκριτικά πλεονεκτήματα έναντι πολλών άλλων χωρών.

Η εκπαίδευση κερδίζει συνεχώς έδαφος, καθώς αυξάνεται η ανάγκη για διά βίου μάθηση μέσα σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, με τη διεθνοποίηση της εκπαίδευσης, την ανάπτυξη της τεχνολογίας και τις προκλήσεις του εγχώριου και διεθνούς περιβάλλοντος. Όλα αυτά οδήγησαν στην ανάγκη της συλλογής και ανταλλαγής στοιχείων μέσα από μια στρατηγική για την ανώτατη εκπαίδευση στην Ελλάδα και όχι μόνο.

Ο συνδυασμός του τουρισμού και της εκπαίδευσης συνιστά τον εκπαιδευτικό τουρισμό. Στη βιβλιογραφία υπάρχει ένα κενό στο θέμα του εκπαιδευτικού τουρισμού, γεγονός που οφείλεται στην πεποίθηση πως η αγορά του εκπαιδευτικού τουρισμού δεν είναι ελκυστική από οικονομικής άποψης και οι μαθητές και οι φοιτητές/σπουδαστές δεν αντιμετωπίζονται ως ξεχωριστή κατηγορία στους συνοριακούς ελέγχους, με αποτέλεσμα να μη συλλέγονται επίσημα στοιχεία για τις κατηγορίες αυτές (Αθανασίου, 2013).

Ο βασικός σκοπός της διπλωματικής αυτής εργασίας είναι η έρευνα του εκπαιδευτικού τουρισμού στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Συγκεκριμένα διερευνάται η ανάπτυξη του εισερχόμενου φοιτητικού τουρισμού μέσω οργανωμένης κινητικότητας, οι επιπτώσεις του στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική περιφερειακή ανάπτυξη, καθώς και οι προϋποθέσεις κάτω από τις οποίες μπορεί να αναπτυχθεί η ειδική αυτή μορφή τουρισμού. Ο λόγος που επιλέχθηκε το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας είναι πως αποτελεί ένα σχετικά νέο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα με μεγάλες προοπτικές, όπως φαίνεται μέσα από

---

¹ Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) είναι το σύνολο όλων των προϊόντων και αγαθών που παράγει μια οικονομία σε διάστημα ενός έτους, εκφρασμένο σε χρηματικές μονάδες.

την ιστορική του πορεία, αλλά και επειδή βρίσκεται σε ένα καίριο γεωγραφικό σημείο, στο κέντρο της Ελλάδος, διασκορπισμένο σε πέντε κεντρικές πόλεις, επιτρέποντας την έρευνα και διερεύνηση ενός μεγάλου τμήματος της χώρας.

Αρχικά γίνεται μια βιβλιογραφική ανασκόπηση και παρουσιάζονται γενικές έννοιες, όπως ο τουρισμός, η εξελικτική του πορεία μέσα στο χρόνο, οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού και επισημαίνονται οι αιτίες που οδήγησαν στη στροφή αυτή των ειδικών μορφών τουρισμού, δίνοντας έμφαση στη σχέση του εναλλακτικού τουρισμού και της αειφόρου ανάπτυξης.

Προσεγγίζεται η έννοια του εκπαιδευτικού τουρισμού μέσα από μια ιστορική αναδρομή και συσχέτιση με άλλες ειδικές μορφές τουρισμού και δίνεται έμφαση στο φοιτητικό τουρισμό μέσω της οργανωμένης κινητικότητας στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Παρουσιάζεται η σχέση του τουρισμού με την οικονομική ανάπτυξη και ανταγωνιστικότητα και μέσα από τη σταχυολόγηση των στοιχείων των πυλώνων στον κλάδο των Ταξιδιών και του Τουρισμού του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ (WEF) που σχετίζονται περισσότερο με τον εκπαιδευτικό τουρισμό, αναδεικνύεται η σχέση του εκπαιδευτικού τουρισμού και της ανταγωνιστικότητας, αφού ο φοιτητικός τουρισμός είναι ένας κλάδος που θα μπορούσε να εκμεταλλευτεί τα πλεονεκτήματα που υπάρχουν δημιουργώντας οφέλη για τον κλάδο του τουρισμού αλλά και της εκπαίδευσης.

Εκπονείται πρωτογενής έρευνα σε τρεις ομάδες εισερχόμενων φοιτητών στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Περιγράφεται η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε, γίνεται μια ανάλυση των αποτελεσμάτων για την κάθε ομάδα χωριστά και επιχειρείται μια συγκριτική ανάλυση. Επίσης, διατυπώνονται ορισμένα βασικά ερευνητικά ερωτήματα τα οποία προσεγγίζονται μέσα από συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν σε εκπροσώπους εκπαιδευτικών και τουριστικών φορέων.

Μέσα από την ανάλυση και επεξεργασία όλων αυτών των στοιχείων, και σε συνδυασμό με τα δευτερογενή δεδομένα, καταρτίστηκε μια ανάλυση SWOT για τον εκπαιδευτικό τουρισμό στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας και καταγράφηκαν τα βασικά συμπεράσματα και κάποιες προτάσεις για την ανάπτυξη του εκπαιδευτικού τουρισμού στην περιοχή της Θεσσαλίας και τη Λαμία.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

1.1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο Τουρισμός είναι μία από τις μεγαλύτερες βιομηχανίες σε παγκόσμιο επίπεδο, καθώς αποτελεί μία από τις πιο προσοδοφόρες δραστηριότητες επιφέροντας έσοδα και συνάλλαγμα αλλά και πολλαπλασιαστικές επιπτώσεις σε όλους τους τομείς της κοινωνικοοικονομικής κατάστασης. Αν και η λέξη «τουρισμός» εμφανίζεται για πρώτη φορά στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, η δραστηριότητα που υποδηλώνει εξελίχθηκε στο πέρασμα των αιώνων και παρουσιάζει μεγάλη αύξηση κατά τον 20^ο αιώνα (Βαρβαρέσος, 2000). Είναι δύσκολο να δοθεί ένας ορισμός για τον τουρισμό καθώς συνδέεται με την οικονομική, κοινωνική, πολιτική, πολιτιστική και περιβαλλοντική διάσταση ενός τόπου και για το λόγο αυτό έχουν αποδοθεί πολλοί ορισμοί.

Η Επιτροπή Εμπειρογνομόνων της Κοινωνίας των Εθνών, το 1937, προσπάθησε να διατυπώσει τον πρώτο ορισμό για τον τουρισμό. Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό τουρίστας είναι το άτομο που ταξιδεύει για χρονικό διάστημα 24 ωρών ή περισσότερο σε μια χώρα διαφορετική από εκείνη που διαμένει μόνιμα.

Οι Hunziger και Krapf (1942, όπως παραπέμπεται στην Αθανασίου, 2013: 14) διατύπωσαν ένα ορισμό, στον οποίο διακρίνουν την ικανοποίηση των τουριστικών αναγκών και ο οποίος διατυπώνεται ως εξής: «Τουρισμός είναι το σύνολο των σχέσεων και των φαινομένων που αναπτύσσονται κατά τη διάρκεια της μετακίνησης και παραμονής των ατόμων εκτός του τόπου κατοικίας τους με τον περιορισμό ότι δεν έχουν ως κίνητρο την άσκηση οιαδήποτε δραστηριότητας που αποφέρει κέρδος».

Η Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για τον Τουρισμό και τα Διεθνή Ταξίδια και Τουρισμό, που πραγματοποιήθηκε στη Ρώμη το 1963, επαναπροσδιορίζει τον πρώτο ορισμό. Έτσι σύμφωνα με το νέο ορισμό, ο όρος επισκέπτης χαρακτηρίζει κάθε άτομο που επισκέπτεται μία χώρα εκτός από εκείνη της μόνιμης κατοικίας του για οποιοδήποτε λόγο εκτός από εκείνο της άσκησης επαγγέλματος (UIOOT, 1963).

Σύμφωνα με το Διεθνές Τουριστικό Λεξικό, ο τουρισμός ορίζεται ως «το σύνολο των ανθρώπινων μετακινήσεων και των δραστηριοτήτων που προκύπτουν από αυτές» (ΑΙΤ, 1961: 162). Ο Gartner (1994) ορίζει τον τουρισμό ως το γεγονός που συμβαίνει όταν ένα άτομο αλλάζει φυσιολογικό περιβάλλον και φυσιολογικό ρυθμό ζωής.

Ο Βαρβαρέσος (2000: 42), θεωρεί τον τουρισμό μια φάση κινητική και δυναμική που ακολουθείται από κάποια φάση ακίνητη και στατική. Η πρώτη φάση αφορά στα μεταφορικά μέσα και ονομάστηκε ενεργητικός τουρισμός, ενώ η δεύτερη φάση έχει σχέση με την παραμονή του τουρίστα στον τόπο μετακίνησης και ορίστηκε ως τουρισμός της υποδοχής.

Ο Λαγός (2005: 42), παραθέτει και σχολιάζει διάφορους ορισμούς που έχουν αποδοθεί για τον τουρισμό και καταγράφοντας τα κοινά σημεία των ορισμών αυτών, καταλήγει: «τουρισμός είναι ένα πολυπρισματικό οικονομικό και κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο συμβαίνει όταν τα άτομα αλλάζουν φυσικό περιβάλλον και ρυθμούς ζωής που τους ικανοποιούν ψυχοσωματικές ανάγκες και πνευματικές περιέργειες, μέσα από συνειδητή και, αποκλειστικά για το σκοπό αυτό, πρόσκαιρη μετακίνηση σε ξένο γεωγραφικό χώρο και για χρονικό διάστημα μέχρι ένα έτος, αναπτύσσοντας συγκεκριμένες δραστηριότητες αναψυχής, διακοπών, επιχειρηματικές, θρησκευτικές, κ.λπ.».

Τουρισμός είναι το σύνολο των δραστηριοτήτων που ταξιδεύουν και διαμένουν σε μέρη έξω από το σύνηθες περιβάλλον τους για διάστημα περίπου ενός έτους για ξεκούραση, επαγγελματικούς ή άλλους λόγους (Αποστολόπουλος & Σδράλη, 2009: 11).

Ο τουρισμός ως ομαδική ή μεμονωμένη μετακίνηση ατόμων σε διάφορα μέρη προϋποθέτει τη διαμονή στα μέρη αυτά για τουλάχιστον 24 ώρες και περιλαμβάνει α) το ταξίδι προς τον τουριστικό προορισμό, που είναι προσωρινού χαρακτήρα, καθώς σκοπεύει ο τουρίστας να επιστρέψει στον τόπο της μόνιμης κατοικίας του ξανά και β) τη διαμονή στον τουριστικό προορισμό, όπου θα καταναλώσει κάποια αγαθά, ανάμεσα στα οποία είναι και η διατροφή (Πολύζος, 2011: 557).

Από τα ανωτέρω μπορεί κανείς να συμπεράνει πως για να υπάρξει τουρισμός απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η μετακίνηση από τον τόπο μόνιμης κατοικίας σε έναν άλλο τόπο για προσωρινή διαμονή, διάρκειας μέχρι ενός έτους. Η μετακίνηση αυτή προϋποθέτει την ικανοποίηση ψυχοσωματικών αναγκών και πνευματικών περιεργειών. Τα άτομα κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους δεν ασκούν το επάγγελμά τους, δηλαδή δεν δημιουργούν εισόδημα.

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (ΠΟΤ), «ο τουρισμός ορίζεται ως ένα κοινωνικό, πολιτιστικό και οικονομικό φαινόμενο που συνεπάγεται τη μετακίνηση των ανθρώπων σε χώρες ή μέρη έξω από το συνηθισμένο περιβάλλον τους για προσωπικούς ή επιχειρηματικούς/ επαγγελματικούς λόγους και για χρονικό διάστημα

όχι μεγαλύτερο του ενός έτους. Οι άνθρωποι αυτοί ονομάζονται επισκέπτες και ο τουρισμός έχει να κάνει με τις δραστηριότητές τους» (UNWTO, 2012).

Συνοψίζοντας, ο τουρισμός είναι ένα πολυδιάστατο φαινόμενο, που αποτυπώνεται με την αλλαγή των παραστάσεων και των ρυθμών ζωής, όταν το άτομο βγαίνει έξω από τη ρουτίνα και τις καθημερινές συνήθειες του δραστηριότητες, ορισμός που διατυπώνεται καλύτερα από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού, και σύμφωνα με τον οποίο προκύπτουν τόσο χρονικοί περιορισμοί, δηλαδή παραμονή στον τόπο προορισμού από 24 ώρες έως και ένα έτος, όσο και χωρικοί περιορισμοί, δηλαδή πραγματοποίηση ταξιδιού εκτός του συνήθους τόπου διαμονής. Επίσης η ζήτηση για τουρισμό δεν εξαντλείται σε δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου, αφού περιλαμβάνει και άλλες δραστηριότητες.

1.2 ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΧΡΟΝΟ

Η ανάπτυξη των συγκοινωνιών αποτελεί προϋπόθεση *sine qua non* για την ανάπτυξη του τουρισμού. Μετά το 1800, με την πρώτη ατμομηχανή και την ανακάλυψη του σιδηροδρόμου, τοποθετείται μια μεγάλη ιστορική περίοδος του τουρισμού, ο οποίος εκτοξεύεται όταν οι αεροπορικές συγκοινωνίες προστέθηκαν στις χερσαίες, σηματοδοτώντας έτσι την αρχή της μεγάλης ανάπτυξής του. Η ραγδαία εξάπλωση του τουρισμού συνδέεται με μια σειρά μεταβλητών, όπως η εκμηδένιση των αποστάσεων, η άνοδος του βιοτικού επιπέδου, η αύξηση του ελεύθερου χρόνου, η πτώση των τιμών των αεροπορικών εισιτηρίων κ.ά.

Από τότε που εμφανίστηκε ο άνθρωπος στη γη μετανάστευε από τόπο σε τόπο. Οι εξερευνήσεις και τα ταξίδια των αρχαίων - εμπορικού, θρησκευτικού, μορφωτικού ή πολιτικού χαρακτήρα - αποτελούν προδρόμους του σημερινού τουρισμού (Λαγός, 2005: 46). Στην αρχαία Ελλάδα η φιλοξενία ήταν διαδεδομένη και οι ταξιδιώτες προστατεύονταν από τον Ξένιο Δία. Η έναρξη της πρώτης περιόδου του τουρισμού δεν είναι σαφώς προσδιορισμένη και τοποθετείται στα μέσα της τρίτης χιλιετίας π.Χ. έως και τη χρήση της ατμομηχανής στο σιδηρόδρομο. Η δημιουργία οδικών δικτύων και η εξέλιξη των τροχοφόρων είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την αύξηση των ταξιδιών. Τα επαγγελματικά ταξίδια είναι τα πρώτα που εμφανίζονται, ενώ μετά το 1500 π.Χ. τα ταξίδια πραγματοποιούνται για αναψυχή και περιήγηση (Ηγουμενάκης κ.ά., 1998: 160). Κατά το μεσαίωνα τα ταξίδια αναψυχής περιορίστηκαν αισθητά και επικράτησαν

κυρίως δύο είδη τουρισμού: Ο πανεπιστημιακός τουρισμός και ο τουρισμός των σημαντικών θρησκευτικών εορτών και γεγονότων (Αποστολόπουλος και Σδράλη, 2009: 15).

Η δεύτερη περίοδος του τουρισμού διαρκεί περίπου εκατό έτη, από το 1840 μέχρι και το τέλος του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου. Είναι μια βασική περίοδο για τον τουρισμό καθώς τότε σημειώθηκαν σημαντικά τεχνολογικά επιτεύγματα, όπως η χρήση της ατμομηχανής στα μεταφορικά μέσα. Η μέση ταχύτητα ανεβαίνει, οι χρονικές αποστάσεις μειώνονται και οι άνθρωποι ταξιδεύουν περισσότερο και έρχονται πιο κοντά ο ένας στον άλλο (Burkart κ.ά., 1981: 17).

Κατά τη μεταπολεμική περίοδο έχουμε δύο περιόδους στον τουρισμό. Αρχικά οι τουρίστες ήθελαν να εξερευνούν νέα μέρη και να συναντούν νέα ήθη και πολιτισμούς και προτιμούσαν να τους αποκαλούν “worldly travelers”, δηλαδή ταξιδιώτες του κόσμου (Cohen, 1979). Μετά τις δεκαετίες του '50 και '60 κυριαρχεί το μοντέλο του μαζικού τουρίστα, που βασίζεται στην προβολή των 4 s (sea, sun, sand and sex) που σε συνδυασμό με την πολιτιστική κληρονομιά αναπτύσσεται κυρίως στις παράκτιες και νησιωτικές περιοχές κατά τη θερινή περίοδο. Σε όλο τον κόσμο και όχι μόνο στην Ελλάδα οι άνθρωποι κάνουν ταξίδια σε προορισμούς που συνδυάζουν τη θάλασσα, τον ήλιο και την άμμο με σκοπό την ξεκούραση και τη διασκέδαση (Delitheou κ.ά., 2014).

Από το τέλος της δεκαετίας του '70 το κυρίαρχο πρότυπο ανάπτυξης του οργανωμένου μαζικού τουρίστα άρχισε να αμφισβητείται και να εγκαταλείπεται, καθώς στη θέση του αναπτύχθηκαν δύο άλλα πρότυπα τουρισμού, τα οποία στηρίζονται στα ειδικά ενδιαφέροντα των διακοπών, τα οποία αντίστοιχα συγκροτούν τις ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού (Λαγός, 2005: 62). Η τουριστική ζήτηση σταδιακά διαφοροποιείται, μεταβάλλεται και τμηματοποιείται, καθώς έχουμε ένα νέο τύπο τουρίστα πιο έμπειρο και συνειδητοποιημένο, με τις καταναλωτικές του ανάγκες να επικεντρώνονται πρωτίστως στον ελεύθερο χρόνο και στις δραστηριότητες αναψυχής και δευτερευόντως στον προορισμό και στην κατηγορία καταλύματος. Το νέο αυτό τουριστικό προϊόν που διαμορφώνεται οδηγεί σταδιακά στην αντικατάσταση των τεσσάρων S (sea, sun, sand and sex) από τα 4 E (Environment and clean nature, Educational tourism, Event and mega event, Entertainment and fun) (Βαρβαρέσος, 2008: 48). Έτσι μετά το 1970, γίνεται λόγος για την τέταρτη περίοδο στον τουρισμό, η οποία διαρκεί μέχρι και τις μέρες μας, έχοντας ως χαρακτηριστικό γνώρισμα τη στροφή

ολοένα και περισσότερων τουριστών από το μαζικό τουρισμό σε ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού.

1.3 ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (UNWTO, 1995: 26), ο τουρισμός μπορεί να διακριθεί στις κάτωθι κατηγορίες:

1. Εγχώριος τουρισμός (Domestic tourism) είναι ο τουρισμός των κατοίκων μιας χώρας που ταξιδεύουν μόνο μέσα σε αυτή (π.χ. ένας Βολιώτης επισκέπτεται την Αθήνα).
2. Εισερχόμενος τουρισμός (Inbound tourism) είναι ο τουρισμός των μη μόνιμων κατοίκων (αλλοδαπών) που ταξιδεύουν σε μία χώρα (π.χ. ένας Ιταλός που ταξιδεύει στην Ελλάδα).
3. Εξερχόμενος ή εξωτερικός τουρισμός (Outbound tourism) είναι ο τουρισμός που περιλαμβάνει κατοίκους μιας χώρας που ταξιδεύουν προς άλλες χώρες (π.χ. ένας Έλληνας που ταξιδεύει στη Ιταλία).
4. Διεθνής τουρισμός (International Tourism) είναι ο τουρισμός που αποτελείται από τον εισερχόμενο και εξερχόμενο τουρισμό.
5. Εσωτερικός τουρισμός (Internal tourism) είναι ο τουρισμός που αποτελείται από το συνδυασμό εγχώριου και εισερχόμενου τουρισμού.
6. Εθνικός τουρισμός (National tourism) είναι ο τουρισμός ο οποίος αποτελείται τόσο από τον εγχώριο όσο και από τον εξερχόμενο ή εξωτερικό τουρισμό.

1.4 ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΤΑΞΙΔΙΩΤΩΝ

Ως τουρίστας ορίζεται το άτομο που ταξιδεύει σε μια χώρα εκτός από εκείνη της μόνιμης διαμονής του για χρονική περίοδο με διάρκεια από 24 ώρες το ελάχιστο και μέχρι ένα έτος το μέγιστο, με τον περιορισμό πως δεν ασκεί οποιαδήποτε αμειβόμενη δραστηριότητα στη χώρα που επισκέπτεται και οι λόγοι της επίσκεψής του σχετίζονται με λόγους αναψυχής, θρησκευτικούς, επαγγελματικούς και άλλους λόγους, καθώς και επισκέψεις φίλων και συγγενών (UNWTO, 1994: 26).

Η διάκριση μεταξύ τουρίστα και ταξιδιώτη είναι δύσκολο να αποδοθεί καθώς στη σύγχρονη μορφή του τουριστικού φαινομένου ο ταξιδιώτης έχει εξομοιωθεί με τον

τουρίστα. Επισκέπτης καλείται το παραπάνω άτομο αν ο χρόνος παραμονής του σε έναν προορισμό είναι μικρότερος των δώδεκα μηνών (Λαγός, 2005: 45).

Οι εκδρομείς διακρίνονται στις ακόλουθες κατηγορίες:

- Αυτοί που χρησιμοποιούν τις θαλάσσιες «οδούς» και επισκέπτονται τη χώρα για μια ή περισσότερες μέρες, αλλά το βράδυ επιστρέφουν στο πλοίο τους.
- Οι ημερήσιοι εκδρομείς που φτάνουν στη χώρα με οιοδήποτε μεταφορικό μέσο, χωρίς όμως να πραγματοποιούν διανυκτέρευση.
- Τα μέλη του πληρώματος των ξένων πλοίων και αεροσκαφών τα οποία παραμένουν στη χώρα μόνο κατά τη διάρκεια της ημέρας (Βαρβαρέσος, 2000: 70).

Οι εκδρομείς δηλαδή είναι αυτοί που επισκέπτονται μια χώρα και δεν πραγματοποιούν καμία διανυκτέρευση στη χώρα αυτή, όμως χρησιμοποιούν τα εστιατόρια, τα καταστήματα, τις συγκοινωνίες κ.λπ. Αυτό είναι υψίστης σημασίας στο σχεδιασμό του τουριστικού τομέα καθώς οι προβλέψεις για τις αφίξεις των επισκεπτών συνοδεύονται από εκτιμήσεις που αφορούν στην κατασκευή τουριστικών καταλυμάτων και στη δημιουργία κλινών που προορίζονται μόνο για τους τουρίστες και όχι τους εκδρομείς. Η διάκριση τουριστών και εκδρομέων είναι σημαντική για την εξέταση των τουριστικών κινήτρων αλλά και την ποιοτική και ποσοτική μελέτη της τουριστικής ζήτησης που καθορίζει και την τουριστική αγορά και κατά επέκταση την τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής.

1.5 ΤΥΠΟΛΟΓΙΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ

Οι ερευνητές προσπάθησαν μέσα από ψυχολογικές μεταβλητές σχετικές με τη στάση και τη συμπεριφορά των τουριστών να αναλύσουν τα χαρακτηριστικά και τις συμπεριφορές τους με σκοπό να ομαδοποιήσουν την μεγάλη τουριστική μάζα σε ένα μικρό αριθμό ομάδων, κατανοώντας έτσι τις ανάγκες των τουριστών και δημιουργώντας τουριστικά προϊόντα για κάθε κατηγορία. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθούν οι λεγόμενες τυπολογίες τουριστών, οι βασικότερες από τις οποίες είναι οι εξής:

Τυπολογία του Gray

Ο Gray (1970), είναι ο πρώτος που διακρίνει κάποιες κατηγορίες τουριστών. Συγκεκριμένα κάνει λόγο για τους «λάτρες της περιπλάνησης» (wanderlust tourist) και τους «λάτρες του ήλιου» (sun lust tourist).

Τυπολογία του Cohen

Ο Cohen (1972) διακρίνει τέσσερις τύπους τουριστών: 1. Τον συλλογικά/μαζικά οργανωμένο τουρίστα (organized mass tourist), ο οποίος αγοράζει οργανωμένα ταξίδια με πλήρη τουριστικά πακέτα, στερείται περιπέτειας και προτιμάει ένα ασφαλές και οικείο περιβάλλον. 2. Τον ατομικά οργανωμένο τουρίστα (individual mass tourist), ο οποίος ανήκει στην προηγούμενη κατηγορία τουρίστα με τη διαφορά ότι εμφανίζεται πιο ανεξάρτητος σε σχέση με το πρόγραμμα του ταξιδιού. 3. Τον εξερευνητή τουρίστα (explorer tourist), ο οποίος κανονίζει το ταξίδι μόνος του, χρησιμοποιώντας τις τουριστικές υπηρεσίες και 4. Τον περιηγητή τουρίστα (drifter tourist), ο οποίος διακατέχεται από περιέργεια και περιπέτεια, αποφεύγοντας τουριστικά στερεότυπα και τουριστικές υπηρεσίες ευρείας χρήσης.

Τυπολογία Lanquar και Hollier

Οι Lanquar και Hollier (1996), κάνουν λόγο για τέσσερις τύπους τουριστών που σε αρκετά σημεία μοιάζουν με αυτούς του Cohen και είναι οι εξής: 1. Ο καθιστικός/στατικός τουρίστας (touriste sedentaire), 2. Ο καθιστικός/στατικός – κινητικός τουρίστας (touriste sedentaire- mobile), 3. Ο περιοδεύων τουρίστας (touriste itinerant) και 4. Ο νομάδας τουρίστας (touriste nomade).

Τυπολογία του Iso – Ahola

Ο Iso-Ahola (1982), αναφέρεται στα κίνητρα, δηλαδή το κίνητρο «της ώθησης» (push factor), τους παράγοντες που δημιουργούν τους λόγους φυγής από το μόνιμο τόπο κατοικίας, καθώς και το κίνητρο «της έλξης» (pull factors), τους παράγοντες που σχετίζονται με την επιθυμία του τουρίστα να επιλέξει και να επισκεφτεί έναν προορισμό.

Τυπολογία του Plog

Σύμφωνα με τον Plog (1987, 1990, 2001) οι τουρίστες κινούνται κατά μήκος μιας κλίμακας, η οποία κυμαίνεται από τους ψυχοκεντρικούς (psychocentrics) έως τους αλλοκεντρικούς (allocentrics). Έδωσε μεγάλη βαρύτητα στην προσωπικότητα των

διαφόρων τύπων τουριστών και βάσει της τουριστικής εμπλοκής τους στον τουριστικό προορισμό διακρίνει τις ακόλουθες κατηγορίες τουριστών: 1. Ψυχοκεντρικός (psychocentric): Πρόκειται για τον συνεσταλμένο, το συντηρητικό και εσωστρεφή τουρίστα που συνήθως θέτει απαγορεύσεις στον εαυτό του. 2. Αλλοκεντρικός (allocentric): Πρόκειται για τον περιπετειώδη και εξωστρεφή τουρίστα και 3. Μεσοκεντρικός (mid-centric): Βρίσκεται στο ενδιάμεσο στάδιο, επιλέγοντας για παράδειγμα πακέτα οργανωμένων διακοπών, συμμετέχοντας όμως και σε εναλλακτικές δραστηριότητες.

Τυπολογία του Urry

Ο Urry (2011), παρουσιάζει ένα νέο όρο τουρίστα, τον «μετα-τουρίστα», τον οποίο θεωρεί προϊόν της μεταμοντέρνας εποχής, αμφισβητώντας κατά κάποιο τρόπο τις προηγούμενες τυπολογίες, καθώς ο «μετα-τουρίστας» μπορεί να ανήκει παράλληλα σε διάφορες κατηγορίες τουριστών. Ο νέος τουρίστας, αναζητά την ποιότητα και τη συμμετοχή, είναι απαιτητικός και πολυπολιτισμικός, έχοντας ταξιδέψει πολύ.

Παρουσιάστηκαν κάποιες από τις βασικότερες τυπολογίες τουριστών, που είναι απλά συλλήψεις των ερευνητών χωρίς ιδιαίτερη πρακτική αξία, καθώς δεν υπάρχουν στεγανά από τη μια κατηγορία στην άλλη, αφού κάποιος τουρίστας μπορεί να ανήκει παράλληλα σε περισσότερες από μια κατηγορίες, γεγονός που δε βοηθά ιδιαίτερα στη διερεύνηση της καταναλωτικής συμπεριφοράς.

2. ΕΙΔΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

2.1 ΠΡΟΤΥΠΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Τα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης διαμορφώνονται ως αποτέλεσμα πολλών παραγόντων, όπως των πόρων, υποδομών και υπηρεσιών, που συγκροτούν την προσφορά, και των τουριστικών ρευμάτων, που συγκροτούν τη ζήτηση, σε όλα τα επίπεδα, τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και διεθνές. Σε κάθε τουριστική περιοχή επικρατεί ένα πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης, χωρίς αυτό να είναι απόλυτο, αφού υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες υπάρχει συνδυασμός δύο ή και περισσότερων προτύπων.

Σύμφωνα με τον Κοκκώση- Τσάρτα, (2001: 78), τα κυριότερα πρότυπα τουριστικής ανάπτυξης είναι τα ακόλουθα:

- Πρότυπο οργανωμένου μαζικού τουρισμού διακοπών.
- Πρότυπο ενταγμένο στο τοπικό αναπτυξιακό πλαίσιο (π.χ. αστικός τουρισμός, τουρισμός υπαίθρου).
- Πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης σε θύλακες (π.χ. τουριστικά χωριά, θεματικά πάρκα κ.ά.).
- Πρότυπο παραθεριστικού τουρισμού σε περιοχές με μεγάλο αριθμό παραθεριστικών κατοικιών.
- Πρότυπο βιώσιμου τουρισμού με χρήση ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
- Πρότυπο εναλλακτικού τουρισμού με έμφαση σε μία ή περισσότερες μορφές τουρισμού.

2.2 ΟΡΙΣΜΟΣ ΕΙΔΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Μορφή τουρισμού είναι η τουριστική δραστηριότητα που έχει κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που την κάνουν ξεχωριστή από άλλες μορφές τουρισμού. Εναλλακτική μορφή τουρισμού είναι μια μορφή τουρισμού που μπορεί να αλλάξει και να αντικατασταθεί από κάποια άλλη μορφή τουρισμού (Σφακιανάκης, 2000: 13).

Οι ειδικές μορφές τουρισμού διακρίνονται από την ύπαρξη ενός ειδικού κινήτρου που κυριαρχεί στη ζήτηση, αλλά και από την ανάπτυξη μιας αντίστοιχης ειδικής υποδομής

στις τουριστικές περιοχές με σκοπό την εξυπηρέτηση του τουρίστα των ειδικών μορφών τουρισμού. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού ή εναλλακτικός τουρισμός (alternative tourism) αποτελεί τμήμα των ειδικών μορφών τουρισμού και ορίζεται με το σύνολο των ολοκληρωμένων τουριστικών υπηρεσιών που απευθύνονται σε ένα εξειδικευμένο τμήμα ανθρώπων και στηρίζονται σε ήπιες και ανεκτές δραστηριότητες. Στον εναλλακτικό τουρισμό κυριαρχεί η αυτονομία στις επιλογές του τουρίστα και ελαχιστοποιείται η χρήση υπηρεσιών οργανωμένου μαζικού τουρισμού. Η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, ο σεβασμός της τοπικής κουλτούρας και της κοινωνικής και περιβαλλοντικής δομής καθώς και η αποφυγή χρήσης υπηρεσιών οργανωμένου τουρισμού είναι βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα στη ζήτηση αλλά και στην προσφορά του εναλλακτικού τουρισμού (Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001: 81-82). Ο Εναλλακτικός Τουρισμός διαφέρει από τα καθιερωμένα πρότυπα του μαζικού τουρισμού καθώς αυτός που συμμετέχει στον εναλλακτικό τουρισμό δεν θεωρεί τον εαυτό του «πελάτη» ή «καταναλωτή», αλλά «ταξιδευτή» ή «κοσμογυρισμένο» στοχεύοντας στην αναζήτηση του αυθεντικού (Cohen, 1979).

Η εναλλακτική μορφή τουριστικής ανάπτυξης αποτελεί και μια παράλληλη ανάπτυξη δραστηριοτήτων που έχουν ως σκοπό την αναβάθμιση των περιοχών καθώς και την οικονομική στήριξή τους μέσω της ήπιας και μικρής κλίμακας προσφοράς τουριστικών υπηρεσιών, της ενίσχυσης της τοπικής αγροτικής παραγωγής, της δημιουργίας και εμπορίας των παραδοσιακών προϊόντων και του πολιτιστικού και φυσικού πλούτου. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού βασίζονται στην ήπια και βιώσιμη ανάπτυξη η οποία διαφέρει από περιοχή σε περιοχή, έτσι ώστε να είναι προσαρμοσμένη στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και στις ιδιαιτερότητες της κάθε περιοχής. Η διαφορά ανάμεσα στις διαφορετικές μορφές ειδικού και εναλλακτικού τουρισμού έγκειται τόσο στην οργάνωση και στις υποδομές, όσο και στο κίνητρο με το οποίο ο επισκέπτης επιλέγει μια μορφή τουρισμού από μια άλλη.

2.3 ΕΙΔΗ ΕΙΔΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Τα σημαντικότερα είδη των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού είναι τα εξής:

- Κοινωνικός τουρισμός

- Κοινωνικός τουρισμός επαγγελματικών ενώσεων
- Αγροτουρισμός (διάφοροι τύποι)
- Αγροτουριστικά συμπλέγματα σε σύγχρονους οικισμούς, δομημένα με στοιχεία παραδοσιακών αγροτικών οικισμών
- Υπαίθριος- φυσιολατρικός τουρισμός
- Τουρισμός τρίτης ηλικίας (τουρισμός παραχείμασης)
- Αθλητικός τουρισμός (διάφοροι τύποι)
- Περιηγητικός τουρισμός
- Θαλάσσιος τουρισμός (διάφοροι τύποι)
- Οικολογικός τουρισμός, Οικοτουρισμός (διάφοροι τύποι)
- Τουρισμός υγείας και φυσικής ζωής
- Ιαματικός τουρισμός, θερμαλιστικός τουρισμός
- Πολιτιστικός τουρισμός
- Εκπαιδευτικός τουρισμός
- Θρησκευτικός τουρισμός
- Επαγγελματικός τουρισμός
- Συνεδριακός τουρισμός
- Εκθεσιακός τουρισμός
- Τουρισμός κινήτρων
- Ορεινός τουρισμός
- Χειμερινός τουρισμός
- Γυμνιστικός τουρισμός
- Χρονομεριστική μίσθωση
- Τουρισμός περιπέτειας
- Τουρισμός σε οργανωμένα τουριστικά χωριά ειδικού τύπου (club)
- Τουρισμός σε θεματικά πάρκα και θεματικά μουσεία
- Αστικός τουρισμός

(Κοκκώσης, κ.ά., 2001: 82 -83)

Σε πολλές περιπτώσεις οι διαφορές ανάμεσα στις παραπάνω μορφές τουρισμού δεν είναι διακριτές, αφού ενυπάρχει ο συνδυασμός κινήτρων στις τουριστικές επισκέψεις και συχνά η επίσκεψη του τουρίστα μπορεί να συμπεριληφθεί σε παραπάνω από μια κατηγορία. Για παράδειγμα, ο θρησκευτικός τουρισμός περιλαμβάνει την επίσκεψη σε

θηρσκευτικές εκδηλώσεις και συνέδρια, και κυρίως την επίσκεψη σε τοπικά, περιφερειακά, εθνικά και διεθνή θηρσκευτικά κέντρα. Έτσι, ο θηρσκευτικός τουρισμός θα μπορούσε να συμπεριληφθεί και στην κατηγορία του πολιτιστικού τουρισμού (Rinschede, 1992; Πολύζος, 2010). Ο Πολιτιστικός Τουρισμός περιλαμβάνει τον εκπαιδευτικό τουρισμό, καθώς και τον επιστημονικό τουρισμό. Ο Αθλητικός Τουρισμός αποσκοπεί στην παρακολούθηση ή τη συμμετοχή του αθλητικού τουρίστα. Ο Συνεδριακός και Εκθεσιακός Τουρισμός εμφανίζεται στη μορφή του Οικονομικού τουρισμού. Ο μαζικός τουρισμός έχει συμπληρωματικό χαρακτήρα και προσφέρει τη δυνατότητα για οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη σε περιοχές της περιφέρειας, αποβλέποντας στην ολοκλήρωση του τουρίστα μέσα από την ταξιδιωτική ομάδα.

Ο εναλλακτικός τουρισμός προσφέρει τη δυνατότητα ενός διαφορετικού τρόπου διακοπών σε κάποιους ανθρώπους και έχει απόλυτη σχέση με την προστασία της τοπικής κουλτούρας, την αναζήτηση της αυθεντικότητας και της φυσικής επαφής, την προστασία του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, καθώς και την αποφυγή των υπηρεσιών του οργανωμένου τουρισμού.

Για τη συγκρότηση σε προϊόν μιας εναλλακτικής μορφής τουρισμού απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η ύπαρξη ενός ειδικού κινήτρου, το οποίο συχνά συνοδεύεται και από άλλα δευτερεύοντα και λιγότερα σημαντικά κίνητρα, με αποτέλεσμα την ανάπτυξη των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού κατά ομάδες ή πλέγματα βάσει κάποιων κοινών χαρακτηριστικών και κινήτρων, στοχεύοντας έτσι στη διαμόρφωση της υποδομής μιας προσφοράς που θα ανταποκρίνεται σε διαφορετικούς τύπους ζήτησης και θα συμβάλλει στην ανατροφοδότηση της ανάπτυξης.

2.4 ΑΙΤΙΕΣ ΣΤΡΟΦΗΣ ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Το πρότυπο του οργανωμένου μαζικού τουρισμού επικράτησε κυρίως μετά το 1970 με κυρίαρχο χαρακτηριστικό τις καλά οργανωμένες υποδομές και υπηρεσίες, τη μονοκαλλιέργεια και την εποχικότητα του τουρισμού και ό,τι αυτά συνεπάγονται, όπως οι αρνητικές επιπτώσεις στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον καθώς και στην τοπική κοινωνία και οικονομία (Cazes, 1989). Πρόκειται για την περίοδο της μεγάλης τουριστικής ανάπτυξης κατά την οποία κυριαρχούν τα 4 s (sun, sea, sand and sex) και

οι tour operators είναι αυτοί που επηρεάζουν τις επιλογές των τουριστών μέσα από οργανωμένα τουριστικά πακέτα.

Ο μαζικός τουρισμός επιφέροντας πολλές αρνητικές συνέπειες σε περιβαλλοντικό, χωροταξικό, κοινωνικό, πολιτισμικό, αλλά και οικονομικό επίπεδο έχει χαρακτηριστεί από κάποιους ερευνητές ως τερατούργημα, λόγω των αρνητικών επιπτώσεων που έχει προκαλέσει (Mathieson και Wall, 1982: 93; Swarbrooke, 1997). Το περιβάλλον έχει υποστεί καταστροφές εξαιτίας της καταπάτησης μεγάλων εκτάσεων γης, καθώς και της άναρχης ανοικοδόμησης μεγάλων εγκαταστάσεων και ξενοδοχειακών μονάδων. Η συγκέντρωση τουριστών σε μια περιοχή δημιουργεί αυξημένες απαιτήσεις ενέργειας και φυσικών πόρων, επιβαρύνοντας το περιβάλλον με τη ρύπανση του αέρα, του εδάφους και των υδάτων. Υποβαθμίζονται οι κοινωνικές και πολιτιστικές δομές, εγκαταλείπονται οι παραδοσιακές δραστηριότητες και προσβάλλονται τα ήθη και τα έθιμα μιας κοινωνίας μέσω ακραίων συμπεριφορών των τουριστών. Τα φαινόμενα κερδοσκοπίας και η απρογραμμάτιστη δραστηριότητα σε όλους τους τομείς οδήγησαν στο σχεδιασμό ενός νέου προτύπου τουριστικής ανάπτυξης (Κοκκώσης, κ.ά., 2001: 28-35). Από το τέλος της δεκαετίας του '70 το κυρίαρχο πρότυπο ανάπτυξης του οργανωμένου μαζικού τουρίστα άρχισε να αμφισβητείται και να εγκαταλείπεται και στη θέση του αναπτύχθηκαν δύο άλλα πρότυπα τουρισμού, τα οποία στηρίζονται στα ειδικά ενδιαφέροντα των διακοπών, συγκροτώντας τις ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού (Λαγός, 2005: 62).

2.5 ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Το πρότυπο βιώσιμου τουρισμού με χρήση ειδικών και εναλλακτικών μορφών συνδέεται άμεσα με την έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης. Σύμφωνα με τον Κοκκώση κ.ά. (2001: 35), «Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη είναι εκείνος ο τύπος της τουριστικής ανάπτυξης που δραστηριοποιείται ισόρροπα στην τοπική, κοινωνική, οικονομική, πολιτισμική και περιβαλλοντική δομή της τουριστικής περιοχής, διαμορφώνοντας παράλληλα όρους (υπηρεσίες, τεχνογνωσία, υποδομές) για τη συνεχή ανατροφοδότησή της». Έχει θετικά αποτελέσματα ο συνδυασμός οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών παραμέτρων επιτρέποντας μια περιοχή να είναι βιώσιμη, να αναπτύσσεται, να προσαρμόζεται σε καινούργιες συνθήκες και να ανταποκρίνεται σε νέες προκλήσεις.

Η πρώτη προσπάθεια προσέγγισης του μοντέλου της Αειφόρου ανάπτυξης πραγματοποιήθηκε στην Παγκόσμια Συνδιάσκεψη για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, στο Ρίο της Βραζιλίας, το 1992. Οι βασικές αρχές για τη βιώσιμη ανάπτυξη διατυπώθηκαν με τη μορφή χάρτας στο Παγκόσμιο Συνέδριο στο Λανθαρόττε, το 1995. Σύμφωνα με αυτή, ο τουρισμός ως παγκόσμιο φαινόμενο αποτελεί βασικό στοιχείο ανάπτυξης σε όλους τους τομείς, ενδέχεται όμως να συμβάλλει στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος και στην απώλεια της τοπικής ταυτότητας. Για το λόγο αυτό επιβάλλεται μια προσέγγιση ώστε η τουριστική ανάπτυξη να είναι φιλική στο περιβάλλον με σεβασμό στα φυσικά και πολιτισμικά του στοιχεία, στο πλαίσιο μιας στρατηγικής για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Η ευαισθητοποίηση όλων όσων ασχολούνται με τον τουρισμό, η υιοθέτηση μιας δεοντολογίας περιβαλλοντικά φιλικής καθώς και ενός μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης που θα προσφέρει ποιότητα και υψηλό επίπεδο υπηρεσιών, με σεβασμό προς το περιβάλλον και τις κοινωνικοοικονομικές δομές, κρίνονται αναγκαίες και επιτακτικές (UNWTO).

Η υιοθέτηση του βιώσιμου τουριστικού μοντέλου είναι απαραίτητη, καθώς η υπερβολική χρήση των υποδομών και η ανεξέλεγκτη τουριστική ανάπτυξη συντέλεσαν στην υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας μιας τουριστικής περιοχής, στην υπέρβαση δηλαδή των δυνατοτήτων της να απορροφήσει συγκεκριμένο αριθμό τουριστών καθώς και όγκο υποδομών σε κοινωνικό, οικονομικό και περιβαλλοντικό επίπεδο, “υποθηκεύοντας” έτσι το μέλλον της (Coccossis και Pargairis, 2000).

Κατά συνέπεια μια στρατηγική αειφόρου ανάπτυξης, δηλαδή μιας αναπτυξιακής ισορροπίας στο τρίπτυχο οικονομία, περιβάλλον και κοινωνία-πολιτισμός μπορεί να αποδειχθεί πολύτιμη με τη διαμόρφωση ενός θεσμικού πλαισίου που ευνοεί τον “πράσινο” τουρισμό.

3. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

3.1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ο εκπαιδευτικός τουρισμός ανήκει στις ειδικές μορφές τουρισμού και *απαρτίζεται από τις λέξεις εκπαίδευση και τουρισμός*. Η εκπαίδευση ορίζεται ως «η οργανωμένη, συστηματική προσπάθεια για την προώθηση της μάθησης, τον καθορισμό των όρων και την παροχή των δραστηριοτήτων μέσω των οποίων μπορεί να συντελεστεί η διαδικασία της μάθησης» (Ritchie, 2003: 4). Το αντικείμενο λοιπόν είναι η μάθηση, που κατά τον Μπαμπινιώτη, αποτελεί τη «διαδικασία απόκτησης γνώσεων συνήθως ως αποτέλεσμα διδασκαλίας και επίσης η μεταβολή των δυνατοτήτων κάποιου σε ικανότητες ως αποτέλεσμα πρακτικής εξάσκησης και πείρας» (Μπαμπινιώτης, 2012: 1036).

Ο εκπαιδευτικός τουρισμός είναι μια μορφή του μαθησιακού τουρισμού, στον οποίο το τουριστικό προϊόν αποτελεί η μάθηση και η τουριστική της πελατεία έχει θεσμική σχέση με τη μάθηση. Έτσι ο εκπαιδευτικός τουρισμός, έχοντας ως κύριο τουριστικό προϊόν τη μάθηση, είναι το εκπαιδευτικό ταξίδι στο οποίο οι τουρίστες μεταβαίνουν με σκοπό να εκπαιδευτούν και κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσής τους έχουν και τουριστικές δραστηριότητες. Εναλλακτικά, ο εκπαιδευτικός τουρισμός μπορεί να είναι μια οποιαδήποτε μορφή τουρισμού κατά τη διάρκεια της οποίας οι τουρίστες εμπλέκονται και με εκπαιδευτικές δραστηριότητες (Σφακιανάκης, 2000: 305). Η μάθηση δεν είναι απαραίτητα οργανωμένη, αλλά αποτελεί μια φυσική διαδικασία και συντελείται λόγω των ερεθισμάτων του περιβάλλοντος. Η εκπαίδευση αντίθετα υλοποιείται μέσα από επίσημους φορείς μάθησης και οργανωμένων μαθημάτων. Κατά την Αθανασίου (2013: 95), ο εκπαιδευτικός τουρισμός μπορεί να θεωρηθεί προϊόν, διαδικασία ή λειτουργία. Το προϊόν αναφέρεται στο αποτέλεσμα της εκπαιδευτικής εμπειρίας, όπως για παράδειγμα η απόκτηση του πτυχίου. Ως διαδικασία ή λειτουργία, ο εκπαιδευτικός τουρισμός αναφέρεται στη βελτίωση της υπάρχουσας γνώσης, όπως για παράδειγμα επίσκεψη αρχαιολογικού χώρου προς μελέτη των μνημείων, τα οποία έχουν μελετηθεί από τον τουρίστα μέσω των βιβλίων.

Ως εκπαιδευτικός και επιστημονικός τουρισμός θεωρείται το ταξίδι με κίνητρο από την μια την εκπαίδευση (σεμινάρια, εκδηλώσεις, επισκέψεις κ.ά.) και από την άλλη την επιστήμη (επιστημονικές ανταλλαγές, έρευνες, επισκέψεις κ.λπ.) συγκεκριμένων ομάδων τουριστών (νέων επιστημόνων, εκπαιδευτικών) (Κοκκώσης κ.ά., 2011: 199). Σύμφωνα με το Λαγό (2005: 72) ως εκπαιδευτικός τουρισμός ορίζεται το ταξίδι που

πραγματοποιείται κυρίως από νέους, οι οποίοι έχουν κίνητρο την εκπαίδευση και τη μόρφωση. Η Βενετσανοπούλου (2006: 137) κάνει λόγο για μορφωτικό τουρισμό, τον οποίο διακρίνει ως κατηγορία του πολιτιστικού- πνευματικού τουρισμού.

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού ο «Πολιτισμικός Τουρισμός είναι το ταξίδι που γίνεται με βασικό κίνητρο το πολιτιστικό, συνδυασμένο με εκπαιδευτικές συναντήσεις, επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους, φεστιβάλ, θεατρικές παραστάσεις, μελέτη φυσικού περιβάλλοντος, λαϊκού πολιτισμού και τέχνης».

Παρατηρείται από τους παραπάνω ορισμούς πως ο εκπαιδευτικός τουρισμός συναντάται και με άλλες ονομασίες, όπως επιστημονικός τουρισμός, μαθησιακός τουρισμός, μορφωτικός τουρισμός και διακρίνεται ως κατηγορία του πολιτιστικού- πνευματικού τουρισμού.

Από όλους τους ορισμούς, ο πιο ολοκληρωμένος είναι αυτός που αποδίδεται στο Ritchie (2003: 18), σύμφωνα με τον οποίο είναι η τουριστική δραστηριότητα που ασκείται από εκδρομείς ή ταξιδιώτες, οι οποίοι έχουν ως κύριο ή δευτερεύον κίνητρο την εκπαίδευση ή τη μάθηση. Περιλαμβάνει τον ευρύτερο εκπαιδευτικό τουρισμό, ταξίδια για σπουδές ενηλίκων, διεθνή ή εγχώρια ταξίδια πανεπιστημίων και σχολείων, όπως: σχολεία γλώσσας, σχολικές εκδρομές, προγράμματα ανταλλαγής σπουδαστών/μαθητών. Ο εκπαιδευτικός τουρισμός μπορεί να είναι ανεξάρτητος ή οργανωμένος σε ποικίλα περιβάλλοντα, τα οποία μπορεί να είναι φυσικά ή με ανθρώπινη παρέμβαση.

3.2 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Τα ταξίδια για τη μάθηση και την εκπαίδευση δεν είναι μια νέα ιδέα, αλλά ανάγονται στο Grand Tour (Μεγάλη Διαδρομή) που θεωρείται η αρχή του πολιτιστικού και εκπαιδευτικού τουρισμού. Το Grand Tour αρχικά απευθυνόταν σε νέους Βρετανούς αριστοκράτες ως μέρος της βασικής τους εκπαίδευσης, κατά τη διάρκεια του 17^{ου}, 18^{ου} και μεγάλου μέρους του 19^{ου} αιώνα. Ο σκοπός του Grand Tour ήταν να διδάξει και να εκπολιτίσει τους συμμετέχοντες μέσα από μια σειρά εκπαιδευτικών ταξιδιών που διαρκούσαν έως και αρκετά χρόνια σε ευρωπαϊκούς προορισμούς, όπως η Γαλλία, η Ελβετία και η Γερμανία. Οι συμμετέχοντες διδάσκονταν ξένες γλώσσες, ξιφασκία, ιππασία, χορό καθώς και θέματα εξωτερικών υποθέσεων (Ritchie, 2003: 9).

Τα εκπαιδευτικά ταξίδια μπορούσαν να πραγματοποιηθούν ανάλογα με τα κίνητρα των ενδιαφερομένων και τις εμπειρίες που ήθελαν να αποκομίσουν. Η συμμετοχή στο Grand Tour αποτελούσε μια δραστηριότητα της ανώτερης τάξης που στη συνέχεια διευρύνθηκε και στα κατώτερα οικονομικά στρώματα. Το υψηλό κόστος συμμετοχής στο Grand Tour σε συνδυασμό με τη μείωση του διαθέσιμου χρόνου και χρήματος των κατώτερων στρωμάτων οδήγησαν στη συρρίκνωση της διάρκειας των ταξιδιών, τα οποία έγιναν πιο μαζικά. Προκειμένου να αποφευχθεί η μαζική αγορά, οι προορισμοί της υψηλής τάξης άλλαξαν και το ενδιαφέρον των επισκέψεων στράφηκε σε αλπικές περιοχές. Έτσι οι τελευταίες φάσεις του Grand Tour κατά το 18^ο και τις αρχές του 19^{ου} αιώνα συνέβαλαν στην ανακάλυψη των Άλπεων, γεγονός που οδήγησε σε πολλές ανακαλύψεις και ερευνητικές δημοσιεύσεις ορυκτολογίας, γεωλογίας και γεωμορφολογίας (Steinecke, 1993).

Σύμφωνα με Burkart και Medlik (1981), πέρα από τον αρχικό σκοπό των ταξιδιών για εκπαίδευση και μάθηση, τα ταξίδια ικανοποιούν την περιέργεια των ταξιδιωτών για τον τρόπο ζωής άλλων ανθρώπων στην χώρα τους και στο εξωτερικό. Ο Ritchie (2003: 18) αναφέρει πως ο εκπαιδευτικός τουρισμός πάει πέρα από την απλή περιέργεια και το ενδιαφέρον για ένα θέμα, περιλαμβάνοντας μια ταξιδιωτική εμπειρία κατά την οποία υπάρχει οργανωμένη μάθηση.

Στη δεκαετία του 1960 κάνει την εμφάνισή της μια ομάδα tour operator που ειδικεύονται στον εκπαιδευτικό τουρισμό με επίκεντρο τον πολιτισμό, αποτελώντας μια πρωτοτυπία της γερμανικής αγοράς. Ακολουθεί η δεκαετία του 1970 και 1980, με την ωρίμανση της τουριστικής αγοράς, όπου πραγματοποιείται μια τμηματοποίηση βάσει κριτηρίων, όπως τον προορισμό και το κίνητρο του ταξιδιού, τον χρόνο πραγματοποίησής του κ.ά., δημιουργώντας πακέτα πολιτιστικού τουρισμού σε μεγαλύτερη κλίμακα (Κοκκώσης κ.ά., 2011: 200). Στα νεότερα χρόνια η παράδοση της εκπαιδευτικής αξίας των ταξιδιών διευκόλυνε την ανάπτυξη σπουδών στο εξωτερικό ως βασικό στοιχείο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ευρώπη και αργότερα τις ΗΠΑ (Kalinowski και Weiler, 1992). Από τα ανωτέρω μπορεί κανείς να συμπεράνει πως δεν έχει εξεταστεί επαρκώς η μορφή του εκπαιδευτικού τουρισμού ή η σχέση της εκπαίδευσης και του τουρισμού.

3.3 ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο σκοπός του εκπαιδευτικού τουρισμού είναι η συγκρότηση δραστηριοτήτων που μπορεί να αποτελέσουν πεδίο εκπαιδευτικού ενδιαφέροντος για τουρίστες με αυτά τα κίνητρα (Κοκκώσης κ.ά., 2011: 207). Τα ταξίδια που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού τουρισμού έχουν συγκεκριμένους στόχους ανάλογα με το θέμα του ταξιδιού, οι οποίοι σχεδόν πάντα καταγράφονται στην περιγραφή του ταξιδιού. Ο εκπαιδευτικός τουρισμός αποσκοπεί στη βελτίωση ή τελειοποίηση της υπάρχουσας γνώσης μέσα από εκπαιδευτικές δραστηριότητες σε ένα εξειδικευμένο αντικείμενο και από εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό.

Αντικείμενο του Εκπαιδευτικού Τουρισμού αποτελεί η προσφορά γνώσεων και δεξιοτήτων μέσα από την υλοποίηση μαθημάτων, τα οποία πραγματοποιούνται σε ένα συγκεκριμένο χώρο, που μπορεί να είναι εσωτερικός ή εξωτερικός, και περιλαμβάνουν συγκεκριμένη ύλη, η οποία έχει συγκεκριμένους σκοπούς και στόχους και πρέπει να καλυφθεί σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα.

Η κατηγοριοποίηση του εκπαιδευτικού τουρισμού δεν είναι κάτι απλό και για το λόγο αυτό δε συγκλίνουν όλοι οι ερευνητές σε μια ενιαία κατηγοριοποίηση. Η Αθανασίου (2015: 102) διακρίνει τις κατηγορίες του εκπαιδευτικού τουρισμού βάσει του εκπαιδευτικού υπόβαθρου, προκύπτοντας οι ακόλουθες κατηγορίες:

1. Φοιτητικός- Σπουδαστικός Τουρισμός: Απαρτίζεται από φοιτητές και σπουδαστές οι οποίοι ταξιδεύουν σε άλλες χώρες οργανωμένα ή μεμονωμένα. Ανάλογα με τη ζήτηση των φοιτητών, η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει (α) *Καλοκαιρινά Μαθήματα σε Πανεπιστήμια*, με προσφορά μαθημάτων κατά τους καλοκαιρινούς μήνες σε συγκεκριμένα γνωστικά αντικείμενα ή ανταλλαγή για την εκμάθηση γλώσσας και

(β) *Ανταλλαγές ή Επισκέψεις Φοιτητών σε Πανεπιστήμια*, όπου υπάρχει πολιτιστικό ή άλλου είδους ερευνητικό ενδιαφέρον. Κλασικό παράδειγμα αποτελεί εδώ το πρόγραμμα ανταλλαγής φοιτητών Erasmus.

2. Σχολικός Τουρισμός: Αναφέρεται σε μετακινήσεις μαθητών της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, οι οποίοι συμμετέχουν σε σχολικές εκδρομές, διάρκειας από 24 ώρες έως πέντε μέρες. Οι σχολικές εκδρομές έχουν πολιτιστικό και εκπαιδευτικό χαρακτήρα. Στην Ελλάδα, η σχολική εκδρομή, ιδιαίτερα για την τελευταία τάξη του Λυκείου, αποτελεί θεσμό και τα τελευταία χρόνια επικρατεί η τάση όχι μόνο οι μεγαλύτεροι ηλικιακά μαθητές, αλλά και οι μικρότεροι να επιλέγουν

προορισμούς του εξωτερικού για τη σχολική τους εκδρομή. Με το Ν. 33120/17 περιγράφονται οι όροι που διέπουν τις εκδρομές και εκπαιδευτικές επισκέψεις των μαθητών των σχολείων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης εντός και εκτός της Ελλάδας (Εφημερίδα της Κυβέρνησης, 2017).

3. Εκπαιδευτικός Τουρισμός Ενηλίκων: Πρόκειται για εποχιακά προγράμματα ειδικού ενδιαφέροντος για ενήλικες, όπως καλοκαιρινά μαθήματα για την εκμάθηση μιας ξένης γλώσσας ή προετοιμασίας μαθημάτων σε μικρό χρονικό διάστημα και μέσα σε ένα χαλαρό και καινοτόμο περιβάλλον. Τέτοια προγράμματα πραγματοποιούνται κυρίως από μεγάλα πανεπιστήμια του εξωτερικού, όπως της Οξφόρδης και του Χάρβαρντ.

Οι Κοκκώσης κ.ά. (2011: 208) κάνουν λόγο για εκπαιδευτικές κρουαζιέρες, κατά τις οποίες σε ειδικά πλοία φιλοξενούνται εκπαιδευόμενοι και εκπαιδευτές για μαθήματα «εν πλω».

Η διεξαγωγή εκπαιδευτικών προγραμμάτων υλοποιείται από πανεπιστήμια, σχολεία, ιδιωτικά εκπαιδευτήρια, επιχειρήσεις, υπουργεία και λοιπούς φορείς. Η συνεισφορά της Ευρωπαϊκής Επιτροπής είναι σημαντική καθώς ενισχύει τα εκπαιδευτικά προγράμματα και τις εκπαιδευτικές ανταλλαγές (Κοκκώσης κ.ά.: 2011: 207).

3.4 ΤΙ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Όπως ειπώθηκε και παραπάνω είναι δύσκολο να κατηγοριοποιηθεί ο εκπαιδευτικός τουρισμός, καθώς πολλές φορές τα κίνητρα του ταξιδευτή δεν είναι σαφή και συχνά το εκπαιδευτικό κίνητρο δεν αποτελεί την πρώτη προτεραιότητα. Οι περιπτώσεις που ακολουθούν δεν θα μπορούσαν να ενταχθούν στον εκπαιδευτικό τουρισμό:

- Ο Τουρισμός κατασκήνωσης που πραγματοποιείται από μαθητές κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Οι κατασκηνώσεις, ιδιωτικές και δημόσιες, περιλαμβάνουν κυρίως αθλητικές δραστηριότητες και όχι κατά ανάγκη εκπαιδευτικές. Εξαιρείται η κατηγορία αυτή από τον εκπαιδευτικό τουρισμό, καθώς λείπει το κίνητρο της μάθησης και της εκπαίδευσης.
- Οι μετακινήσεις εκπαιδευτικού ή λοιπού προσωπικού για λόγους μετεκπαίδευσης σε κάποιο θέμα υπάγονται στην κατηγορία του επαγγελματικού τουρισμού. Στην ίδια κατηγορία ανήκουν και οι μετακινούμενοι καθηγητές πανεπιστημίων και γενικότερα οι

επιμορφωτές, οι οποίοι μετακινούνται μεν για εκπαιδευτικούς λόγους, παύουν δε να έχουν την τουριστική τους ιδιότητα όταν παράγουν κέρδος στον τόπο προορισμού, ακόμα και αν χρησιμοποιούν τουριστικές υπηρεσίες.

- Οι συμμετέχοντες σε κάποιο συνέδριο όταν μετακινούνται προκειμένου να δημοσιεύσουν και να κάνουν γνωστές τις απόψεις τους υπάγονται στο συνεδριακό τουρισμό. Όταν όμως το συνέδριο συνδυάζει και κάποια επιμόρφωση σε ένα συγκεκριμένο θέμα, τότε μόνο αναφερόμαστε στον εκπαιδευτικό τουρισμό.

3.5 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ- ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Απαραίτητα στοιχεία για την υλοποίηση του εκπαιδευτικού τουρισμού αποτελούν οι απαραίτητες υπηρεσίες και υποδομές. Χρησιμοποιούνται οι γενικές τουριστικές υποδομές, όπως μεταφορές (αεροπλάνα, λεωφορεία, τρένα κ.ά.), υπηρεσίες φιλοξενίας, συμπεριλαμβανομένης της τροφοδοσίας, αναψυχής, ψυχαγωγίας, τις κοινωνικές δραστηριότητες, και επιλογές διαμονής (ξενοδοχεία, εστίες εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, κατασκηνώσεις), ταξιδιωτικές υπηρεσίες, συμπεριλαμβανομένων των ταξιδιωτικών πρακτόρων και ασφαλιστικών εταιρειών. Επίσης εταιρείες και οργανισμοί μάρκετινγκ που λειτουργούν σε εθνικό, περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο για την προώθηση του εκπαιδευτικού τουρισμού. Σημαντική θέση καταλαμβάνουν ειδικές υπηρεσίες σε θέματα έρευνας και επιμόρφωσης και εξειδικευμένο προσωπικό που απαρτίζεται από καθηγητές, διερμηνείς, ερευνητές και ακαδημαϊκούς. Απαραίτητη τέλος κρίνεται η υψηλή τεχνολογία και τεχνογνωσία (Richie, 2003: 16).

Σημαντικό παράγοντα αποτελεί ο προορισμός που παρέχει αξιοθέατα, φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους για εκδηλώσεις και δραστηριότητες για τις μαθησιακές εμπειρίες, όπως ιστορικά μνημεία, μουσεία, πουλιά και άγρια ζωή, ιερά και αρχαιολογικοί χώροι για ανασκαφή, πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα.

3.6 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΖΗΤΗΣΗ- ΤΑΣΕΙΣ

Οι συμμετέχοντες στον εκπαιδευτικό τουρισμό έχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο, προέρχονται από αναπτυγμένες χώρες και ένα από τα κριτήρια επιλογής του τόπου

προορισμού αποτελεί και η επιστημονική τους ειδίκευση. Αγορά στόχο στον εκπαιδευτικό τουρισμό αποτελεί κυρίως η κατηγορία των μαθητών, σπουδαστών και φοιτητών, των ερευνητών, καθηγητών, εργαζομένων που επιθυμούν να συμμετάσχουν σε προγράμματα επιμόρφωσης, εξειδίκευσης και έρευνας.

Οι ανταλλαγές των φοιτητών πραγματοποιούνται κυρίως κατά τη διάρκεια του χειμερινού και εαρινού εξαμήνου και όχι κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, που δεν πραγματοποιούνται μαθήματα, επιμηκύνοντας έτσι την τουριστική περίοδο (Βενετσανοπούλου, 2006: 141).

Το τουριστικό πακέτο του εκπαιδευτικού τουρισμού περιλαμβάνει τον τουριστικό προορισμό ή το συνδυασμό των τουριστικών προορισμών, το μέσο μεταφοράς, τη διαμονή, τη σίτιση, τις εσωτερικές μεταφορές από το σημείο άφιξης στον τουριστικό προορισμό και τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες από εξειδικευμένο προσωπικό (Αθανασίου, 2013: 106).

3.7 ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΜΕ ΑΛΛΕΣ ΕΙΔΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ

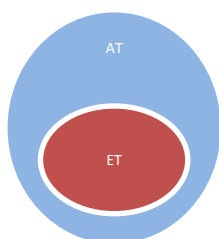
Ο Εκπαιδευτικός Τουρισμός μπορεί να συνδυαστεί και με άλλες κατηγορίες Εναλλακτικών ή /και Ειδικών μορφών τουρισμού σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό. Όσο υψηλότερος είναι ο βαθμός συνάφειας μπορούν να δημιουργηθούν «πλέγματα» ανάπτυξης (Κοκκώσης κ.ά., 2003: 228) με θετικό πρόσημο στην τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη της περιοχής. Οι πιο βασικές συσχετίσεις του Εκπαιδευτικού Τουρισμού μπορεί να γίνουν με τις κάτωθι κατηγορίες:

- Αγροτουρισμό, όπου στόχο αποτελεί η μελέτη της αγροτικής- κτηνοτροφικής ζωής ενός τόπου
- Αθλητικό Τουρισμό, όπου στόχο αποτελεί η αθλητική προετοιμασία για τη συμμετοχή σε αγώνες και η ανταλλαγή εμπειριών με άλλους αθλητές
- Φυσιολατρικό Τουρισμό, με στόχο τη μελέτη της χλωρίδας και πανίδας, καθώς και του φυσικού περιβάλλοντος ενός τόπου
- Θαλάσσιο Τουρισμό (μελέτη του θαλάσσιου κόσμου, εκμάθηση ιστιοπλοΐας, κρουαζιέρες με κίνητρο την εκπαίδευση ενός συγκεκριμένου αντικειμένου)
- Οικολογικό Τουρισμό, με συμμετοχή σε προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, μελέτης χλωρίδας και πανίδας μιας περιοχής

- Ιαματικό Τουρισμό, όταν συνδυάζεται με εναλλακτικές θεραπείες και εκπαίδευση πάνω σε θέματα υγείας
- Αρχαιολογικό Τουρισμό, με εκπαιδευτικά προγράμματα αρχαιολογίας
- Γαστρονομικό Τουρισμό, με εκπαιδευτικά προγράμματα τοπικής κουζίνας
- Οινικό Τουρισμό, με μαθήματα οινογενυσίας
- Μουσειακό Τουρισμό, με μουσειακές περιηγήσεις
- Θρησκευτικό Τουρισμό, με επισκέψεις σε ιερούς χώρους και ταυτόχρονη εκπαίδευση
- Επαγγελματικό Τουρισμό, με προγράμματα δημιουργίας κινήτρων και απόκτησης επαγγελματικής εμπειρίας
- Συνεδριακό Τουρισμό, με παράλληλη παρακολούθηση σεμιναρίων

Ακολουθούν κάποια παραδείγματα συνδυαστικών μορφών τουρισμού, όπου ο Εκπαιδευτικός Τουρισμός ενώνεται, τέμνει ή αποτελεί υποσύνολο κάποιας άλλης εναλλακτικής μορφής.

Σχήμα 3.7.1: Εκπαιδευτικός Τουρισμός ως Υποσύνολο του Αρχαιολογικού Τουρισμού

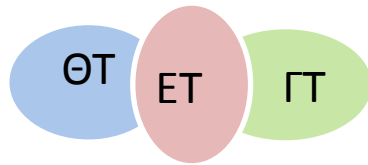

AT	Αρχαιολογικός Τουρισμός
ET	Εκπαιδευτικός Τουρισμός

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Τέτοιο παράδειγμα αποτελούν οι φοιτητές του Τμήματος Αρχαιολογίας κάποιου πανεπιστημίου που επισκέπτονται μια αρχαιολογική περιοχή (π.χ. Κνωσός) και πραγματοποιούν συστηματική μελέτη της περιοχής που έχουν διδαχθεί.

Σχήμα 3.7.2: Ο Εκπαιδευτικός Τουρισμός ως Τομή με τον Θαλάσσιο και τον Γαστρονομικό Τουρισμό

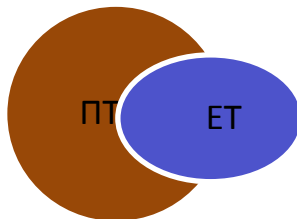

ΘΤ	Θαλάσσιος Τουρισμός
ΕΤ	Εκπαιδευτικός Τουρισμός
ΓΤ	Γαστρονομικός Τουρισμός

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Στο παραπάνω σχήμα ο Εκπαιδευτικός Τουρισμός τέμνει το Θαλάσσιο και το Γαστρονομικό Τουρισμό. Τέτοιο παράδειγμα θα μπορούσε να αποτελέσει μια ομάδα τουριστών κρουαζιέρας (θαλάσσιος τουρισμός) που παρακολουθούν μαθήματα γαστρονομίας (γαστρονομικός τουρισμός).

Σχήμα 3.7.3: Ο Εκπαιδευτικός Τουρισμός ως Ένωση με τον Πολιτιστικό Τουρισμό

ΕΤ	Εκπαιδευτικός Τουρισμός
ΠΤ	Πολιτιστικός Τουρισμός

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Στο παραπάνω σχήμα ο Εκπαιδευτικός Τουρισμός ενώνεται με τον Πολιτιστικό Τουρισμό. Ανάλογο παράδειγμα αποτελεί μια ομάδα τουριστών που επισκέπτονται την Ελλάδα για να γνωρίσουν τον πολιτισμό της (πολιτιστικός τουρισμός), στο πλαίσιο του οποίου παρακολουθούν και μαθήματα ελληνικής γλώσσας.

4. ΦΟΙΤΗΤΙΚΟΣ/ΣΠΟΥΔΑΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

4.1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Η σχέση ανάμεσα στην εκπαίδευση και τον τουρισμό είναι στενή, καθώς ανάγεται, όπως ειπώθηκε παραπάνω, στην εποχή του Grand Tour. Μια βασική κατηγορία του εκπαιδευτικού τουρισμού αποτελεί ο Φοιτητικός /Σπουδαστικός Τουρισμός, ο οποίος σύμφωνα με την Αθανασίου (2013: 119) μπορεί να οριστεί ως «η τουριστική δραστηριότητα που γίνεται από άτομα ή ομάδες τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, εκτός του μόνιμου τόπου κατοικίας τους, για τουλάχιστον μία ημέρα και μέχρι ένα έτος, με βασικό –πρωταρχικό ή δευτερεύον– κίνητρο του ταξιδιού την συστηματική εκπαίδευση ή μάθηση σε κάποιο γνωστικό αντικείμενο».

Φοιτητικός τουρίστας είναι το μέλος μίας φοιτητικής κοινότητας, που βρίσκεται μακριά από το μόνιμο τόπο κατοικίας του για περισσότερο από 24 ώρες και έχει ως βασικό κίνητρο του ταξιδιού του την εκπαίδευση σε ένα συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο (Ritchie, 2003: 186). Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό για τον φοιτητικό τουρίστα και τον ορισμό του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού για τον όρο «τουρισμό» καθίσταται σαφές πως ο φοιτητής για να είναι τουρίστας θα πρέπει να διαμένει εκτός του μόνιμου τόπου κατοικίας του από 24 ώρες έως και ένα έτος. Στη διεθνή βιβλιογραφία (Bywater, 1993; Seekings, 1998; Cooper 1999), ο φοιτητικός τουρισμός δεν συναντάται μέσα σε αυτό το στενό χρονικό πλαίσιο που ορίζει ο ΠΟΤ και για το λόγο αυτό στην παραπάνω κατηγορία περιλαμβάνονται και οι προπτυχιακοί φοιτητές, οι οποίοι ολοκληρώνουν τις σπουδές τους σε διάστημα μεγαλύτερο του ενός έτους.

4.2 Ο ΣΠΟΥΔΑΣΤΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΗ ΧΩΡΟ

Μέσα σε έναν παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον αλληλεξάρτησης των εθνικών οικονομιών, η τριτοβάθμια εκπαίδευση διεθνοποιείται όλο και περισσότερο και εμφανίζεται ως μέσο για τη διεύρυνση των οριζόντων και για την καλύτερη κατανόηση των γλωσσών, πολιτισμών και επιχειρηματικών μεθόδων του κόσμου. Η συμμετοχή σε προγράμματα σπουδών στο εξωτερικό λαμβάνει μεγάλες διαστάσεις και οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικών επενδύουν σε αυτό, παρέχοντας την ευκαιρία στους φοιτητές να βιώσουν μια σημαντική πολιτιστική και προσωπική εμπειρία διευρύνοντας τις γνώσεις τους μέσα από τις σπουδές τους στο εξωτερικό.

Η εκπαιδευτική αξία που συνδέεται με ένα διαφορετικό φοιτητικό σώμα, τα σημαντικά εισοδήματα που μπορούν να κερδηθούν με την επέκταση της εκπαίδευσης για τους διεθνείς φοιτητές, όπως τα δίδακτρα και τα έξοδα διαβίωσης που δαπανούν, καθώς και τα κοινωνικά και επιχειρηματικά δίκτυα μεταξύ των δύο χωρών που αναπτύσσονται ωθούν αρκετές κυβερνήσεις και θεσμικά όργανα να καταβάλουν σημαντικές προσπάθειες για την προσέλκυση φοιτητών εκτός των εθνικών τους συνόρων (Altbach και Knight, 2007).

Πάνω από τέσσερα εκατ. φοιτητές πήγαν για σπουδές στο εξωτερικό το 2013 από δύο εκατ. που πήγαν το 2000. Σημαντικοί διεθνείς φοιτητικοί προορισμοί αποτελούν οι ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γερμανία, η Γαλλία, ο Καναδάς και η Αυστραλία. Οι σπουδαστές προσελκύονται κυρίως από τα εκπαιδευτικά ιδρύματα των ΗΠΑ και του Ηνωμένου Βασιλείου λόγω της υψηλής σειράς κατάταξης στην παγκόσμια κλίμακα των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων, με αποτέλεσμα το ένα τρίτο όλων των φοιτητών παγκοσμίως να σπουδάζει στις ΗΠΑ και στο Ηνωμένο Βασίλειο. Οι ΗΠΑ φιλοξένησαν το μεγαλύτερο αριθμό διεθνών φοιτητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση για το 2014, με ποσοστό 19% επί του συνόλου. Έπεται το Ηνωμένο Βασίλειο με ποσοστό 10%, η Αυστραλία και η Γαλλία με 6%, η Γερμανία με 5%, η Ρωσία, η Ιαπωνία και ο Καναδάς με 3%, και τέλος η Κίνα και η Ιταλία με 2%. Έξι δηλαδή χώρες προορισμού έλαβαν σχεδόν το ήμισυ όλων των διεθνών φοιτητών (Διάγραμμα 4.2.1& Πίνακας 4.2.1) (OECD, 2016).

Οι παραδοσιακές χώρες προορισμού εξακολουθούν να είναι δημοφιλείς για τους σπουδαστές που αναζητούν υψηλής ποιότητας εκπαίδευση. Ο αυξανόμενος ανταγωνισμός για τους σπουδαστές από αναδυόμενους περιφερειακούς προορισμούς που προσφέρουν σπουδές χαμηλού κόστους έχουν ως αποτέλεσμα οι παραδοσιακοί προορισμοί της Ασίας και του Ειρηνικού, όπως η Αυστραλία και η Ιαπωνία να ανταγωνίζονται νέους προορισμούς, όπως η Κίνα, η Μαλαισία, η Νότια Κορέα και η Νέα Ζηλανδία (Weba World Education).

Το 2014, οι χώρες του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) φιλοξένησαν τρεις διεθνείς φοιτητές για κάθε πολίτη που σπουδάζει εκτός της χώρας καταγωγής του, με σημαντικές διαφορές σε επίπεδο χώρας. Εντυπωσιακό παράδειγμα αποτελεί η Αυστραλία, όπου αντιστοιχούν περισσότεροι από είκοσι διεθνείς φοιτητές για κάθε φοιτητή της Αυστραλίας στο εξωτερικό. Το υψηλότερο ποσοστό μεταξύ των διεθνών φοιτητών που εγγράφονται στην τριτοβάθμια εκπαίδευση κατέχει το

Λουξεμβούργο (Πίνακες 4.2.2, 4.2.3 & Διάγραμμα 4.2.2). Πρέπει ωστόσο να ληφθεί υπόψη πως το Λουξεμβούργο είναι μια μικρή σε πληθυσμό χώρα και αυτό είναι που ανεβάζει και το ποσοστό των φοιτητών (OECD, 2016).

Το ποσοστό των διεθνών φοιτητών από τις συνολικές εγγραφές τείνει να είναι πολύ μεγαλύτερο στα πιο προχωρημένα επίπεδα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Έτσι, το 27% των φοιτητών που εγγράφονται σε διδακτορικά ή ισοδύναμα προγράμματα και το 12% των εγγεγραμμένων σε μεταπτυχιακά ή ισοδύναμα προγράμματα είναι διεθνείς φοιτητές. Αυτοί μπορούν να συμβάλουν στην έρευνα και την ανάπτυξη στη χώρα υποδοχής, αρχικά ως φοιτητές και αργότερα ως ερευνητές ή εξειδικευμένοι επαγγελματίες (Πίνακας 4.2.4).

Οι περισσότεροι εξερχόμενοι φοιτητές προέρχονται από την Κίνα, με περίπου 700.000 περίπου Κινέζους να σπουδάζουν σε άλλες χώρες, και ακολουθούν η Ινδία, η Κορέα και η Γερμανία (Πίνακας 4.2.5). Οι χώρες που "εξάγουν" φοιτητές σε άλλες χώρες για εκπαιδευτικούς σκοπούς κινδυνεύουν να χάσουν μόνιμα πολλούς από τους ταλαντούχους τους πολίτες, γεγονός που είναι γνωστό ως "brain drain", δηλαδή διαρροή εγκεφάλου. Από την άλλη το γεγονός ότι πολλές αναπτυσσόμενες χώρες χρηματοδοτούν αρκετούς διεθνείς φοιτητές υποδηλώνει ότι τουλάχιστον κάποιοι από αυτούς θα επιστρέψουν στη χώρα τους ή θα αναπτύξουν κοινωνικούς και επιχειρηματικούς δεσμούς ανάμεσα στη χώρα καταγωγής τους και στις χώρες υποδοχής, δημιουργώντας αυτό που κάποιοι ονομάζουν "brain circulation", δηλαδή κυκλοφορία του εγκεφάλου (Solimano, 2002:27).

Καθώς το Ηνωμένο Βασίλειο κατέχει πρωταγωνιστικό ρόλο στο θέμα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, θα πρέπει να γίνει μνεία στην απόφαση των Βρετανών να ψηφίσουν υπέρ της αποχώρησης τους από την ΕΕ. Το γεγονός αυτό δημιουργεί μια περίοδο αβεβαιότητας στον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με τα πανεπιστημιακά ιδρύματα να τάσσονται κατά της αποχώρησης. Σύμφωνα με έρευνα της Hobsons που πραγματοποιήθηκε την περίοδο της απόφασης αποχώρησης, το 30% των διεθνών φοιτητών ήταν λιγότερο πιθανό να σπουδάσουν στη Βρετανία, μετά το Brexit, και αντί για το Ηνωμένο Βασίλειο, το 32% των ερωτηθέντων επέλεξε τον Καναδά, το 21% τη Γερμανία, ενώ το 20% επέλεξε την Αμερική ή την Αυστραλία, αφού οι φοιτητές θα χρειάζονται φοιτητική βίζα και πολύ ακριβότερα δίδακτρα. Το Brexit θα μπορούσε να αποτελέσει επίσης απειλή για το πρόγραμμα ανταλλαγής φοιτητών Erasmus. Τέλος, η αβεβαιότητα αυτή θα οδηγήσει στο φαινόμενο του 'brain drain' που θα είναι επιζήμιο

για τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, καθώς εκτός από τους φοιτητές θα αναγκαστούν να εγκαταλείψουν τη χώρα και χιλιάδες ακαδημαϊκοί που ζουν και εργάζονται στο Ηνωμένο Βασίλειο (The Independent).

4.3 Η ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα παρέχεται κυρίως από τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (ΑΕΙ), τα οποία είναι Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου και υπάγονται στο Υπουργείο Εθνικής Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων. Τα μόνα ιδιωτικά ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα είναι για το χορό και το θέατρο και επιβλέπονται από το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού. Τα ΑΕΙ διακρίνονται στον Πανεπιστημιακό Τομέα, που περιλαμβάνει τα Πανεπιστήμια, τα Πολυτεχνεία και την Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών (ΑΣΚΤ) και στον Τεχνολογικό Τομέα, που περιλαμβάνει τα Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (ΤΕΙ) και την Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (ΑΣΠΑΙΤΕ). Υπάρχουν 22 ΑΕΙ και 14 ΤΕΙ, με 268 και 168 τμήματα αντίστοιχα, κατανεμημένα σε όλες τις πόλεις της Ελλάδας, με παραρτήματα στους περισσότερους νομούς (Διάγραμμα 4.3.1 & 4.3.2-ΥΠΠΕΘ).

Αναφορικά με το θεσμικό πλαίσιο, όλα τα πανεπιστήμια στην Ελλάδα είναι αυτόνομα, αφού τα όργανα λήψης αποφάσεων αποτελούνται από μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας. Ωστόσο εξαρτώνται αρκετά από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων αφού τόσο ο ετήσιος προϋπολογισμός του κάθε ιδρύματος όσο και ο αριθμός των νέων εισακτέων φοιτητών αποφασίζεται κάθε έτος από το Υπουργείο Παιδείας. Η ανώτατη εκπαίδευση στην Ελλάδα θεωρείται από το Σύνταγμα δημόσιο αγαθό και χρηματοδοτείται από τον κρατικό προϋπολογισμό για τα λειτουργικά της έξοδα και τις ανάγκες της σε επενδύσεις και υποδομές. Στον κρατικό προϋπολογισμό προστίθενται και τα κονδύλια από τα ερευνητικά προγράμματα.

Η εισαγωγή στα ελληνικά πανεπιστήμια πραγματοποιείται μέσω ενός κεντρικού συστήματος επιλογής εθνικών εξετάσεων. Η εισαγωγή των φοιτητών στα μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών γίνεται με εξετάσεις ή με υποβολή φακέλου ανάλογα με τον τρόπο εισαγωγής που έχει αποφασίσει το κάθε Πρόγραμμα. Κάθε χρόνο, τα ελληνικά πανεπιστήμια δέχονται περίπου 70.000 με 80.000 νέους φοιτητές. Ο συνολικός αριθμός των φοιτητών μειώθηκε κατά 15,7% από το μέγιστο των 311.616 φοιτητών του 2005/06

στο ελάχιστο των 262.753 φοιτητών του 2009/10 για να σταθεροποιηθεί την τελευταία πενταετία στο επίπεδο των 270.000-280.000 φοιτητών (ΥΠΠΕΘ).

Το 2012, το 27% των ενηλίκων στην Ελλάδα είχε αποκτήσει τριτοβάθμια εκπαίδευση, αύξηση από 25% το 2010 και 21% το 2005. Στην τελευταία έκθεση του ΟΟΣΑ καταγράφεται ποσοστό 29% στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, ποσοστό 2% με μεταπτυχιακές σπουδές και 1% με διδακτορικές σπουδές (ΟΟΣΑ).

Συμβάλλοντας στην ανάπτυξη ικανοτήτων υψηλού επιπέδου, με νέες γνώσεις μέσα από την καινοτομία και την έρευνα, η ανώτατη εκπαίδευση έχει αναπτυχθεί και επεκταθεί τα τελευταία χρόνια. Λόγω της διεθνοποίησης και της σύνδεσης των ΑΕΙ πέρα από τα εθνικά σύνορα, πολλοί είναι οι Έλληνες φοιτητές που καταφεύγουν στο εξωτερικό για σπουδές (Πίνακας 4.3.1). Παρατηρείται ωστόσο μια κάμψη κυρίως από το 2008 και μετά, γεγονός που ίσως οφείλεται στην οικονομική κρίση ή ακόμη και στην αύξηση του αριθμού των εισακτέων στα ελληνικά ιδρύματα, κάτι το οποίο δε συνέβαινε τα προηγούμενα χρόνια, και έτσι η αποτυχία στις εθνικές εξετάσεις αποτελούσε αιτία φυγής για σπουδές στο εξωτερικό. Οι χώρες προτίμησης των Ελλήνων φοιτητών για σπουδές είναι η Αγγλία με ποσοστό 31,3 %, η Ιταλία με 15,8 %, η Γερμανία με 9,6%, η Ολλανδία με 9,4%, η Γαλλία με 7% και ακολουθούν οι ΗΠΑ με 6,6% (OECD, 2016).

Από την άλλη, δεν μπορεί να γίνει κάποια αναφορά στους εισερχόμενους φοιτητές στην Ελλάδα καθώς δεν υπάρχουν στατιστικά καταγεγραμμένα στοιχεία, πέρα από το πρόγραμμα Erasmus, που θα εξεταστεί στη συνέχεια. Αυτό που ισχύει είναι πως ο αριθμός των εισερχόμενων φοιτητών για σπουδές στην Ελλάδα είναι μικρότερος σε σχέση με τον αριθμό των εγχώριων φοιτητών, καθώς και σε σχέση με τους εξερχόμενους Έλληνες φοιτητές.

4.4 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ

Η αξιολόγηση των πανεπιστημίων σε διεθνές επίπεδο γίνεται βάσει κάποιων εργαλείων αξιολόγησης και κρίνεται απαραίτητη μέσα στη δυναμική παγκόσμια αγορά της ανώτατης εκπαίδευσης, καθώς πολλοί είναι αυτοί που προτιμούν να εγκαταλείψουν τα εθνικά τους σύνορα για τις σπουδές τους.

Σύμφωνα με την Παγκόσμια Κατάταξη των Πανεπιστημίων (QS World University Rankings), το καλύτερο πανεπιστημιακό ίδρυμα για το 2018 αποτελεί το Ινστιτούτο

Τεχνολογίας της Καλιφόρνια των ΗΠΑ. Μέσα στην πρώτη δεκάδα βρίσκονται πέντε πανεπιστήμια των ΗΠΑ, τέσσερα του Ηνωμένου Βασιλείου και το Swiss Federal Institute of Technology στη Ζυρίχη (Πίνακας 4.4.1). Ενώ σύμφωνα με κάποια άλλη κατάταξη, την ‘The World Universities Rankings’, το καλύτερο πανεπιστημιακό ίδρυμα για το 2016-17 αποτελεί το Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως τα πρώτα δέκα καλύτερα πανεπιστημιακά ιδρύματα του κόσμου προέρχονται κυρίως από τις ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο, αφού στα πρώτα 200 καλύτερα παγκόσμια ιδρύματα, τα 63 είναι από τις ΗΠΑ, και τα 32 από το Ηνωμένο Βασίλειο και ακολουθούν η Γερμανία, η Ολλανδία, ο Καναδάς και η Αυστραλία (Πίνακας 4.4.2 & 4.4.3).

Μια άλλη πηγή αξιολόγησης αποτελεί η Λίστα της Σαγκάης, που πραγματοποιείται από ερευνητές του Ινστιτούτου Ανώτατης Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Ζια Τονγκ της Σαγκάης. Στη λίστα με τα αποτελέσματα για τα καλύτερα πανεπιστήμια του κόσμου για το 2017, κυριαρχούν τα αμερικάνικα πανεπιστήμια, καθώς οκτώ από αυτά είναι μέσα στην πρώτη δεκάδα. Συγκεκριμένα, στην πρώτη θέση βρίσκεται το Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ, ακολουθούμενο από το Πανεπιστήμιο του Στάφορντ. Τρίτο στη λίστα είναι το Πανεπιστήμιο του Κέιμπριτζ. Το δεύτερο βρετανικό πανεπιστήμιο μέσα στην πρώτη δεκάδα είναι το Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης κατέχοντας την έβδομη θέση (Πίνακας 4.4.4).

Ένα πιο πρόσφατο εργαλείο αξιολόγησης αποτελεί η Παγκόσμια Ταξινόμηση των Πανεπιστημίων (World Ranking Universities). Η συγκεκριμένη κατάταξη καταρτίζεται δύο φορές το χρόνο από τη Cybermetrics (CCHS), μια μονάδα του Ισπανικού Εθνικού Κέντρου Ερευνών (Spanish National Research Council - CSIC), που αποτελεί και το κύριο ερευνητικό ίδρυμα της Ισπανίας. Σύμφωνα με αυτή, κυριαρχούν και εδώ τα αμερικάνικα πανεπιστήμια, καθώς οκτώ είναι μέσα στην πρώτη δεκάδα. Το Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης και του Κέιμπριτζ κατέχουν την έβδομη και δέκατη θέση αντίστοιχα (Βλ. Πίνακα 4.4.5).

Στην Ελλάδα το καλύτερο πανεπιστήμιο για το 2017 είναι το Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (ΕΚΠΑ), το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ) και ακολουθεί το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ) (Πίνακας 4.4.6).

Για τα έτη 2011-15, δεκαοκτώ ελληνικά Πανεπιστήμια περιλαμβάνονται στη λίστα με το 10% των καλύτερων πανεπιστημίων διεθνώς, για το 2015. Πιο συγκεκριμένα, ένα

πανεπιστήμιο κατατάσσεται στο ανώτερο 1% και εννέα πανεπιστήμια στο ανώτερο 5% της παγκόσμιας κατάταξης (Πίνακας 4.4.7). Αποτελεί αυτό απόδειξη ότι το σύστημα της ανώτατης εκπαίδευσης στην Ελλάδα περιλαμβάνει έναν μεγάλο αριθμό ιδρυμάτων που κατατάσσονται στα καλύτερα του κόσμου και παρέχουν υψηλής ποιότητας εκπαίδευση και έρευνα προς όφελος των φοιτητών και της χώρας.

4.5 ΜΟΡΦΕΣ ΦΟΙΤΗΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Υπάρχουν δύο βασικές κατηγορίες φοιτητών – τουριστών στα πλαίσια των σπουδών τους. Αυτοί που μετακινούνται με στιγμιαία ανεξάρτητη κινητικότητα (spontaneous mobility) και αυτοί που μετακινούνται μέσα από οργανωμένη κινητικότητα (organized mobility).

Η στιγμιαία ανεξάρτητη κινητικότητα αφορά σε διακρατικές μετακινήσεις χωρίς την μεσολάβηση κάποιου οργανωμένου φορέα. Στο σύγχρονο διεθνοποιημένο περιβάλλον οι φοιτητές θέλουν να βιώσουν την εμπειρία νέων εκπαιδευτικών εμπειριών σε κάποιο πανεπιστημιακό ίδρυμα εκτός των εθνικών τους συνόρων διότι αυτό μπορεί να τους οδηγήσει σε καλύτερη επαγγελματική αποκατάσταση. Δεν είναι λίγες οι φορές που οι φοιτητές προτιμούν να σπουδάσουν σε κάποιο εκπαιδευτικό ίδρυμα εκτός της χώρας τους γιατί το κόστος σπουδών στη χώρα υποδοχής μπορεί να είναι πιο οικονομικό από ότι στη χώρα προέλευσης. Η διεθνής κινητικότητα από την άλλη αποφέρει μεγάλα οικονομικά οφέλη στις χώρες υποδοχής, τα οποία προέρχονται τόσο από τα διδάκτρα όσο και από το κόστος διαβίωσης και τις λοιπές δαπάνες. Σύμφωνα με την τελευταία οικονομική ανάλυση της NAFSA είναι αξιοσημείωτο το γεγονός πως οι διεθνείς φοιτητές δημιούργησαν 340.000 θέσεις εργασίας και συνέβαλαν κατά 26,8 δισεκατομμύρια δολάρια στην οικονομία των ΗΠΑ κατά το ακαδημαϊκό έτος 2013-2014 (NAFSA).

Η οργανωμένη κινητικότητα πραγματοποιείται με την υποστήριξη των ειδικών οργανισμών μεταξύ πανεπιστημίων, ειδικών διακρατικών συμφωνιών και κοινοτικών προγραμμάτων, όπως το Πρόγραμμα Erasmus. Η πλειοψηφία των ιδρυμάτων έχουν αναπτύξει στρατηγική διεθνοποίησης, γεγονός που επιτυγχάνεται κυρίως με τις ανταλλαγές φοιτητών και προσωπικού, την πρακτική άσκηση φοιτητών και τη συμμετοχή σε διεθνή δίκτυα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Για τη διευκόλυνση και την προώθηση των ταξιδιών των φοιτητών έχουν ιδρυθεί κάποιοι φορείς, οι ρίζες των

οποίων βρίσκονται στο φοιτητικό κίνημα, στα ακαδημαϊκά ιδρύματα και σε κυβερνητικούς φορείς. Ο πιο σημαντικός από αυτούς είναι ο ISTC (International Student Travel Confederation) με κύριο αντικείμενο την διευκόλυνση της ανταλλαγής και μετακίνησης φοιτητών και μαθητών σε όλο τον κόσμο. Ακολουθεί το Federation of International Youth Travel Organizations που ασχολείται όχι μόνο με τις ανάγκες του φοιτητικού τουρισμού αλλά γενικότερα του νεανικού τουρισμού (FIYTO). Στην Ελλάδα με το θέμα αυτό ασχολείται, το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών, η Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, καθώς και τα Γραφεία Μορφωτικών Ανταλλαγών και Διεθνών Σχέσεων των Ακαδημαϊκών Ιδρυμάτων της χώρας.

5. ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ERASMUS

Το Πρόγραμμα Erasmus (European Region Action Scheme for the Mobility of University Students) ξεκίνησε το 1987 στον τομέα της εκπαίδευσης και πήρε το όνομά του από τον Έρασμο, φιλόσοφο, θεολόγο και ανθρωπιστή του 15ου αιώνα.

Η στρατηγική της Ευρώπης έχει θέσει μια σειρά από στόχους, κάποιοι από τους οποίους αφορούν στην ανώτατη εκπαίδευση. Στόχο αποτελεί το ποσοστό των ατόμων ηλικίας 30-34 ετών με πτυχίο ανώτατης εκπαίδευσης, το έτος 2020 να είναι τουλάχιστον σε ποσοστό 40%. Επίσης ποσοστό 20% των αποφοίτων ανώτατης εκπαίδευσης της ΕΕ θα πρέπει να έχει μια περίοδο σπουδών στο εξωτερικό, χρονικής διάρκειας τουλάχιστον τριών μηνών (European Commission).

Το Πρόγραμμα Erasmus plus είναι το νέο Πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την εκπαίδευση, την κατάρτιση, τη νεολαία και τον αθλητισμό για την περίοδο 2014-2020, με ενισχυμένο προϋπολογισμό κατά 40%, αγγίζοντας τα 14,7 δις ευρώ και αποτελεί ένα μέσο για την επίτευξη της στρατηγικής της Ευρώπης. Πρόκειται για ένα προϊόν συνένωσης των ευρωπαϊκών προγραμμάτων που υλοποιήθηκαν κατά την περίοδο 2007-2013 και που ήταν: το Πρόγραμμα «Διά Βίου Μάθησης», το Πρόγραμμα «Νεολαία σε Δράση», «Erasmus Mundus», «Tempus», «Alfa», Πρόγραμμα «EduLink» και Προγράμματα συνεργασίας με βιομηχανικές χώρες στον τομέα της ανώτατης εκπαίδευσης.

Το Πρόγραμμα δομείται σε τρεις βασικές Δράσεις. Η πρώτη Δράση αφορά στην κινητικότητα των ατόμων, η δεύτερη στη συνεργασία για την καινοτομία και την ανταλλαγή καλών πρακτικών και η τρίτη Δράση έχει να κάνει με την ενίσχυση θεμάτων μεταρρυθμίσεων πολιτικής (IKY). Τα σχέδια κινητικότητας παρέχουν στους δικαιούχους τη δυνατότητα να μετακινούνται σε μια άλλη συμμετέχουσα χώρα, με σκοπό να σπουδάσουν, να δουλέψουν, να διδάξουν, να εκπαιδεύσουν και να αναπτύξουν επαγγελματικά προσόντα και δεξιότητες και έτσι η πολυγλωσσία αποτελεί έναν από τους ακρογωνιαίους λίθους του Προγράμματος, καθώς ενισχύει την ενότητα στην πολυμορφία.

Το πρόγραμμα διαθέτει ισχυρή διεθνή διάσταση καθώς μπορούν να συμμετάσχουν οι κάτωθι χώρες: Τα 28 κράτη μέλη της ΕΕ: Αυστρία, Βέλγιο, Βουλγαρία, Γαλλία, Γερμανία, Δανία, Ελλάδα, Εσθονία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιρλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Κάτω Χώρες, Κροατία, Κύπρος, Λετονία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Μάλτα,

Ουγγαρία, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Σλοβακία, Σουηδία, Τσεχία, Φινλανδία. Οι χώρες ΕΖΕΣ και ΕΟΧ: Ισλανδία, Λιχτενστάιν, Νορβηγία, Ελβετία και Τουρκία και τα Υπερπόντια Διαμερίσματα και Επικράτειες, οι οποίες καθορίζονται στην υπ' αρ. 2001/822/ΕΚ Απόφαση του Συμβουλίου.

Αντλώντας πολλά στοιχεία από Ετήσιες Εκθέσεις της ΕΕ είναι εντυπωσιακό πως στο ακαδημαϊκό έτος 2013-14, 272.497 φοιτητές πήγαν σε άλλη ευρωπαϊκή χώρα για σπουδές ή κατάρτιση, οι οποίοι αντιπροσώπευαν αύξηση 2% σε ετήσια βάση. Με αυτό το νέο αριθμό ρεκόρ κινητικότητας φοιτητών, ο συνολικός αριθμός των φοιτητών Erasmus έφτασε τα 3,3 εκατομμύρια. Και αυτό είναι πολύ σημαντικό λαμβάνοντας υπόψη πως το Πρόγραμμα ξεκίνησε το ακαδημαϊκό έτος 1987-88, με 3.244 φοιτητές από 11 χώρες για να φτάσει το έτος 2013-14, πριν μετονομαστεί και αλλάξει σε Erasmus plus, σε 272.497 φοιτητές από 34 χώρες - τα 28 κράτη μέλη της ΕΕ, καθώς και η Ισλανδία, το Λιχτενστάιν, η Νορβηγία, η Ελβετία, η Τουρκία και για πρώτη φορά η πρώην Γιουγκοσλαβία (Διαγράμματα 5.1, 5.2, 5.3 & Πίνακας 5.3).

Η Ισπανία έστειλε τους περισσότερους σπουδαστές για μια περίοδο σπουδών στο εξωτερικό, ακολουθούμενη από τη Γερμανία, τη Γαλλία και την Ιταλία. Αυτές οι χώρες έχουν επίσης τον μεγαλύτερο πληθυσμό φοιτητών στην Ευρώπη. Οι ίδιες χώρες μαζί με το Ηνωμένο Βασίλειο, το οποίο λαμβάνει σχεδόν διπλάσιο αριθμό φοιτητών από ό, τι στέλνει, αποτελούν τις πιο δημοφιλείς χώρες προορισμού, δηλαδή, η Ισπανία, η Γαλλία, η Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Ιταλία για το έτος 2014 (Πίνακας 5.4 & 5.5).

Σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία, για το 2015, ο πιο δημοφιλής προορισμός για τους ευρωπαίους φοιτητές είναι η Ισπανία, με 42.537 φοιτητές, ακολουθούμενη από τη Γερμανία και τη Γαλλία. Αντίστοιχα η χώρα με τους περισσότερους εξερχόμενους φοιτητές είναι η Γαλλία, με 39.985 φοιτητές, και ακολουθούν η Γερμανία και η Ισπανία (Πίνακας 5.1 & 5.2).

Η μέση διάρκεια διαμονής για το έτος 2014 ήταν 6,2 μήνες, ενώ η μέση μηνιαία επιχορήγηση βρίσκεται στα € 274. Οι σπουδαστές των κοινωνικών, νομικών επιστημών και επιχειρήσεων κατέχουν μεγαλύτερο μερίδιο στην κινητικότητα (41%) και ακολουθείται από φοιτητές ανθρωπιστικών επιστημών και τεχνών (22%), ενώ οι φοιτητές που είναι στον τομέα της υγείας συμμετέχουν με μικρότερα ποσοστά.

Οι συντονιστές των προγραμμάτων Erasmus θα πρέπει να ενημερώνονται για τις ανάγκες, τις προσδοκίες και τα πιθανά οφέλη των διεθνών μετακινήσεων των φοιτητών.

Τα Ιδρύματα υποδοχής θα πρέπει να συνεργάζονται με τους τοπικούς τουριστικούς φορείς για το σχεδιασμό ειδικών περιηγήσεων, από όπου οι φοιτητές θα μαθαίνουν για διαφορετικά τοπικά θέματα και παράλληλα θα διασκεδάζουν. Και αυτό γιατί, ακόμα και όταν οι φοιτητές επιλέγουν την κινητικότητα ως μέσο φυγής από τις πιέσεις της καθημερινότητας, επιστρέφοντας στη χώρα τους επωφελούνται και ακαδημαϊκά (Waters et al., 2011).

5.1 Το ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ERASMUS ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η Ελλάδα εντάχθηκε στο Πρόγραμμα Erasmus, το 1987, όταν απευθυνόταν μόνο σε φοιτητές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Τριάντα χρόνια μετά, η Ελλάδα εορτάζει το Erasmus, μέσω του οποίου προσφέρονται ευκαιρίες στους τομείς της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, της σχολικής εκπαίδευσης, της εκπαίδευσης ενηλίκων, της νεολαίας και του αθλητισμού, διοργανώνοντας πολλές εκδηλώσεις σε διάφορες πόλεις. Κατά το πρώτο έτος λειτουργίας υπήρχαν μόλις 39 εξερχόμενοι φοιτητές, ενώ το 2017 ο αριθμός των εξερχόμενων φοιτητών αγγίζει τους 5.500 φοιτητές. Συνολικά την περίοδο 1987-2017 εκτιμάται πως επωφελήθηκαν περίπου 75.000 φοιτητές για σπουδές και πρακτική άσκηση. Η πρακτική άσκηση εντάσσεται στο Πρόγραμμα το 2007 και η συμμετοχή των φοιτητών σε αυτήν είναι σαφώς μικρότερη από τη συμμετοχή τους για σπουδές. Παρατηρείται πως κατά τα χρόνια της κρίσης σημειώνεται αύξηση στον αριθμό των φοιτητών για σπουδές και πρακτική άσκηση και αυτό ενδεχομένως οφείλεται στο γεγονός πως οι φοιτητές μετακινούνται προκειμένου να διερευνήσουν τις δυνατότητες διαβίωσης και εργασίας στο εξωτερικό (Διάγραμμα 5.1.1).

Αναφορικά με τους εισερχόμενους φοιτητές, ο αριθμός τους είναι μικρότερος συγκρινόμενος με αυτό των εξερχόμενων. Επίσης στους εισερχόμενους φοιτητές δεν υπάρχει μεγάλη απόκλιση σπουδών και πρακτικής άσκησης. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως από το 2009 υπάρχει μια κάμψη, γεγονός που ενδεχομένως οφείλεται στην οικονομική κρίση και στη ρευστή πολιτικοοικονομική κατάσταση (Διάγραμμα 5.1.2).

Την περίοδο 2007-2013, οι περισσότεροι έλληνες φοιτητές επιλέγουν ως χώρες προορισμού τη Γαλλία, την Ισπανία, τη Γερμανία και την Ιταλία, ενώ η Μάλτα, η Ισλανδία, η Εσθονία δεν είναι τόσο δημοφιλείς προορισμοί. Κορυφαίοι προορισμοί για το 2014 ήταν η Γαλλία, η Γερμανία και η Τσεχία.

Για το 2014, τα Ιδρύματα με τους περισσότερους εξερχόμενους έλληνες φοιτητές είναι το ΑΠΘ, ΕΚΠΑ, ΟΠΑ, ΠΑΝΤΕΙΟ και ΤΕΙ Αθήνας, με μεγάλη απόκλιση των δύο πρώτων από τα υπόλοιπα, καθώς το ΑΠΘ αριθμεί γύρω στους 4.500 εξερχόμενους και το Πάντειο γύρω στους 1000 φοιτητές. Στους εισερχόμενους φοιτητές προπορεύεται και πάλι το ΑΠΘ και ακολουθούν το ΟΠΑ, ΕΚΠΑ, Πανεπιστήμιο Κρήτης και Πάντειο Πανεπιστήμιο (European Commission).

5.2 ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ERASMUS ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (ΠΘ) ιδρύθηκε το 1984 με το ΠΔ 83/1984, που τροποποιήθηκε το 1985 με το ΠΔ 302/1985 και το ΠΔ 107/86, και περιελάμβανε το Τμήμα Γεωπονίας, Φυτικής, και Ζωικής Παραγωγής, το Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού, το Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, το Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών και το Τμήμα Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης. Σήμερα το ΠΘ περιλαμβάνει έξι σχολές, τη Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών με πέντε Τμήματα, τη Σχολή Γεωπονικών Επιστημών με δύο Τμήματα, την Πολυτεχνική Σχολή με πέντε Τμήματα, τη Σχολή Επιστημών Υγείας με τρία Τμήματα, τη Σχολή Θετικών Επιστημών με δύο Τμήματα και τη Σχολή Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού με το Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού. Επίσης έχει 53 Προγράμματα Μεταπτυχιακών Σπουδών, από τα οποία δύο ελληνογαλλικά και ένα πρόγραμμα με διεθνείς φοιτητές, το οποίο παλαιότερα συγκαταλέγονταν στα προγράμματα Erasmus Mundus. Το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας διαθέτει εγκαταστάσεις σε πέντε πόλεις, το Βόλο, όπου βρίσκεται και η έδρα του, τη Λάρισα, τα Τρίκαλα, την Καρδίτσα και τη Λαμία.

Πηγή: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Για το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Erasmus+ ως Εθνική Μονάδα Συντονισμού έχει οριστεί το ΙΚΥ, ενώ τη διαχείριση του Προγράμματος έχει αναλάβει το Γραφείο Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων, με Ιδρυματική Υπεύθυνη την Αν. Καθηγήτρια Ι. Λαλιώτου και Διοικητική Συντονίστρια την κ. Π. Δάλλη. Το ΠΘ εντάχθηκε για πρώτη φορά στο Πρόγραμμα Erasmus, το 1996, όταν ακόμα ονομαζόταν Socrates. Αυτή τη στιγμή υπάρχουν 350 διμερείς συμφωνίες. Ο αριθμός των εξερχόμενων φοιτητών είναι πολύ μεγαλύτερος αναφορικά με τους φοιτητές που επισκέπτονται το Π.Θ. Συγκεκριμένα, ο αριθμός των φοιτητών του ΠΘ που επωφελήθηκαν από το Πρόγραμμα την τελευταία τετραετία ήταν 403 για σπουδές, με σαφές προβάδισμα των γυναικών (274 φοιτήτριες) έναντι των ανδρών (129 φοιτητές) και 213 φοιτητές για πρακτική άσκηση, συνόλου 616 εξερχόμενων φοιτητών έναντι 199 εισερχόμενων φοιτητών (Πίνακες: 5.2.1 & 5.2.2).

Πίνακας 5.2.1: Εξερχόμενοι φοιτητές ΠΘ 2013-2017

Έτος	Σπουδές		Πρακτική
	Άνδρες	Γυναίκες	
2013-14	31	44	35
2014-15	33	76	49
2015-16	34	94	49
2016-17	31	60	80
ΣΥΝΟΛΟ	129	274	213

Πηγή: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 5.2.2: Εξερχόμενοι / Εισερχόμενοι φοιτητές ΠΘ 2013-2017

Έτος	Εξερχόμενοι	Εισερχόμενοι
2013-14	110	46
2014-15	158	42
2015-16	177	51
2016-17	171	60
ΣΥΝΟΛΟ	616	199

Πηγή: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Ιδία επεξεργασία

Αναφορικά με τον τόπο επιλογής προορισμού υπάρχει μια διαφοροποίηση όταν πρόκειται για σπουδές ή πρακτική άσκηση. Κατά την τελευταία τετραετία οι μεσογειακές χώρες κυριαρχούν στις προτιμήσεις των φοιτητών για σπουδές και συγκεκριμένα η Ισπανία, η Γαλλία, η Ιταλία και η Πορτογαλία. Ο τόπος επιλογής προορισμού διαφοροποιείται όταν πρόκειται για πρακτική άσκηση. Η χώρα που κυριαρχεί στις επιλογές των φοιτητών την τελευταία τετραετία είναι σταθερά το Ηνωμένο Βασίλειο ακολουθούμενο από μεσογειακές χώρες, όπως Ιταλία, Γαλλία, Ισπανία, αλλά και Γερμανία, Δανία και Ολλανδία. Αυτό εξηγείται ενδεχομένως από τα υψηλά ποσοστά ανεργίας που πλήττουν την Ελλάδα τα τελευταία χρόνια με συνέπεια ο φοιτητής να επιλέγει μια χώρα αρχικά ως φοιτητής και μελλοντικά ως επαγγελματίας (Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας).

Σε σχέση με τους εισερχόμενους φοιτητές, 670 επισκέφτηκαν το ΠΘ συνολικά. Όταν ξεκίνησαν να έρχονται οι πρώτοι φοιτητές, ο αριθμός ήταν πολύ μικρός συγκριτικά με σήμερα που έχει μεν εξαπλασιαστεί, παραμένει δε αρκετά μικρός. Την περίοδο της

οικονομικής κρίσης παρατηρείται μια σχετική κάμψη στον αριθμό των φοιτητών για να ξεκινήσει τα τελευταία έτη να παίρνει ανοδική πορεία. Οι φοιτητές αυτοί έρχονται κυρίως για σπουδές και κάποιοι για πρακτική άσκηση, ποσοστού περίπου 15%. Το μικρό αυτό ποσοστό μπορεί να μην ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα αφού πολλοί φοιτητές που έρχονται για πρακτική άσκηση δεν είναι καταγεγραμμένοι στο ΠΘ, καθώς δεν είναι υποχρεωτικό. Για παράδειγμα μπορεί κάποιος να πραγματοποιήσει την πρακτική άσκηση σε κάποιο εργαστήριο του ΠΘ κατά τους καλοκαιρινούς μήνες και να μην ενημερωθεί για αυτό το Γραφείο Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων και κατά συνέπεια να μην καταγραφεί ο φοιτητής (Πίνακας: 5.2.3).

Πίνακας 5.2.3: Εισερχόμενοι φοιτητές στο ΠΘ 1999-2016

Έτος	Εισερχόμενοι Φοιτητές
1999-00	10
2000-01	14
2001-02	10
2002-03	24
2003-04	27
2004-05	31
2005-06	48
2006-07	38
2007-08	35
2008-09	61
2009-10	58
2010-11	55
2011-12	36
2012-13	46
2013-14	42
2014-15	51
2015-16	60
ΣΥΝΟΛΟ	670

Πηγή: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Ιδία επεξεργασία

Όσον αφορά στις χώρες προέλευσης, φοιτητές από 24 χώρες έχουν επισκεφτεί το ΠΘ Παρατηρείται προτίμηση κυρίως από μεσογειακές χώρες, με πρώτη τη Γαλλία, ακολουθούμενη από την Ιταλία και την Ισπανία. Δεν υπάρχει ιδιαίτερη προτίμηση από τις χώρες της Βόρειας Ευρώπης και αυτό οφείλεται ενδεχομένως στο γεγονός πως δεν

διδάσκονται τα μαθήματα στην αγγλική γλώσσα. Αντίθετα το ΠΘ προτιμάται από τις μεσογειακές χώρες που έχουν την ίδια ιδιοσυγκρασία με τους Έλληνες σε πολλά θέματα (Πίνακας: 5.2.4).

Πίνακας 5.2.4: Χώρες προέλευσης των εισερχόμενων φοιτητών στο ΠΘ 1999-2016

α/α	Χώρα	Αριθμός εισερχόμενων φοιτητών
1	Γαλλία	136
2	Ιταλία	93
3	Ισπανία	83
4	Τουρκία	68
5	Πορτογαλία	66
6	Πολωνία	40
7	Βουλγαρία	36
8	Τσεχία	24
9	Βέλγιο	20
10	Ουγγαρία/ Ρουμανία	19 (ανά χώρα)
11	Κύπρος	15
12	Γερμανία	14
13	Λιθουανία	13
14	Ολλανδία	6
15	Εσθονία/Ηνωμένο Βασίλειο	4 (ανά χώρα)
16	Αυστρία/Δανία/Σουηδία	2 (ανά χώρα)
17	Ελβετία/Σλοβενία/Σλοβακία/ Φινλανδία	1 (ανά χώρα)
	ΣΥΝΟΛΟ	670

Πηγή: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Ιδία επεξεργασία

6. ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ– ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ– ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους πιο σημαντικούς κοινωνικοοικονομικούς κλάδους παγκοσμίως και θεωρείται πως αντιπροσωπεύει την πιο δυναμική βιομηχανία σε παγκόσμιο επίπεδο (Βαρβαρέσος, 2008: 301). Σύμφωνα με τον Τσάρτα (Το Βήμα, 2017: 18) χαρακτηρίζεται ως το «πετρέλαιο» της νέας εποχής, καθώς είναι στενά συνδεδεμένος με την οικονομική ανάπτυξη και την ανταγωνιστικότητα, επιφέροντας σπουδαίες μεταβολές στην οικονομική δραστηριότητα, όπως η εισροή συναλλάγματος, η αύξηση απασχόλησης, η αύξηση εισοδημάτων και πολλά άλλα οφέλη σε όλους τους τομείς της κοινωνικοοικονομικής και πολιτιστικής ζωής.

Συγκεκριμένα, για το έτος 2016 τα ιδιαίτερα κλιματολογικά, μορφολογικά, πολιτιστικά στοιχεία και όχι μόνο, που διαθέτει η Ελλάδα, προσέλκυσαν 24,7 εκατ. τουρίστες συμβάλλοντας κατά 7,5% άμεσα και κατά 18,6% συνολικά στη διαμόρφωση του ΑΕΠ. Τα τουριστικά έσοδα ανήλθαν σε 14.550 εκατ. ευρώ. Η συμμετοχή στην απασχόληση από τον τουρισμό αποτελεί το 23,4% της συνολικής απασχόλησης, γεγονός που μεταφράζεται σε 860.315 θέσεις εργασίας, άμεσα ή έμμεσα, σε όλους τους κλάδους της ελληνικής οικονομίας. Η τουριστική δυναμικότητα της Ελλάδας περιλαμβάνει 9.730 ξενοδοχεία και 788.553 κλίνες. Η μέση δαπάνη ανά ταξίδι ανήλθε στα 581,9 ευρώ. Η Ελλάδα κατέχει το 3,1 % της ευρωπαϊκής αγοράς τουρισμού και το 2% της παγκόσμιας αγοράς (ΣΕΤΕ, WTTC).

Τα τελευταία χρόνια οι αφίξεις των τουριστών στην Ελλάδα έχουν μια ανοδική πορεία. Αυτό οφείλεται κυρίως στο γεγονός πως οι τουρίστες των χωρών της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής λόγω εσωτερικών πολιτικών αναταραχών μετακινήθηκαν σε άλλους προορισμούς. Από την άλλη καταγράφεται μείωση των εισπράξεων, καθώς μειώθηκε η μέση δαπάνη ανά ταξίδι λόγω της προσφοράς ανταγωνιστικών τιμών και της άφιξης μικρότερου αριθμού επισκεπτών υψηλού εισοδήματος (WEF). Έρχονται περισσότεροι τουρίστες αλλά περιορίζουν τη διάρκεια παραμονής τους, με αποτέλεσμα και τη μείωση της δαπάνης ανά διανυκτέρευση (Το Βήμα, 2017: 19). Το γεγονός αυτό δημιουργεί έναν προβληματισμό για την κατεύθυνση του τουρισμού και το ρόλο του στην οικονομία. Θα πρέπει να γίνει επένδυση σε βιώσιμες πολιτικές μέσα από την ανάπτυξη και ανάδειξη μοναδικών εμπειριών και προϊόντων που προσφέρουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα (Πίνακας 6.1).

Σύμφωνα με την Αναφορά της Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ, η Ελλάδα κατατάσσεται στην 86η θέση μεταξύ 138 χωρών παγκοσμίως το 2016-2017, από την 81η θέση που κατείχε στην προηγούμενη αξιολόγηση του 2015-2016. Για 8η συνεχόμενη χρονιά η Ελβετία κατέχει την 1^η θέση και ακολουθεί η Σιγκαπούρη, οι ΗΠΑ., η Ολλανδία, η Γερμανία, η Σουηδία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Αξιολογούνται οι επιδόσεις των χωρών σε τρεις βασικούς Άξονες, “Βασικές Απαιτήσεις”, “Ενισχυτές Απόδοσης” και “Καινοτομία και Πολυπλοκότητα” και καθένας από αυτούς αναλύεται σε δώδεκα επιμέρους πυλώνες. Η Ελλάδα συγκεντρώνει την καλύτερη βαθμολογία της και καταλαμβάνει υψηλότερη θέση στην παγκόσμια κατάταξη στους πυλώνες: Υποδομές” (37η θέση), “Τεχνολογική Ετοιμότητα” (42η θέση) και “Τριτοβάθμια Εκπαίδευση & Κατάρτιση” (45η θέση) (Πίνακας 6.2).

Ο Δείκτης Ταξιδιωτικής και Τουριστικής Ανταγωνιστικότητας (Travel and Tourism Competitiveness Index, TTCI), αναπτύχθηκε από το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ (WEF) το 2007. Πρόκειται για έναν σύνθετο δείκτη που προκύπτει από το συνδυασμό πολυαρίθμων παραγόντων οι οποίοι επηρεάζουν την ανταγωνιστικότητα του τουριστικού τομέα, δηλαδή την ανταγωνιστικότητα μιας χώρας ως τόπου προορισμού για όλα τα είδη και τους τύπους τουρισμού. Πρώτες στην κατάταξη του ΔΤΤΑ είναι η Ισπανία, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιαπωνία και το Ηνωμένο Βασίλειο ανάμεσα σε 136 χώρες, για το 2017. Η Ελλάδα κατέλαβε την 24η θέση στην παγκόσμια κατάταξη, κάνοντας μια εντυπωσιακή άνοδο επτά θέσεων, με βαθμολογία 4,51/7. Στους επιμέρους δείκτες και σε σχέση με τη θέση των 136 χωρών η κατάταξη έχει ως εξής: Κατέλαβε την 11η θέση για την υγεία, 15η για την προτεραιότητα στον τουρισμό, τη 18η για τις τουριστικές υποδομές-υπηρεσίες, 26η για τις υποδομές των αεροπορικών μεταφορών, 27η για τους πολιτιστικούς πόρους, 32η για τους φυσικούς πόρους, 39η για την περιβαλλοντική αειφορία, 45η για το ανθρώπινο δυναμικό, 48η για το οδικό δίκτυο μεταφορών και τα λιμάνια, 51η για την ετοιμότητα των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών, 53η για την ασφάλεια - προστασία, 90η για την ανταγωνιστικότητα των τιμών και 103η για το επιχειρηματικό περιβάλλον. Παρατηρείται λοιπόν πως υψηλές θέσεις καταλαμβάνει η Ελλάδα σε τομείς, όπως η υγεία και οι τουριστικές υποδομές και υπηρεσίες, ενώ οι επιδόσεις της σε τομείς όπως το επιχειρηματικό περιβάλλον και η ανταγωνιστικότητα των τιμών παραμένουν χαμηλές (WEF, Σχήμα 6.1).

6.1 ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ – ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ο τουρισμός έχει στενή σχέση με την οικονομική ανάπτυξη σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Αυτό συμβαίνει και με όλες τις ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού, όπως είναι και εκείνη του εκπαιδευτικού. Για τη σχέση μεταξύ εκπαιδευτικού τουρισμού και ανταγωνιστικότητας απομένει να μελετηθούν οι δείκτες ανταγωνιστικότητας που σχετίζονται με την εκπαίδευση.

Οι πυλώνες από την Αναφορά Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας στον κλάδο των Ταξιδιών και του Τουρισμού του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ (WEF) που σχετίζονται περισσότερο με τον εκπαιδευτικό τουρισμό αφορούν στον πυλώνα του ανθρώπινου δυναμικού και της αγοράς εργασίας και συγκεκριμένα στο ποσοστό εγγραφής της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και στην ευκολία εύρεσης εξειδικευμένου προσωπικού. Επίσης στον πυλώνα της περιβαλλοντικής αειφορίας και κυρίως στη βιωσιμότητα της ανάπτυξης του τουρισμού και στο ποσοστό των απειλούμενων ειδών. Στον πυλώνα για τους φυσικούς πόρους και συγκεκριμένα στον αριθμό φυσικών χώρων παγκόσμιας κληρονομιάς και στα συνολικά γνωστά είδη θηλαστικών, πτηνών και αμφιβίων. Πολύ σχετικός είναι και ο 14^{ος} πυλώνας για τους πολιτιστικούς πόρους και τις ταξιδιωτικές επιχειρήσεις με έμφαση στους πολιτιστικούς χώρους παγκόσμιας κληρονομιάς και στον αριθμό πρακτικών και εκφράσεων προφορικής και άυλης κληρονομιάς.

Σύμφωνα με την τελευταία έκθεση του 2017, η Ελλάδα στους παραπάνω πυλώνες πήγε πολύ καλύτερα συγκριτικά με τα προηγούμενα έτη. Ο πυλώνας της περιβαλλοντικής αειφορίας, όπου κατέχει την 39^η θέση παγκοσμίως, είναι αυτός ένας από τους παράγοντες που συνέβαλε ώστε η Ελλάδα να κάνει τη διαφορά και να ανέβει στην κατάταξη της παγκόσμιας ανταγωνιστικότητας. Στον πυλώνα του ανθρώπινου δυναμικού και της αγοράς εργασίας κατέχει την 49^η θέση με καλά ποσοστά στην εγγραφή πρωτοβάθμιας (55^η θέση) και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (30^η θέση) καθώς και στην ευκολία εύρεσης εξειδικευμένου προσωπικού, κατέχοντας την 40^η θέση. Στον 13^ο πυλώνα για τους φυσικούς πόρους κατέχει την 32^η θέση και συγκεκριμένα την 46^η στον αριθμό φυσικών χώρων παγκόσμιας κληρονομιάς και την 76^η θέση στα συνολικά γνωστά είδη θηλαστικών, πτηνών και αμφιβίων, ενώ την 12^η θέση κατέχει στις συνολικά προστατευμένες περιοχές. Τέλος στον 14^ο πυλώνα για τους πολιτιστικούς πόρους κατέχει την 27^η θέση, με πολύ καλά αποτελέσματα σε όλες τις ενότητες

κατέχοντας την εντυπωσιακή δέκατη θέση στον αριθμό πολιτιστικών χώρων παγκόσμιας κληρονομιάς (WEF).

Οι πυλώνες από την Αναφορά Παγκόσμιας Ανταγωνιστικότητας του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ (WEF) που σχετίζονται περισσότερο με τον εκπαιδευτικό τουρισμό αφορούν στον πυλώνα για την ανώτατη εκπαίδευση, την τεχνολογική ετοιμότητα και την καινοτομία. Όπως φαίνεται και στο σχήμα που ακολουθεί, η Ελλάδα κατατάσσεται 43^η στην ανώτατη εκπαίδευση και κατάρτιση διαθέτοντας πολλά εκπαιδευτικά ιδρύματα, τα οποία όμως δεν διακρίνονται από ποιότητα, καθώς η ποσότητα υπερέχει κατά πολύ της ποιότητας. Είναι γεγονός πως τα τελευταία χρόνια έχουν ιδρυθεί πολλά νέα εκπαιδευτικά ιδρύματα, ώστε κάθε περιφέρεια να έχει τα δικά της εκπαιδευτικά ιδρύματα. Η πλειάδα αυτή των σχολών είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση της ποιότητας, γεγονός στο οποίο η Ελλάδα επιβάλλεται να κάνει προσπάθειες, ώστε να ανακάμψει και να κερδίσει το χαμένο έδαφος. Η τεχνολογική ετοιμότητα, που και αυτή σχετίζεται με την εκπαίδευση και κατ' επέκταση με τον εκπαιδευτικό τουρισμό κυμαίνεται σε μέτρια επίπεδα, καταγράφοντας την 42^η θέση στην παγκόσμια κατάταξη. Ένας άλλος σχετικός πυλώνας είναι αυτός της καινοτομίας, όπου στη διαθεσιμότητα επιστημόνων και μηχανικών, η χώρα μας κατέχει την 10^η θέση, γεγονός που σχετίζεται άμεσα με την ποσότητα των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (Πίνακας 6.1.1).

Συνοψίζοντας, η Ελλάδα είναι μία ανταγωνιστική χώρα με πολλά συγκριτικά πλεονεκτήματα. Καθώς η συνολική ανταγωνιστικότητα έχει πληγεί από οικονομική άποψη τα τελευταία έτη, η εκμετάλλευση των πλεονεκτημάτων του τουρισμού και η μετατροπή τους σε ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα τόσο σε τοπικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο κρίνεται απαραίτητη. Στην κατεύθυνση αυτή μπορεί να βοηθήσει η ανάπτυξη και αξιοποίηση των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Πρωταρχικό παράγοντα για την επιτυχία ενός τέτοιου εγχειρήματος αποτελεί η μελέτη και διερεύνηση της περιρρέουσας ατμόσφαιρας των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Ο φοιτητικός εκπαιδευτικός τουρισμός είναι ένας κλάδος που θα μπορούσε να εκμεταλλευτεί τα πλεονεκτήματα που υπάρχουν δημιουργώντας οφέλη για τον κλάδο του τουρισμού αλλά και της εκπαίδευσης. Ως ειδική και εναλλακτική μορφή τουρισμού έχει προοπτικές ανάπτυξης στην Ελλάδα καθώς υπάρχουν σημαντικά συγκριτικά πλεονεκτήματα. Ο εισερχόμενος φοιτητικός τουρισμός στα ελληνικά πανεπιστήμια αφορά σε ένα πολύ μικρό ποσοστό του συνολικού αριθμού εγγεγραφών στην τριτοβάθμια

εκπαίδευση. Όπως φάνηκε από τα παραπάνω, η Ελλάδα κατέχει μια καλή θέση στον τουρισμό, με καλές τουριστικές υποδομές και μεγάλη ποσότητα εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Το ερώτημα είναι για ποιο λόγο βρισκόμαστε τόσο χαμηλά στην προσέλκυση εισερχόμενων φοιτητών και πώς θα μπορούσε κάτι τέτοιο να ανατραπεί. Απάντηση στο ερώτημα αυτό αλλά και σε πολλά άλλα θα δώσει η πρωτογενής έρευνα που ακολουθεί πάνω στους εισερχόμενους φοιτητές Erasmus που επισκέπτονται το ΠΘ.

7. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Ο βασικός στόχος της διπλωματικής αυτής είναι η έρευνα του εκπαιδευτικού τουρισμού στο ΠΘ. Για το σκοπό αυτό πραγματοποιήθηκε βιβλιογραφική ανασκόπηση πάνω στο θέμα και εκπονήθηκε έρευνα πεδίου, τα βασικά ερωτήματα της οποίας είναι τα κάτωθι:

Τα κίνητρα επιλογής του ΠΘ από τους εισερχόμενους φοιτητές.

Τα πλεονεκτήματα – δυνατά σημεία της Θεσσαλίας.

Οι ανάγκες και οι προσδοκίες των εισερχόμενων φοιτητών.

Οι απόψεις των εισερχόμενων φοιτητών, καθώς και των εμπλεκόμενων φορέων για το θέμα του εκπαιδευτικού τουρισμού στο ΠΘ.

Οι προϋποθέσεις ανάπτυξης του εκπαιδευτικού τουρισμού στο ΠΘ.

Οι συνέπειες του εισερχόμενου εκπαιδευτικού τουρισμού στη Θεσσαλία και η συμβολή του στην τουριστική ανάπτυξη της χώρας.

Για τη διερεύνησή τους μελετήθηκε δείγμα από τον φοιτητικό τουρισμό που έρχεται στην Περιφέρεια Θεσσαλίας και τη Λαμία μέσω του προγράμματος οργανωμένης κινητικότητας Erasmus. Συγκεκριμένα, εκπονήθηκε έρευνα σε φοιτητές που επισκέφτηκαν το ΠΘ κατά το ακαδημαϊκό έτος 2016-2017. Επίσης μελετήθηκαν οι απόψεις εκπροσώπων των φορέων που προσφέρουν το πρωτογενές εκπαιδευτικό τουριστικό προϊόν, των διοικητικών δομών καθώς και κοινωνικών πηγών για την εξυπηρέτηση των φοιτητών. Εφαρμόστηκε ποιοτική έρευνα από την πλευρά της ζήτησης αλλά και από την πλευρά της προσφοράς.

7.1 ΤΟ ΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η αντιπροσωπευτικότητα ενός δείγματος εξασφαλίζεται συνήθως με το μέγεθός του και τον τρόπο επιλογής του. Όσο μεγαλύτερο το δείγμα τόσο πιο αντιπροσωπευτικό του γενικότερου πληθυσμού στον οποίο ανήκει. Υπάρχει ωστόσο μία απόσταση μεταξύ επιθυμητού και εφικτού δείγματος. Στην παρούσα έρευνα καταβλήθηκε μεγάλη προσπάθεια για συγκέντρωση όσο το δυνατόν μεγάλου δείγματος και για το λόγο αυτό απαρτίζεται από τρεις διαφορετικές ομάδες. Η πρώτη ομάδα αφορά στους εισερχόμενους φοιτητές στο ΠΘ μέσω Erasmus το ακαδημαϊκό έτος 2016-17. Από αυτούς απάντησαν 40 φοιτητές. Επειδή ο ίδιος ο αριθμός των εισερχομένων είναι μικρός, το ερωτηματολόγιο διανεμήθηκε και σε άλλους φοιτητές που είχαν επισκεφτεί το ΠΘ για εκπαιδευτικό τουρισμό, που αποτελούν τη δεύτερη και τρίτη ομάδα.

Έτσι τη δεύτερη πηγή αποτελούν 21 φοιτητές του Wayne State College από τη Νεμπράσκα των ΗΠΑ που επισκέφθηκαν το ΠΘ με σκοπό την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας για διάστημα δύο μηνών, από το Μάρτιο έως Μάιο 2017. Υπεύθυνοι του Προγράμματος από την πλευρά του WSC είναι ο Dr. Gerard Ras και η Dr. Lori Utecht, ενώ από την πλευρά του ΠΘ η κ. Erica Gutenschwager. Επειδή το συγκεκριμένο Πρόγραμμα είναι ιδιαίτερο κρίθηκε σκόπιμο το ερωτηματολόγιο, που διανεμήθηκε και παρατίθεται στο τέλος της εργασίας, να είναι πιο εμπλουτισμένο ώστε να συλλεχθεί καλύτερη πληροφόρηση.

Την τρίτη πηγή απαρτίζουν 10 φοιτητές που ανήκουν στο Διεθνή Οργανισμό Φοιτητών Γεωπονίας και Συναφών Επιστημών (International Association of Students in Agricultural and Related Sciences - IAAS) που επισκέφθηκαν το ΠΘ και συγκεκριμένα τη Σχολή Γεωπονικών Επιστημών, στο πλαίσιο μιας εκπαιδευτικής εβδομάδας ανταλλαγών που πραγματοποιήθηκε από 4-11 Μαΐου 2017, στο Βόλο.

Για τους εκπροσώπους των φορέων θα γίνει ανάλυση στο Κεφάλαιο 9.

7.2 ΜΕΣΑ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

Οι απαντήσεις των φοιτητών συλλέχθηκαν μέσω ερωτηματολογίου στην αγγλική γλώσσα, έκτασης 10 σελίδων και μέσου χρόνου συμπλήρωσης περίπου 15 λεπτών της ώρας. Το ερωτηματολόγιο απαρτίζεται από πέντε κατηγορίες θεμάτων: 1) Προσωπικά Στοιχεία 2) Ταξιδιωτικές Εμπειρίες και Πληροφορίες 3) Κίνητρα - Προσδοκίες Φοιτητών 4) Δαπάνες Φοιτητών και 5) Αξιολόγηση Εκπαιδευτικών και Τουριστικών Υπηρεσιών. Περιλαμβάνει ημι-δομημένες ερωτήσεις, ανοιχτού και κλειστού τύπου, ερωτήσεις διερεύνησης γνώμης με κλίμακα Likert, που οι απαντήσεις δίνονται με τη μορφή μίας κλίμακας πέντε επιλογών, που υποδηλώνουν διαφορετικό βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας με την πρόταση.

7.3 ΤΡΟΠΟΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

Για την πρώτη ομάδα του δείγματος έγινε αίτημα της ερευνήτριας στο Γραφείο Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων του ΠΘ για αποστολή λίστας με όλες τις ηλεκτρονικές διευθύνσεις των εισερχόμενων φοιτητών Erasmus προκειμένου να τους αποσταλεί το ερωτηματολόγιο με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο. Επειδή η ανταπόκριση των φοιτητών

δεν ήταν η αναμενόμενη, έγινε χρήση της ιστοσελίδας κοινωνικής δικτύωσης Facebook και ανάρτηση του συνδέσμου του ερωτηματολογίου στην ιστοσελίδα των φοιτητών Erasmus του ΠΘ (Erasmus-UTH).

Αξιίζει να αναφερθεί εδώ η αρωγή κάποιων Καθηγητών του ΠΘ, που προσφέρθηκαν να προωθήσουν το ερωτηματολόγιο σε έντυπη μορφή σε φοιτητές που ήδη γνώριζαν, και κάποιων Γραμματειών του ΠΘ, στις οποίες εστάλη ηλεκτρονικό μήνυμα με επισυναπτόμενο το ερωτηματολόγιο, το οποίο προωθήθηκε μέσω των Καθηγητών στους φοιτητές, προκειμένου η αποστολή αυτή να έχει το βέλτιστο δυνατό αποτέλεσμα. Τέλος η ίδια η ερευνήτρια διένειμε κάποια ερωτηματολόγια στο μάθημα ελληνικών, που πραγματοποιείται στις υποδομές της Πολυτεχνικής Σχολής με ικανοποιητικό ποσοστό συμμετοχής.

Ο τρόπος αυτός της άμεσης διανομής του ερωτηματολογίου σε έντυπη μορφή πραγματοποιήθηκε και στις άλλες δύο ομάδες. Συγκεκριμένα, η ερευνήτρια συνάντησε τους φοιτητές του Wayne State College στο ξενοδοχείο όπου διέμειναν και εθελοντικά επί τόπου συμμετείχαν όλοι οι φοιτητές στην έρευνα. Αυτό έλαβε χώρα στο Ξενοδοχείο Park Hotel Βόλου, στις 9 Απριλίου 2017. Τους φοιτητές του IAAS συνάντησε η ερευνήτρια στο αμφιθέατρο της Σχολής Γεωπονικών Επιστημών πριν την έναρξη της ημερίδας, στις 5 Μαΐου 2017.

7.4 ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Μια ερευνητική δυσκολία που παρουσιάστηκε αφορά στο χαμηλό ρυθμό ανταπόκρισης των φοιτητών ως προς τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Ενδέχεται να συνέβαλε σε αυτό και η έκταση του ερωτηματολογίου, αποτελώντας αποθαρρυντικό παράγοντα για τη συμπλήρωσή του. Στα ερωτηματολόγια, που διανεμήθηκαν σε έντυπη μορφή, κάποια πεδία έμειναν ασυμπλήρωτα και η επεξεργασία έγινε με τα υπάρχοντα δεδομένα.

Ήταν δύσκολο να εντοπιστούν οι φοιτητές όλοι συγκεντρωμένοι, γεγονός που συνέβη την ημέρα υποδοχής των φοιτητών, καθώς και τις ημέρες που πραγματοποιούνται εκδρομές και εκδηλώσεις που διοργανώνονται από το ΠΘ, όπως η εκδήλωση που πραγματοποιήθηκε για τα 30 χρόνια συμπλήρωσης του Erasmus. Αυτά είχαν ήδη πραγματοποιηθεί και προκειμένου να ξεπεραστεί το πρόβλημα αυτό επιστρατεύτηκαν κάποιοι άλλοι τρόποι, όπως έγινε μνεία παραπάνω.

Καταβλήθηκε μεγάλη προσπάθεια να γίνει αρχικά η συγκέντρωση των ερωτηματολογίων των φοιτητών λόγω της χρονικής πίεσης που υπήρχε εξαιτίας της άμεσης αναχώρησης των φοιτητών. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα πολλές από τις συνεντεύξεις που αφορούν στους φορείς του ΠΘ να πραγματοποιηθούν μέσα στον Ιούλιο, μήνα με ιδιαίτερο φόρτο εργασίας καθώς όλοι ετοιμάζονται να κλείσουν εκκρεμότητες, προτού φύγουν για διακοπές. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να ασκηθεί μεγάλη πίεση από την πλευρά της ερευνήτριας σε κάποιους ερωτώμενους για τον προγραμματισμό της συνέντευξης. Τελικά όλοι ανταποκρίθηκαν και οι συνεντεύξεις διεξήχθησαν ομαλά.

8. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΕ ΦΟΙΤΗΤΕΣ

8.1 ΦΟΙΤΗΤΕΣ ERASMUS

8.1.1 ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

Στην έρευνα συμμετείχαν συνολικά 40 φοιτητές εκ των οποίων 23 προπτυχιακοί, 15 μεταπτυχιακοί και 2 διδακτορικοί. Αναφορικά με τη χώρα προέλευσης παρατηρείται πως τα μέλη του δείγματος προέρχονται από 12 διαφορετικές χώρες. Το μεγαλύτερο ποσοστό προέρχεται από τη Γαλλία, με 15 φοιτητές, και ακολουθούν η Ιταλία με 7 φοιτητές, η Τουρκία με 6 και η Ισπανία με 4 φοιτητές. Από τις υπόλοιπες χώρες, που είναι η Πορτογαλία, το Βέλγιο, η Τσεχία, η Κύπρος, η Σλοβενία, η Ουκρανία, οι ΗΠΑ και ο Καναδάς, το ποσοστό είναι μοναδικό. Παρατηρείται δηλαδή μια μεγάλη κατάτμηση βάσει της χώρας προέλευσης με ελάχιστο δείγμα από κάθε χώρα. Από αυτούς, φαίνεται ότι η Αρχιτεκτονική, τα Οικονομικά, το ΤΕΦΑΑ και το ΙΑΚΑ είναι τα πιο δημοφιλή Τμήματα, καθώς συγκεντρώνουν το μισό ποσοστό του δείγματος. Στο ΤΕΦΑΑ υπάρχουν 2 συμμετοχές από ΗΠΑ και Καναδά, που παρακολουθούν το διεθνές Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα «Ψυχολογία της Άσκησης». Ακολουθούν η Γεωπονική Σχολή, το Τμήμα Υπολογιστών και η Ιατρική Σχολή.

8.1.2 ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Στην ενότητα αυτή, 26 φοιτητές δήλωσαν ότι είχαν προηγούμενες εμπειρίες από προγράμματα εκπαιδευτικού τουρισμού. Από αυτούς οι περισσότερες εμπειρίες προέρχονται για πρακτική άσκηση και ανταλλαγές εργασίας και ακολουθούν οι επισκέψεις με το σχολείο και από συμμετοχή σε θερινά προγράμματα (Summer Camp).

Οι κυριότερες πηγές από τις οποίες αναζήτησαν πληροφορίες για τη χώρα που πρόκειται να επισκεφτούν και κατ' επέκταση το πανεπιστήμιο είναι πολλές. Το μεγαλύτερο ποσοστό απευθύνεται στα γραφεία Erasmus των πανεπιστημίων τους, καθώς και internet και κυρίως στις ιστοσελίδες των πανεπιστημίων. Τα γραφεία τουρισμού, οι ταξιδιωτικοί πράκτορες και οι έντυπες διαφημίσεις χρησιμεύουν ως πηγές πληροφόρησης για το συγκεκριμένο θέμα σε πολύ μικρό ποσοστό. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει την ιδιαίτερη φύση του εκπαιδευτικού τουρισμού ως τουριστικού προϊόντος.

Οι περισσότεροι φοιτητές (27) δεν είχαν επισκεφτεί ξανά την Ελλάδα. Από το συνολικό δείγμα οι 34 μεταβιβάστηκαν αεροπορικά στη χώρα υποδοχής, ενώ για την εσωτερική

τους μετακίνηση εντός της χώρας, η πλειονότητα των φοιτητών επέλεξαν το οδικό δίκτυο και συγκεκριμένα λεωφορείο (ΚΤΕΛ).

Επίσης, η πλειοψηφία προτιμάει να ενοικιάζει κάποιο δωμάτιο για τη διαμονή του από το να μένει σε ξενοδοχείο και δήλωσε ότι χρησιμοποίησε τα μέσα μαζικής μεταφοράς, όπως είναι αναμενόμενο, για τις μετακινήσεις του στο πανεπιστήμιο. Λίγοι ήταν αυτοί οι οποίοι είχαν το δικό τους αυτοκίνητο, με το οποίο είχαν έρθει από τη χώρα τους, ή έκαναν χρήση ποδηλάτου. Σχεδόν όλοι δήλωσαν ότι πήγαν σε χώρους μαζικής εστίασης, μπαρ, εστιατόρια και περισσότεροι από τους μισούς έκαναν χρήση βιβλιοπωλείων για αγορά βιβλίων και φωτοαντιγράφων. Τέλος, όλοι οι φοιτητές επισκέφτηκαν κάποιες άλλες πόλεις και σχεδόν όλοι, 36 φοιτητές, επισκέφτηκαν τα Μετέωρα.

8.1.3 ΤΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ

Τα κίνητρα που παρακίνησαν τους φοιτητές να επισκεφθούν την Ελλάδα και κατ' επέκταση την περιοχή της Θεσσαλίας μπορούν να ταξινομηθούν στις ακόλουθες κατηγορίες: Αυτά που σχετίζονται με το φυσικό περιβάλλον (κλίμα, ήλιος, θάλασσα, φυσικό τοπίο), με το πολιτιστικό περιβάλλον (ελληνική γλώσσα και κουλτούρα, ελληνική κληρονομιά και μνημεία), με τον τρόπο ζωής και την κοινωνική ζωή (κόστος ζωής, νυχτερινή ζωή, φίλοι, συγγενείς κ.ά.) και τα ακαδημαϊκά κριτήρια (ακαδημαϊκή αναγνώριση του ιδρύματος υποδοχής, εξειδίκευση και επίπεδο των διδασκόντων, εκπαιδευτικό σύστημα).

Πιο συγκεκριμένα, οι περισσότεροι φοιτητές συμφωνούν ότι το κλίμα, ο ήλιος και η θάλασσα σε πρώτη φάση, καθώς και η ελληνική γλώσσα και η κουλτούρα ήταν αυτά που τους ώθησαν περισσότερο να επισκεφτούν την Ελλάδα και τη Θεσσαλία. Τα κίνητρα που σχετίζονται με την κοινωνική ζωή τους άφησαν αδιάφορους, καθώς οι περισσότεροι δήλωσαν πως η νυχτερινή ζωή και η διοργάνωση εκδηλώσεων υπήρξαν ουδέτερα ως προς την επιλογή του τόπου προορισμού. Οι ακαδημαϊκοί παράγοντες υπήρξαν επίσης ουδέτεροι ή τους επηρέασαν λιγότερο. Από τους ακαδημαϊκούς παράγοντες αυτοί που τους επηρέασαν περισσότερο ήταν η εξειδίκευση και το επίπεδο των διδασκόντων και λιγότερο έως καθόλου το εκπαιδευτικό σύστημα και η ακαδημαϊκή αναγνώριση του ΠΘ.

Αποδεικνύεται έτσι ότι η επιλογή της Θεσσαλίας και κατ' επέκταση της Ελλάδος για εκπαιδευτικό τουρισμό Erasmus στηρίζεται κυρίως στα συγκριτικά πλεονεκτήματα που

διαθέτει η χώρα στον τουρισμό, αφού οι φοιτητές παρακινήθηκαν κυρίως από το φυσικό περιβάλλον και σε μικρότερο βαθμό από το πρόγραμμα σπουδών του ΠΘ και τους καθηγητές του. Σύμφωνα με τους Lesjak κ.ά. (2015), οι φοιτητές με υψηλότερο επίπεδο σπουδών έχουν διαφορετικά αποτελέσματα στα κίνητρα μετακίνησης και απόφασης προορισμού συγκριτικά με φοιτητές χαμηλότερου επιπέδου σπουδών. Συνεπώς, οι δύο υποψήφιοι διδάκτορες και οι μεταπτυχιακοί φοιτητές, που συμμετείχαν στην έρευνα, παρακινήθηκαν από την εξειδίκευση και το επίπεδο των καθηγητών του ΠΘ και συγκαταλέγονται στο ποσοστό εκείνων που συμφωνούν με τα ανωτέρω κίνητρα. Επίσης, τα ευρήματα αυτά επαληθεύουν τους Gonzalez κ.ά. (2011), που σημειώνουν πως οι μεσογειακές χώρες δέχονται περισσότερους φοιτητές Erasmus εξαιτίας του κλίματος και της τουριστικής τους ανάπτυξης.

8.1.4 ΟΙ ΠΡΟΣΔΟΚΙΕΣ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥΣ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Στο ερώτημα για το τι περιμένουν να κερδίσουν από τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα κινητικότητας Erasmus, οι περισσότεροι φοιτητές δήλωσαν πως το βασικό τους κίνητρο είναι να βιώσουν μια καινούρια εμπειρία και να γνωρίσουν καινούριους ανθρώπους και ακολουθούν τα εξής κίνητρα: Να αναπτύξουν την προσωπικότητά τους, να γνωρίσουν την ελληνική κουλτούρα και τον ελληνικό πολιτισμό, να έχουν ένα εξάμηνο μακριά από το σπίτι τους, να βελτιώσουν τις ακαδημαϊκές τους γνώσεις, να βιώσουν την ευρωπαϊκή ταυτότητα, να αποκτήσουν νέες επαφές στον τομέα των σπουδών, να γνωρίσουν την ελληνική γλώσσα, να επαυξήσουν τις εργασιακές τους ευκαιρίες, να εκμεταλλευτούν την υποτροφία Erasmus, να βιώσουν ένα διαφορετικό εκπαιδευτικό σύστημα, να αναζητήσουν ακαδημαϊκή υποστήριξη για τη διπλωματική τους και κάποιοι δήλωσαν πως ήταν υποχρεωτικό.

Από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων επαληθεύονται οι Gonzalez κ.ά. (2011), οι οποίοι υποστηρίζουν πως οι μετακινούμενοι φοιτητές μέσω προγραμμάτων ανταλλαγών έχουν ως κίνητρο τις διακοπές. Ενώ δηλαδή το πρόγραμμα Erasmus δίνει την ευκαιρία στους φοιτητές να περάσουν μια περιορισμένη περίοδο των σπουδών τους σε ένα ξένο πανεπιστήμιο, με σκοπό την ακαδημαϊκή – επαγγελματική τους ανάπτυξη, ένας σημαντικός αριθμός φοιτητών μετακινείται οδηγούμενος από ειδικά κίνητρα διακοπών. Το γεγονός αυτό, ότι δηλαδή οι φοιτητές Erasmus κατευθύνονται από κίνητρα ελεύθερου χρόνου και διασκέδασης δεν πρέπει να μας ανησυχεί, αφού οι φοιτητές που

εκτίθενται σε διαφορετική κουλτούρα και τρόπο ζωής, αναπτύσσουν ενδιαφέρον για νέες ιδέες και δημόσιες σχέσεις και όταν επιστρέψουν στη χώρα τους ενδιαφέρονται για την ακαδημαϊκή ή επαγγελματική τους ανάπτυξη (Hadis, 2005).

8.1.5 ΔΑΠΑΝΕΣ ΦΟΙΤΗΤΩΝ

Από το σύνολο των ερωτηθέντων, οι 32 στηρίζονται οικονομικά από κάποια επιχορήγηση του πανεπιστημίου προέλευσης και από αυτούς οι 24 έκαναν χρήση της υποτροφίας του Προγράμματος Erasmus. Το ποσό της επιχορήγησης ποικίλει από 250 ευρώ ανά μήνα, που αποτελεί και την οικονομική ενίσχυση των περισσότερων, μέχρι και 2.000 ευρώ το μήνα, που αφορά σε υποτροφία του Προγράμματος Marie Curie. Καθώς το ποσό της υποτροφίας είναι χαμηλό, οι μισοί σχεδόν φοιτητές στηρίζονται οικονομικά από το οικογενειακό τους περιβάλλον, ενώ κάποιοι από αυτούς χρησιμοποιούν τις αποταμιεύσεις τους από το παρελθόν. Αποδεικνύεται έτσι ότι σχεδόν όλο το διαθέσιμο εισόδημα των φοιτητών προέρχεται από πηγές του εξωτερικού και αποτελεί εισροή συναλλάγματος για τη χώρα.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των δαπανών τους διατίθεται για τη διαμονή (200-300 ευρώ/μήνα κατά μέσο όρο) και ακολουθούν οι δαπάνες για οικιακή κατανάλωση, περίπου 100-200 ευρώ/μήνα. Το μικρό αυτό ποσό οφείλεται ενδεχομένως στο γεγονός πως οι περισσότεροι τρώνε στο φοιτητικό εστιατόριο. Επίσης ένα μεγάλο ποσοστό δαπανάται σε εκδρομές και ταξίδια, προκειμένου να γνωρίσουν γειτονικές πόλεις και περιοχές, και αυτό δικαιολογείται από τα κίνητρα της κινητικότητας των φοιτητών, που προαναφέρθηκαν. Περίπου 30 φοιτητές χρησιμοποιούν τα μέσα μεταφοράς για τις καθημερινές τους μετακινήσεις και δαπανούν γύρω στα 50 ευρώ μηνιαίως. Το ίδιο ποσό διατίθεται σε δαπάνες διασκέδασης (σινεμά, καφέ, μπαρ κ.ά.), έξοδα τηλεφωνίας, ρουχισμό και υπόδηση αλλά και έξοδα βιβλιοπωλείου. Επιβάλλεται εδώ για λόγους επιστημονικής εντιμότητας να αναφερθεί πως υπήρξαν πολλά κενά στη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων από τους φοιτητές και ως εκ τούτου δεν μπορούν να βγούνε ασφαλή συμπεράσματα.

8.1.6 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΠΡΟΣΦΕΡΟΜΕΝΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

Αναφορικά με τις εκπαιδευτικές υπηρεσίες, παρατηρείται ότι το επίπεδο των διδασκόντων έχει αποσπάσει καλύτερη κριτική από ότι η επικοινωνία με το διοικητικό προσωπικό, ενώ οι φοιτητές δεν είναι τόσο ικανοποιημένοι από το εκπαιδευτικό πρόγραμμα, τις αίθουσες διδασκαλίας και το υποστηρικτικό υλικό (φωτοτυπίες κ.ά.). Η

πλειοψηφία χαρακτηρίζει το ακαδημαϊκό επίπεδο του ΠΘ χαμηλότερο ή σχεδόν το ίδιο με του ιδρύματος προέλευσης. Αυτό γίνεται κατανοητό, αν ληφθεί υπόψη πως τα περισσότερα ιδρύματα υποδοχής από τα οποία προέρχονται οι φοιτητές είναι κυρίως μεσογειακές χώρες, όπου το επίπεδο είναι περίπου το ίδιο.

Στον τομέα των τουριστικών υπηρεσιών, οι πολιτιστικές επισκέψεις (μουσεία, αρχαιολογικοί χώροι κ.ά.) χαρακτηρίστηκαν καλές, όπως και οι χώροι ψυχαγωγίας (θέατρα, σινεμά κ.ά.). Εξηγείται αυτό από το γεγονός πως όλη η περιοχή της Θεσσαλίας διαθέτει πλούσιο πολιτιστικό υπόβαθρο καθώς και πολλούς χώρους ψυχαγωγίας. Μέτριες χαρακτηρίστηκαν οι ευκαιρίες άθλησης. Η σίτιση στο ΠΘ και το δίκτυο συγκοινωνίας χαρακτηρίστηκαν ανεπαρκή. Το πρώτο κάποιοι από τους φοιτητές το επεσήμαναν και ως σχόλιο στο ερωτηματολόγιο.

Σύμφωνα με την πλειοψηφία του δείγματος, το ΠΘ προσφέρει κοινωνικές δραστηριότητες, όμως οι περισσότεροι δε συμμετέχουν και προτιμούν να συναναστρέφονται με φοιτητές από άλλες χώρες. Από τη στιγμή που είναι ενημερωμένοι για τις δραστηριότητες αυτές, πολλοί ενδεχομένως δεν τις παρακολουθούν γιατί δεν είναι ενδιαφέρουσες. Αντίθετα οι περισσότεροι φοιτητές δεν γνωρίζουν για την προσφορά πολιτιστικών εκδηλώσεων.

Η συντριπτική πλειονότητα του δείγματος δήλωσε ότι προτίθεται να επισκεφτεί την Ελλάδα ως τουρίστας στο μέλλον και θα σύστηνε την περιοχή της Θεσσαλίας περισσότερο για τουρισμό και λιγότερο για εκπαιδευτικό τουρισμό. Το εύρημα αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό, καθώς φανερώνει πως οι φοιτητές είναι περισσότερο ικανοποιημένοι με το τουριστικό κομμάτι της περιοχής και όχι τόσο με το εκπαιδευτικό.

Στα γενικά σχόλια των φοιτητών τα στοιχεία που κυριαρχούν είναι οι καλές κριτικές για τους Καθηγητές του ΠΘ, και συγκεκριμένα η επικοινωνία και αμεσότητα που τους διακρίνει καθώς και το ακαδημαϊκό τους επίπεδο. Ένα δεύτερο στοιχείο έχει να κάνει με τα θετικά χαρακτηριστικά του Έλληνα (φιλότιμο, φιλοξενία, καλή προαίρεση κ.ά.). Το τρίτο κυρίαρχο στοιχείο αφορά στην ελληνική κουλτούρα αλλά και την ελληνική κουζίνα.

Συνοψίζοντας, η συνολική εμπειρία του Erasmus για τους φοιτητές του ΠΘ συνδέεται κυρίως με τις γνωριμίες, τη φιλία και τη διασκέδαση, έννοιες που ανήκουν στο κοινωνικό περιβάλλον και στον κοινωνικό ρόλο του προγράμματος. Οι απαντήσεις τους

είναι ιδιαίτερα σημαντικές γιατί ρίχνουν φως στην εικόνα και την εκτίμηση που έχουν τις υπηρεσίες που λαμβάνουν στη χώρα. Στον εκπαιδευτικό τομέα, το ανθρώπινο δυναμικό βρίσκεται σε ένα ικανοποιητικό επίπεδο, ενώ τα βοηθητικά μέσα που πλαισιώνουν την εκπαιδευτική διαδικασία είναι ανεπαρκή. Οι τουριστικές υπηρεσίες είναι σε καλύτερη κατάσταση από τις εκπαιδευτικές, αλλά πολλές από αυτές παραμένουν ανεπαρκείς.

8.2 ΦΟΙΤΗΤΕΣ WAYNE STATE COLLEGE

8.2.1 ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

Στην έρευνα συμμετείχαν συνολικά 21 προπτυχιακοί φοιτητές του WSC των ΗΠΑ, οι οποίοι επισκέφτηκαν το Βόλο από Μάρτιο έως Μάιο 2017. Οι φοιτητές αυτοί καταγίνονται με ένα ευρύ φάσμα επιστημών. Οι περισσότεροι σπουδάζουν επιχειρήσεις και παιδαγωγικά και κάποιοι τέχνες, δίκαιο, και διαβιβάσεις. Για την κατανόηση του ρόλου των φοιτητών αυτών, έχουν πραγματοποιηθεί τρεις συνεντεύξεις σε διδάσκοντες του WSC.

Το ΠΘ επιλέγεται από άλλα προγράμματα σπουδών στην Ασία και την Κόστα Ρίκα από σπουδαστές του WSC της Νεμπράσκα των ΗΠΑ στο πλαίσιο διμερούς συνεργασίας προγράμματος μορφωτικών ανταλλαγών. Επίκεντρο αποτελεί η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και κουλτούρας. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει, εκτός από μαθήματα, και πολλές δραστηριότητες και εκδρομές, προκειμένου να γνωρίσουν αρχαιολογικούς χώρους, αλλά και τις ομορφιές του Πηλίου και της Θεσσαλίας.

8.2.2 ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Είναι εντυπωσιακό πως από το σύνολο του δείγματος, 17 δήλωσαν πως δεν είχαν προηγούμενες εμπειρίες από προγράμματα εκπαιδευτικού τουρισμού. Ένας από αυτούς δήλωσε πως είχε κάποια εκπαιδευτική επίσκεψη με το Πανεπιστήμιο. Αυτό ενισχύεται και από την άποψη της συνοδού Καθηγήτριάς τους, κ. L.Utecht, η οποία ανέφερε στην ερευνήτρια πως οι φοιτητές προέρχονται από μια μικρή πολιτεία και είναι η πρώτη τους φορά που εγκαταλείπουν τη χώρα τους και αυτό είναι και ένα από τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν όταν φτάνουν εδώ, να προσαρμοστούν δηλαδή στον ελληνικό τρόπο ζωής, αλλά και μιας μεγαλούπολης, όπως είναι ο Βόλος. Τρεις φοιτητές ενώ δήλωσαν πως δεν συμμετείχαν σε κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, σημείωσαν παρακάτω πως

συμμετείχαν σε σχολικά, πανεπιστημιακά και οικολογικά εκπαιδευτικά προγράμματα. Αυτό σημαίνει πως ενδεχομένως να μην κατέστη σαφής η έννοια των «προγραμμάτων εκπαιδευτικού τουρισμού» στην προηγούμενη ερώτηση, οπότε όταν τους δόθηκαν συγκεκριμένα είδη εκπαιδευτικού τουρισμού, θυμήθηκαν ότι είχαν συμμετάσχει σε κάτι αντίστοιχο στο παρελθόν και το σημείωσαν, γεγονός που φανερώνει πως δεν είναι αρκετά εξοικειωμένοι με την έννοια του εκπαιδευτικού τουρισμού.

Η βασική πηγή αναζήτησης πληροφοριών για τη συγκεκριμένη επιλογή του ΠΘ προέρχεται από το WSC, καθώς από την πρώτη μέρα φοίτησης τους γίνεται προώθηση του συγκεκριμένου προγράμματος με διάφορα μέσα, όπως αφίσες με τη μορφή ερωταποκρίσεων, ενημερωτικές συνεδρίες, ενημέρωση στην αίθουσα από τους καθηγητές, μέσω της ιστοσελίδας του WSC και του Facebook (G. Ras). Ένα μικρό ποσοστό, μόλις έξι φοιτητές, χρησιμοποίησαν ως πηγή πληροφόρησης φίλους και συγγενείς που είχαν επισκεφτεί την Ελλάδα στο παρελθόν.

Κανένας φοιτητής δεν έχει επισκεφτεί την Ελλάδα στο παρελθόν. Όλοι μεταβιβάστηκαν αεροπορικώς στη χώρα υποδοχής, ενώ για την εσωτερική τους μετακίνηση εντός της χώρας, επέλεξαν το οδικό δίκτυο και συγκεκριμένα λεωφορείο (ΚΤΕΛ).

Για τη διαμονή του το σύνολο του δείγματος επέλεξε κάποιο κεντρικό ξενοδοχείο, εκτός από τρεις φοιτητές που διέμεναν σε κάποιο διαμέρισμα. Από την επόμενη ακαδημαϊκή χρονιά, όπως δηλώνει η Υπεύθυνη του Προγράμματος από την πλευρά του ΠΘ, κ. Γκουντεσβάγκερ, «αποτελεί στόχο η διαμονή των φοιτητών να γίνεται σε διαμερίσματα, ώστε να έχουν το δικό τους χώρο, να μπορούν να προσκαλούν φοιτητές και γενικά να συναναστρέφονται με άλλους ανθρώπους για να μπορέσουν να βιώσουν καλύτερα την ελληνική κουλτούρα».

Εκτός από τη διαμονή, οι υπόλοιπες τουριστικές υπηρεσίες που το δείγμα χρησιμοποίησε ήταν τα μέσα μαζικής μεταφοράς, χώροι μαζικής εστίασης, μπαρ, εστιατόρια, καφέ καθώς και περιηγήσεις αξιοθέατων. Όπως δηλώνει η κ. Γκουντεσβάγκερ, «το 2017, το Πρόγραμμα ήταν πιο εμπειρικό, καθώς έγιναν λιγότερες διαλέξεις στην αίθουσα και περισσότερες εμπειρικές διαλέξεις – εκδρομές. Έτσι πραγματοποιήθηκε επίσκεψη στο αρχαιολογικό μουσείο Βόλου, στον αρχαιολογικό χώρο Διμηνίου, στη λίμνη Κάρλα, όπου ο κ. Κατσαδωράκης, γνωστός Βιολόγος από τη WWF μίλησε για το περιβάλλον και την Ελλάδα και συγκεκριμένα για την Κάρλα και

την ιστορία της λίμνης. Πραγματοποιήθηκε ένα ιστορικό tour στην πόλη του Βόλου, καθώς και πεζοπορία στο Πήλιο με τον κ. Μαγκίτση. Επίσης οι φοιτητές επισκέφτηκαν τα Μετέωρα και έγινε πεζοπορία στον Όλυμπο. Εκτός από τα παραπάνω, ως ομάδα, πήγαμε και Σαντορίνη. Από εκεί και μετά υπήρξε κάποια ελευθερία κινήσεων και επιλογών. Έτσι κάποιοι πήγαν Ρόδο και κάποιοι Πελοπόννησο». Καθώς ο παραπάνω πληθυσμός κινούνταν ομαδικά κρίθηκε βέλτιστη η παράθεση των απόψεων της υπεύθυνης του προγράμματος, η οποία προέβη στις επιλογές των συγκεκριμένων τουριστικών περιοχών και σημείων με κριτήριο την αποκόμιση μιας συνολικής εικόνας της ελληνικής κουλτούρας και του ελληνικού πολιτισμού από την πλευρά των φοιτητών, κατά το βέλτιστο δυνατό, καθώς το κομμάτι που ενδιαφέρει είναι χαώδες και το διάστημα παραμονής των φοιτητών πολύ μικρό (περίπου πέντε εβδομάδες).

8.2.3 ΤΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ

Τα κίνητρα που παρακίνησαν τους φοιτητές του WSC να επισκεφθούν την Ελλάδα και κατ' επέκταση την περιοχή της Θεσσαλίας μπορούν να ταξινομηθούν στις ακόλουθες κατηγορίες: Αυτά που σχετίζονται με το φυσικό περιβάλλον (κλίμα, ήλιος, θάλασσα, φυσικό τοπίο), με το πολιτιστικό περιβάλλον (ελληνική γλώσσα και κουλτούρα, ελληνική κληρονομιά και μνημεία), με τον τρόπο ζωής και την κοινωνική ζωή (κόστος ζωής, νυχτερινή ζωή, φίλοι, συγγενείς κ.ά.) και τα ακαδημαϊκά κριτήρια (ακαδημαϊκή αναγνώριση του ιδρύματος υποδοχής, εξειδίκευση και επίπεδο των διδασκόντων, εκπαιδευτικό σύστημα).

Το πιο ισχυρό κίνητρο αποτέλεσε η γνωριμία με την ελληνική γλώσσα και τον ελληνικό πολιτισμό και ακολουθούν αυτά που σχετίζονται με το φυσικό περιβάλλον, όπως είναι ο ήλιος, η θάλασσα, οι παραλίες, οι φυσικές ομορφιές αλλά και το κλίμα. Προτού φτάσει στο ΠΘ, ο φοιτητής γνωρίζει πως θα παρακολουθεί καθημερινές τετράωρες διαλέξεις πάνω σε θέματα της ελληνικής γλώσσας, κουλτούρας και ιστορίας. Είναι λοιπόν λογικό το κίνητρο της γνωριμίας και της επαφής με την ελληνική γλώσσα και πολιτισμό να αποτελεί και το βασικό του κίνητρο.

Πρέπει εδώ να επισημανθεί πως κάθε φοιτητής του WSC έχει τρεις επιλογές προορισμού για την συμμετοχή του στο συγκεκριμένο πρόγραμμα. Αυτές είναι η Ασία, η Κόστα Ρίκα και η Ευρώπη, με την Ελλάδα και το ΠΘ Η επιλογή του ΠΘ έγινε από κάποιο Καθηγητή του WSC που βρισκόταν στην Αθήνα, όπου γνώρισε κάποιον Έλληνα Καθηγητή από το Βόλο, τον οποίο και επισκέφτηκε. Από εκεί και μετά

ξεκίνησαν τα πάντα, καθώς λάτρεψε το Βόλο και έτσι το Πρόγραμμα άρχισε να παίρνει σάρκα και οστά. (Ε. Γκουντεσβάγκερ). Οι περισσότερες πόλεις ενδιαφέρονται για τη δημιουργία μιας ισχυρής και ανταγωνιστικής εικόνας, η οποία θα λειτουργεί ως πόλος έλξης για νέους επισκέπτες, κατοίκους και επενδυτές (Kavaratzis και Ashworth, 2005; Μεταξάς, 2011; Καραχάλης, 2012). Οι δημόσιες λοιπόν σχέσεις και η προώθηση της περιοχής της Θεσσαλίας, που έχει πολλά συγκριτικά πλεονεκτήματα στάθηκαν καθοριστικοί παράγοντες για τη σύναψη της συνεργασίας των δύο Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων. Ένα κίνητρο που υπήρξε καθοριστικό για την επιλογή του συγκεκριμένου προορισμού υπήρξε αυτό της ασφάλειας. Και αυτό γίνεται κατανοητό από τα λεγόμενα της κας Γκουντεσβάγκερ: ‘Προωθούμε το Βόλο ως ασφαλή πόλη. Η Αθήνα και η Θεσσαλονίκη δεν προτιμάται. Προωθούμε την ασφάλεια που παρέχει ο Βόλος. Είναι αστείο όταν οι φοιτητές με ρωτάνε ποια γειτονιά στο Βόλο είναι επικίνδυνη για να την αποφύγουν’.

Τα κίνητρα που σχετίζονται με την κοινωνική ζωή παρέμειναν ουδέτερα στην επιλογή προορισμού, ενώ οι ακαδημαϊκοί παράγοντες υπήρξαν επίσης ουδέτεροι ή τους επηρέασαν λιγότερο.

8.2.4 ΟΙ ΠΡΟΣΔΟΚΙΕΣ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥΣ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Στο ερώτημα για το τι περιμένουν να κερδίσουν από τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα, οι περισσότεροι φοιτητές δήλωσαν πως το βασικό τους κίνητρο είναι να βιώσουν μια καινούρια εμπειρία και να αναπτυχθούν προσωπικά, αλλά και να γνωρίσουν την ελληνική κουλτούρα και έπονται τα ακόλουθα κίνητρα: Να γνωρίσουν καινούριους ανθρώπους, να έχουν ένα εξάμηνο μακριά από το σπίτι τους, να βιώσουν την ευρωπαϊκή ταυτότητα, να επαυξήσουν τις εργασιακές τους ευκαιρίες, να βιώσουν ένα διαφορετικό εκπαιδευτικό σύστημα, να αποκτήσουν νέες επαφές στον τομέα των σπουδών και να εκμεταλλευτούν την υποτροφία. Για λόγους επιστημονικής δεοντολογίας να αναφερθεί πως ένα μικρό ποσοστό, τρεις φοιτητές, συμπλήρωσαν σε όλα τα πεδία ‘συμφωνώ απόλυτα’ ακόμα και σε αυτά που δεν δικαιολογούνταν, όπως το υποχρεωτικό του Προγράμματος, και για το λόγο αυτό όλες τους οι απαντήσεις δελήφθηκαν υπόψη στα αποτελέσματα της έρευνας. Η επιλογή των συγκεκριμένων κινήτρων τεκμηριώνεται και από την άποψη της κας Γκουντεσβάγκερ η οποία δηλώνει πως ‘το 90% των φοιτητών δεν έρχεται για να σπουδάσει, αλλά για διακοπές. Η Ελλάδα για αυτούς είναι παράδεισος, αφού προέρχονται από μια μικρή περιοχή χωρίς θάλασσα

και βουνά'. Τα κίνητρα των διακοπών και του ελεύθερου χρόνου είναι εκείνα που για μια ακόμα φορά υπερισχύουν.

8.2.5 ΔΑΠΑΝΕΣ ΦΟΙΤΗΤΩΝ

Από το σύνολο του δείγματος, έξι φοιτητές στηρίζονται οικονομικά από επιχορήγηση του πανεπιστημίου προέλευσης και το ποσό κυμαίνεται από 100-2000 δολάρια (τρεις φοιτητές έλαβαν από 2000 και οι υπόλοιποι 100, 350 και 700 δολάρια). Οι περισσότεροι από τους μισούς χρησιμοποιούν τις αποταμιεύσεις τους από το παρελθόν και οι υπόλοιποι στηρίζονται οικονομικά από το οικογενειακό τους περιβάλλον και κάποιοι παίρνουν φοιτητικό δάνειο.

Το μεγαλύτερο ποσό των δαπανών τους διατίθεται σε εξόδους για φαγητό (ταβέρνες, τσιπουράδικα κ.ά.) καθώς και δαπάνες διασκέδασης (σινεμά, καφέ, μπαρ κ.ά.). Ένα σημαντικό ποσό διατίθεται επίσης και για την αγορά παραδοσιακών προϊόντων και σουβενίρ. Οι περισσότεροι δεν κάνουν αναφορά για δαπάνες καθημερινών μετακινήσεων, αφού και το ξενοδοχείο και το πανεπιστήμιο, όπου πραγματοποιούνται τα μαθήματα, βρίσκονται σε κεντρικά σημεία της πόλης και δεν απαιτείται η χρήση κάποιου μεταφορικού μέσου.

Για τη διαμονή τους, με εξαίρεση δύο περιπτώσεις, αλλά και για εκδρομές και ταξίδια δεν αναγράφεται ποσό. Αυτό συμβαίνει διότι όπως δηλώνει ο Prof. Ras 'για κάθε φοιτητή και για τη διαμονή, φαγητό κ.λπ. δαπανάται περίπου το ποσό των 2000 ευρώ ανά μήνα. Το ποσό αυτό πληρώνεται είτε απευθείας από το WSC είτε από τον ίδιο το φοιτητή στις υπηρεσίες που χρησιμοποιεί. Αυτό σημαίνει πως οι εισερχόμενοι φοιτητές συμβάλλουν οικονομικά στην τοπική κοινωνία και μέσω των δαπανών τους αλλά και μέσω της ανταλλαγής των ιδεών. Δεν είναι λίγες οι φορές που οι φοιτητές προσφέρουν ακόμα και εθελοντική εργασία στο Βόλο'. Αποδεικνύεται έτσι πως το διαθέσιμο εισόδημα των φοιτητών και των συνοδών καθηγητών τους αγγίζει περίπου τις 100.000 ευρώ συνολικά ανά έτος, προερχόμενο σχεδόν εξ' ολοκλήρου από πηγές του εξωτερικού, αποτελώντας εισροή συναλλάγματος για τη χώρα.

8.2.6 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΠΡΟΣΦΕΡΟΜΕΝΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

Αναφορικά με τις εκπαιδευτικές υπηρεσίες, το πρόγραμμα και οι ώρες διδασκαλίας, όπως και το ακαδημαϊκό επίπεδο είναι αυτά με την καλύτερη αξιολόγηση. Αντίθετα οι φοιτητές δεν είναι τόσο ικανοποιημένοι από τις αίθουσες διδασκαλίας, τα βιβλία και το

υποστηρικτικό υλικό. Η πλειοψηφία χαρακτηρίζει το ακαδημαϊκό επίπεδο του ΠΘ σχεδόν το ίδιο με αυτό του ιδρύματος προέλευσης. Σύμφωνα με τον Dr. Ras, το εκπαιδευτικό πρόγραμμα και οι ώρες διδασκαλίας, οι οποίες είναι τέσσερις ανά ημέρα, αποφασίζονται από κοινού από μέλη του WSC και του ΠΘ.

Υπεύθυνη για το ΠΘ είναι η κ. Γκουντεσβάγκερ, που είναι Programme Director. Σύμφωνα με αυτή, τα μαθήματα για το 2017, πραγματοποιήθηκαν σε χώρους της κεντρικής βιβλιοθήκης του ΠΘ και ήταν στην αγγλική γλώσσα. Για πρώτη φορά το εκπαιδευτικό πρόγραμμα περιελάμβανε λιγότερες διαλέξεις στη βιβλιοθήκη και περισσότερες εμπειρικές διαλέξεις- εκπαιδευτικές εκδρομές. Το ανθρώπινο δυναμικό προέρχονταν από το ΠΘ, με εξαίρεση τον κ. Κατσαδωράκη και τον κ. Μαγκίτση. Όλα αυτά δικαιολογούν τις πολύ καλές κριτικές στον εκπαιδευτικό τομέα. Επιπροσθέτως, συντέλεσαν και στην πολύ καλή αξιολόγηση του τομέα των τουριστικών υπηρεσιών, ώστε οι πολιτιστικές επισκέψεις να χαρακτηριστούν εξαιρετικές από την πλειονότητα του πληθυσμού. Η διαμονή χαρακτηρίζεται εξαιρετική έως καλή, αφού το ξενοδοχείο όπου διέμεναν οι φοιτητές ήταν σε κεντρικό σημείο και αρκετά καλό στην κατηγορία του.

Η συντριπτική πλειονότητα του δείγματος θα επιστρέψει στη χώρα προέλευσης, με το πέρας του Προγράμματος και αυτό ενδεχομένως οφείλεται σε οικονομικούς λόγους, αφού το πρόγραμμα είναι αρκετά δαπανηρό και ελάχιστοι είναι εκείνοι που συμμετείχαν με υποτροφία. Από τις 3-4 περιπτώσεις που θα παραμείνουν στη χώρα μας δηλώνουν πως δεν επιθυμούν να παρατείνουν τη διαμονή τους στην περιοχή της Θεσσαλίας, αλλά θα επισκεφτούν κάποιες άλλες περιοχές. Και αυτό μπορεί να γίνει κατανοητό από το πλήθος των πολιτιστικών δραστηριοτήτων- εκδρομών στις οποίες συμμετείχαν, γεγονός που τους έδωσε τη δυνατότητα να γνωρίσουν αρκετά την περιοχή της Θεσσαλίας.

Με εξαίρεση τρεις περιπτώσεις, το υπόλοιπο του πληθυσμού δηλώνει πως σκοπεύει στο μέλλον να επισκεφτεί τη χώρα υποδοχής ως τουρίστας. Είναι εντυπωσιακό πως όλοι οι φοιτητές θα σύστηναν το ΠΘ για εκπαιδευτικό τουρισμό σε άλλους φοιτητές και θα πρότειναν σε ανθρώπους της χώρας τους να επισκεφτούν την περιοχή της Θεσσαλίας για διακοπές. Το εύρημα αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό, καθώς φανερώνει πως οι φοιτητές επιστρέφουν στις ΗΠΑ με τις καλύτερες εντυπώσεις από το ΠΘ, το Βόλο και την ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας και την Ελλάδα.

Στο ερώτημα να αναφέρουν τρία θετικά στοιχεία από την μέχρι τότε εμπειρία τους κυριαρχεί η ελληνική κουζίνα και το καλό φαγητό, η ζεστασιά και η φιλοξενία των ανθρώπων αλλά και τα μαθήματα της ελληνικής γλώσσας. Είναι εντυπωσιακό πως οι περισσότεροι δεν βρίσκουν να αναφέρουν κάποιο αρνητικό στοιχείο και από τους λίγους που το κάνουν δηλώνουν ως αρνητικό τη βιβλιοθήκη, όπου πραγματοποιούνται τα μαθήματα, και τις εκεί παροχές. Τα αρνητικά αυτά στοιχεία είναι αξιοσημείωτα, καθώς πέρα από τις ελάχιστες παροχές που προσφέρονται στο χώρο της βιβλιοθήκης, γεγονός που αναφέρθηκε και στην αξιολόγηση των εκπαιδευτικών υπηρεσιών, οι φοιτητές της χώρας προέλευσης αισθάνονται αποκομμένοι από τους φοιτητές της χώρας υποδοχής με ό,τι προεκτάσεις αυτό συνεπάγεται, όπως η απουσία διάδρασης και αλληλεπίδρασης μεταξύ των φοιτητών των δύο εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.

8.3 ΦΟΙΤΗΤΕΣ ΙΑΑΣ

8.3.1 ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

Στην έρευνα συμμετείχαν συνολικά δέκα φοιτητές, εκ των οποίων οκτώ προπτυχιακοί και δύο μεταπτυχιακοί. Αναφορικά με τη χώρα προέλευσης ο πληθυσμός προέρχεται από πέντε διαφορετικές χώρες. Το μεγαλύτερο ποσοστό είναι από την Κροατία, με πέντε συμμετοχές, και ακολουθούν η Βουλγαρία, το Μαυροβούνιο, το Βέλγιο και η Γερμανία. Όλοι είναι φοιτητές της Σχολής Γεωπονικών Επιστημών και διέμεναν στο Βόλο από 4-11 Μαΐου 2017.

8.3.2 ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Στην ενότητα αυτή, έξι φοιτητές δήλωσαν ότι είχαν προηγούμενες εμπειρίες από προγράμματα εκπαιδευτικού τουρισμού. Από αυτούς οι περισσότερες εμπειρίες προέρχονται από επισκέψεις σχολείων και επισκέψεις πανεπιστημίων καθώς και οικολογικές και πολιτιστικές διαδρομές. Από τους τέσσερις φοιτητές που είχαν απαντήσει αρνητικά, οι μισοί εξ' αυτών κατέγραψαν εν συνεχεία πως συμμετείχαν ο ένας σε οικολογικές και πολιτιστικές διαδρομές και ο άλλος σε ανταλλαγές εργασίας. Αυτό σημαίνει πως οι φοιτητές αυτοί δεν είχαν κατανοήσει την έννοια του εκπαιδευτικού τουρισμού της προηγούμενης ερώτησης.

Πηγή πληροφόρησης για την εβδομάδα ανταλλαγής τους στο Βόλο υπήρξε κυρίως ο IAAS, που είναι ο σημαντικότερος φοιτητικός οργανισμός στον τομέα της γεωπονίας με συμμετοχές από 50 χώρες παγκοσμίως.

Ο μισός πληθυσμός δήλωσε πως έχει επισκεφτεί ξανά την Ελλάδα. Από το συνολικό δείγμα οι επτά μεταβιβάστηκαν οδικώς στη χώρα υποδοχής και μόνο τρεις αεροπορικώς, ενώ για την εσωτερική τους μετακίνηση εντός της χώρας, η πλειονότητα των φοιτητών επέλεξε το οδικό δίκτυο και συγκεκριμένα λεωφορείο (ΚΤΕΛ). Η επιλογή του οδικού δικτύου για τη μετάβαση από τη χώρα προέλευσης στη χώρα υποδοχής μπορεί να εξηγηθεί από την εγγύτητα των χωρών.

Οι τουριστικές υπηρεσίες που έχει χρησιμοποιήσει το σύνολο του πληθυσμού είναι τα μέσα μαζικής μεταφοράς (αστικά λεωφορεία και ταξί), καθώς η Σχολή Γεωπονικών Επιστημών βρίσκεται στην περιοχή Φυτόκου και απέχει αρκετά από το κέντρο της πόλης του Βόλου. Έκαναν επίσης χρήση χώρων μαζικής εστίασης (εστιατόρια, τσιπουράδικα κ.ά.) καθώς και καφέ, μπαρ. Ένα μικρό ποσοστό έκανε χρήση ξενοδοχείου και ενοικιαζόμενου δωματίου. Αυτό ενδεχομένως οφείλεται στο γεγονός ότι κάποιοι φιλοξενήθηκαν από φίλους, καθώς τέτοιου είδους εκδηλώσεις είναι συχνές από χώρα σε χώρα και οι φοιτητές έχουν αναπτύξει ισχυρούς δεσμούς φιλίας μεταξύ τους. Τέλος, όλοι οι φοιτητές επισκέφτηκαν θερμοκήπια υδροπονικής καλλιέργειας, φάρμες, διάφορες εταιρείες του κλάδου τροφίμων και ποτών (τοπικούς συνεταιρισμούς), το Πήλιο αλλά και άλλες πόλεις.

8.3.3 ΤΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ

Τα κίνητρα που παρακίνησαν τους φοιτητές του IAAS να επισκεφθούν την Ελλάδα και κατ' επέκταση την περιοχή της Θεσσαλίας, βάσει του ερωτηματολογίου, σχετίζονται κυρίως με το φυσικό περιβάλλον (κλίμα, ήλιος, θάλασσα, φυσικό τοπίο) και εν συνεχεία όσα σχετίζονται με το πολιτιστικό περιβάλλον (ελληνική κουλτούρα, ελληνική κληρονομιά και μνημεία).

Τα κίνητρα που έχουν σχέση με τον τρόπο ζωής και την κοινωνική ζωή (κόστος ζωής, νυχτερινή ζωή, φίλοι, συγγενείς κ.ά.), όπως και τα ακαδημαϊκά (ακαδημαϊκή αναγνώριση του ιδρύματος υποδοχής, εξειδίκευση και επίπεδο των διδασκόντων, εκπαιδευτικό σύστημα) είναι ουδέτερα, καθώς πολλά αυτά δεν εφαρμόστηκαν. Εξετάζοντας τις παραπάνω δύο κατηγορίες, αυτή που έχει μεγαλύτερη βαρύτητα είναι η ενδιαφέρουσα νυχτερινή ζωή και η προσφορά εκδηλώσεων, γεγονός που μπορεί να

εξηγηθεί από την περιορισμένη χρονικά διαμονή του πληθυσμού στην χώρα υποδοχής, αλλά και από τους βασικούς στόχους του Οργανισμού.

Σύμφωνα με τον IAAS, σκοπό των εβδομάδων ανταλλαγής αποτελεί η γνωριμία των μελών μεταξύ τους, η ανταλλαγή ιδεών και απόψεων πάνω σε θέματα της σύγχρονης γεωργίας και επιχειρηματικότητας και η γνωριμία με τοπικές αγορές και προϊόντα της χώρας υποδοχής (IAAS). Έτσι δικαιολογείται και η επιλογή των συγκεκριμένων κινήτρων για την τρίτη πληθυσμιακή ομάδα της έρευνας, καθώς οι επισκέψεις με τη μορφή πολιτιστικών ανταλλαγών εστιάζουν πάνω σε θέματα γεωργίας και τροφίμων, μέσα από τη διοργάνωση εκδηλώσεων και επιμορφωτικών σεμιναρίων.

8.3.4 ΟΙ ΠΡΟΣΔΟΚΙΕΣ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥΣ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Στο ερώτημα για το τι περιμένουν να κερδίσουν από τη συμμετοχή τους στην εβδομάδα ανταλλαγής στο ΠΘ, οι περισσότεροι φοιτητές δήλωσαν πως το βασικό τους κίνητρο είναι να γνωρίσουν καινούριους ανθρώπους και να βιώσουν μια καινούρια εμπειρία και ακολουθούν τα εξής κίνητρα: να αποκτήσουν νέες επαφές στον τομέα των σπουδών, να αναπτυχθούν προσωπικά, να βιώσουν την ευρωπαϊκή ταυτότητα, να γνωρίσουν την ελληνική κουλτούρα και τον ελληνικό πολιτισμό, να επαυξήσουν τις εργασιακές τους ευκαιρίες, να αναζητήσουν ακαδημαϊκή υποστήριξη για τη διπλωματική τους, να έχουν μια εβδομάδα μακριά από το σπίτι τους, να βελτιώσουν τις ακαδημαϊκές τους γνώσεις, να γνωρίσουν την ελληνική γλώσσα. Τα πεδία «να εκμεταλλευτούν την επιχορήγηση», «να βιώσουν ένα διαφορετικό εκπαιδευτικό σύστημα», και «ήταν υποχρεωτικό» υπήρξαν ουδέτερα.

Παρατηρείται λοιπόν πως ο συγκεκριμένος πληθυσμός είναι πιο συνειδητοποιημένος, καθώς μέλημά του είναι να περάσει μια πολύ περιορισμένη περίοδο των σπουδών του σε ένα ξένο πανεπιστήμιο, με σκοπό την ανταλλαγή ιδεών και τις δημόσιες σχέσεις που θα τον βοηθήσουν στην ακαδημαϊκή – επαγγελματική του ανάπτυξη. Τα κίνητρα διακοπών και διασκέδασης εδώ είναι δευτερεύοντα.

8.3.5 ΔΑΠΑΝΕΣ ΦΟΙΤΗΤΩΝ

Το σύνολο του πληθυσμού δεν έχει λάβει κάποια επιχορήγηση από το πανεπιστήμιο προέλευσης για αυτή του τη συμμετοχή. Σχεδόν όλοι στηρίζονται οικονομικά από το οικογενειακό τους περιβάλλον, ενώ λίγοι χρησιμοποιούν και αποταμιεύσεις από το παρελθόν. Το ποσό που θα δαπανηθεί για το σύνολο της παραμονής τους στο ΠΘ

κυμαίνεται μεταξύ 150-300 ευρώ. Το σύνολο του πληθυσμού άφησε ασυμπλήρωτα τα πεδία με τα οικονομικά δεδομένα των εβδομαδιαίων δαπανών του, γιατί ενδεχομένως δεν γνώριζε τα ποσά ή τα θεώρησε πολύ μικρά.

Είναι γεγονός πως ο συγκεκριμένος πληθυσμός δεν συμβάλλει στην τοπική οικονομία, καθώς και το δείγμα είναι μικρό αλλά και οι δαπάνες ανάξιες λόγου. Ωστόσο, σύμφωνα με το Βαρβαρέσο 'οι τουριστικές μετακινήσεις μικρής και μεσαίας διάρκειας διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ποσοτική και ποιοτική διάρθρωση των τουριστικών ροών του 21^{ου} αιώνα' (Βαρβαρέσος, 2008:134). Ο συγκεκριμένος πληθυσμός μπορεί να μην επηρεάσει άμεσα την τοπική οικονομία, αλλά θα επηρεάσει μακροπρόθεσμα, καθώς όλοι αυτοί οι φοιτητές αποτελούν μια κινητή διαφήμιση στις χώρες υποδοχής τους με την προϋπόθεση πως οι εντυπώσεις με τις οποίες έφυγαν ήταν θετικές. Για το λόγο αυτό θα εξεταστεί στη συνέχεια η αξιολόγηση των προσφερόμενων υπηρεσιών.

8.3.6 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΠΡΟΣΦΕΡΟΜΕΝΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

Αναφορικά με την αξιολόγηση των προσφερόμενων υπηρεσιών, πρέπει να επισημανθεί πως τρεις φοιτητές δεν συμπλήρωσαν τα συγκεκριμένα πεδία, ενώ από το υπόλοιπο δείγμα η γενικότερη αίσθηση που κυριαρχεί είναι πως χαρακτηρίζουν τις περισσότερες προσφερόμενες υπηρεσίες καλές, ενώ τα υπόλοιπα πεδία (όπως π.χ. πρόγραμμα διδασκαλίας, ώρες διδασκαλίας κ.ά.) ήταν κενά καθώς δεν εφαρμόστηκαν. Σε γενικές γραμμές δεν μπορούμε να σχηματίσουμε μια σαφή και αντικειμενική εικόνα για τη συγκεκριμένη ενότητα. Αυτό οφείλεται και στο σύντομο της διαμονής αλλά και στο γεγονός πως πολλές από τις ζητούμενες προς αξιολόγηση υπηρεσίες ήταν μη εφαρμόσιμες.

Μπορεί όμως να σχηματιστεί μια εικόνα από την πρόθεση του δείγματος να επισκεφτεί την Ελλάδα στο μέλλον ως τουρίστας. Εκεί εννέα στους δέκα δηλώνουν ότι επιθυμούν να επισκεφτούν την Ελλάδα ως τουρίστες στο μέλλον, ενώ και οι δέκα δηλώνουν πως θα σύστηναν το ΠΘ σε φοιτητές της χώρας προέλευσης για εκπαιδευτικό τουρισμό καθώς και την περιοχή της Θεσσαλίας σε ανθρώπους της χώρας τους για τουρισμό. Αυτό φανερώνει πως οι φοιτητές έμειναν πολύ ευχαριστημένοι από την όλη διοργάνωση και την εμπειρία που βίωσαν στο ΠΘ και την ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλίας. Οι περισσότεροι δηλώνουν πως συναναστρέφονται με ανθρώπους από άλλες χώρες αλλά και της χώρας υποδοχής. Έτσι, στην ερώτηση «ποιά είναι τα θετικά

πράγματα που σου έρχονται στο μυαλό» αναφέρουν πως είναι οι άνθρωποι και η υποδοχή που τους έχει γίνει, αλλά και η ελληνική γαστρονομία.

8.4 ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

8.4.1 ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

Στην έρευνα συμμετείχαν συνολικά τρεις ομάδες πληθυσμού. Ο πρώτος πληθυσμός απαρτιζόμενος από 40 φοιτητές, που θα ονομάζεται χάριν συντομίας 1^η ομάδα, διέμεινε κυρίως στο Βόλο, αλλά και στην πόλη των Τρικάλων. Ο δεύτερος πληθυσμός που περιελάμβανε 21 φοιτητές, θα ονομάζεται 2^η ομάδα και ο τρίτος πληθυσμός που αποτελείται από 10 φοιτητές θα αποκαλείται 3^η ομάδα. Οι δύο τελευταίοι διέμειναν όλοι στην πόλη του Βόλου, όπου και η έδρα του ΠΘ. Επειδή ο πληθυσμός των τριών ομάδων δεν είναι όμοιος ποσοτικά, εκτιμάται πως τα αποτελέσματα της πρώτης ομάδας είναι πιο ασφαλή, λόγω του μεγέθους του δείγματος, συγκριτικά με τις άλλες δύο ομάδες.

8.4.2 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΩΝ ΕΜΠΕΙΡΙΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ

Οι φοιτητές της πρώτης ομάδας είναι πιο εξοικειωμένοι με την έννοια του εκπαιδευτικού τουρισμού, καθώς πολλοί από αυτούς είχαν προηγούμενες εμπειρίες από προγράμματα εκπαιδευτικού τουρισμού. Αντίθετα η πλειοψηφία της δεύτερης ομάδας δεν είχε κάποια ανάλογη εμπειρία, καθώς οι περισσότεροι δεν έχουν βγει από τη χώρα τους. Πάνω από τους μισούς φοιτητές της τρίτης ομάδας έχουν συμμετάσχει σε πρακτική άσκηση και ανταλλαγές εργασίας. Ως προς το είδος του εκπαιδευτικού τουρισμού παρατηρείται πως η επιλογή του είδους σχετίζεται με τα επιστημονικά ενδιαφέροντα των φοιτητών. Για παράδειγμα οι φοιτητές της τρίτης ομάδας έχουν συμμετάσχει σε οικολογικές διαδρομές καθώς αυτό είναι συναφές με τις γεωπονικές σπουδές.

Πηγή αναζήτησης πληροφοριών για την επιλογή του ιδρύματος υποδοχής για την πρώτη ομάδα υπήρξε κυρίως το γραφείο Erasmus του πανεπιστημίου προέλευσης. Αυτό συμβαίνει γιατί για να γίνει δεκτός ο φοιτητής σε κάποιο πανεπιστήμιο πρέπει, σύμφωνα με τον κανονισμό του Erasmus plus, να υπάρχει διμερής συμφωνία ανάμεσα στα δύο ιδρύματα. Έτσι απαραίτητη προϋπόθεση για να κάνει αίτηση ο φοιτητής και να

γίνει δεκτός αποτελεί η ύπαρξη διμερούς συμφωνίας. Το ΠΘ αυτή τη στιγμή έχει γύρω στις 350 συμφωνίες. Η 2^η ομάδα κινείται σε ένα διαφορετικό πλαίσιο, καθώς υπάρχει κάποιο πρόγραμμα μεταξύ των δύο ιδρυμάτων, του ΠΘ και του WSC, και οι φοιτητές ενημερώνονται από το Ίδρυμά τους για την ύπαρξη του προγράμματος και τη δυνατότητα συμμετοχής τους σε αυτό. Η 3^η ομάδα είναι και αυτή εξειδικευμένη, καθώς μέσω του Οργανισμού οι φοιτητές ενημερώνονται για μελλοντικές ανταλλαγές εβδομάδας και διοργάνωση εκδηλώσεων. Όλα αυτά υποδηλώνουν την ιδιαίτερη φύση του εκπαιδευτικού τουρισμού ως τουριστικού προϊόντος καθώς και των ομάδων στόχων.

Περίπου το 1/3 της 1^{ης} ομάδας δεν είχε επισκεφτεί ξανά την Ελλάδα. Αυτό συμβαίνει και για την 3^η ομάδα, ενώ όλα τα μέλη της 2^{ης} ομάδας επισκέπτονται την Ελλάδα για πρώτη φορά. Η εγγύτητα των χωρών των δύο ομάδων αποτελεί αιτία προηγούμενης επίσκεψης στη χώρα υποδοχής σε αντίθεση με το υπερατλαντικό ταξίδι της 2^{ης} ομάδας. Ο ίδιος λόγος δικαιολογεί και την επιλογή του μέσου μετάβασης στη χώρα υποδοχής.

Αναφορικά με τις τουριστικές υπηρεσίες, η πλειοψηφία της 1^{ης} ομάδας ενοικιάζει κάποιο δωμάτιο για τη διαμονή. Και αυτό γιατί, σύμφωνα με την κ. Δάλλη, Διοικητική Συντονίστρια του Γραφείου Διεθνών Σχέσεων του ΠΘ, η φοιτητική εστία του ΠΘ είναι μόνο για πρωτοετείς φοιτητές με οικονομικά προβλήματα. Έτσι το Γραφείο Διεθνών Σχέσεων έχει βρει κάποιους ιδιοκτήτες με αγγελίες στον τοπικό τύπο, που διαθέτουν επιπλωμένα διαμερίσματα για φοιτητές Erasmus για ολιγόμηνη στέγαση. Έχει λοιπόν καταρτιστεί μια λίστα με τα στοιχεία τους και προτείνεται στους φοιτητές. Επίσης κάποιοι έλληνες φοιτητές που μετακινούνται με Erasmus στο εξωτερικό υπενοικιάζουν τα σπίτια τους κατόπιν συνεννόησης βέβαια με τους ιδιοκτήτες. Η 2^η ομάδα διαμένει σε κεντρικό ξενοδοχείο και αυτό αποτελεί πρωτοβουλία των υπευθύνων του προγράμματος. Η 3^η ομάδα διαμένει σε κάποιο ενοικιαζόμενο δωμάτιο ή φιλοξενείται από συμφοιτητές, καθώς οι σχέσεις φιλίας και συνεργασίας μεταξύ των φοιτητών του IAAS είναι ισχυρές. Σχεδόν όλα τα μέλη της 2^{ης} και 3^{ης} ομάδας χρησιμοποιούν χώρους μαζικής εστίασης, μπαρ, εστιατόρια κ.ά., αφού το διάστημα παραμονής τους είναι περιορισμένο και είναι μια εύκολη λύση. Η 1^η ομάδα χρησιμοποιεί λιγότερο τις παραπάνω υπηρεσίες καθώς υπάρχει δωρεάν σίτιση για τους φοιτητές Erasmus, αφού προμηθευτούν από το ΠΘ τη φοιτητική τους κάρτα (πάσο). Όσον αφορά τις μετακινήσεις των φοιτητών κύριο ρόλο παίζει η πόλη αλλά και το πανεπιστημιακό κτίριο που πραγματοποιούνται τα μαθήματα. Η 2^η ομάδα που διέμεινε εξολοκλήρου

στο Βόλο, καθώς τα μαθήματα και η διαμονή τους ήταν σε κεντρικό σημείο και κοντινές μεταξύ τους αποστάσεις, μπορούσε να διανύσει την απόσταση με τα πόδια. Η 1^η ομάδα που παρουσιάζει και τη μεγαλύτερη ανομοιογένεια έκανε χρήση όλων των πανεπιστημιακών υποδομών στο Βόλο και κάποιοι από αυτούς διέμεναν στα Τρίκαλα, κυρίως φοιτητές του ΤΕΦΑΑ. Γενικότερα ο Βόλος είναι μια μεσαία πόλη και προσβάσιμη με τα πόδια, καθώς οι αποστάσεις δεν είναι ιδιαίτερα μακρινές. Από την άλλη είναι ένα πλεονέκτημα της πόλης οι όμορφες διαδρομές κατά μήκος του παραλιακού μετώπου.

Η 2^η και 3^η ομάδα επειδή ακολουθούσαν ένα ενιαίο πρόγραμμα κινούνταν ομαδικά και τα άτομα της κάθε ομάδας είχαν περίπου τις ίδιες εμπειρίες από τις πολιτιστικές διαδρομές και επισκέψεις. Αντίθετα η 1^η ομάδα είχε μια ελευθερία κινήσεων, καθώς ο καθένας αποφάσιζε για τις επιλογές του. Η κ. Τοπάλη, που εργάζεται στην Ένωση Ξενοδόχων και η υπηρεσία της στεγάζεται στο Δήμο Βόλου, σημειώνει πως ‘κατά καιρούς έρχονται εδώ φοιτητές Erasmus για να πάρουν πληροφορίες, χάρτες και να πληροφορηθούν γενικότερα για την περιοχή. Έχουμε δηλαδή μεμονωμένα παραδείγματα από διαφορετικές χώρες’. Για αυτό είναι πολύ σημαντικό να υπάρχει μια σύνδεση και συνεργασία ανάμεσα στο Πανεπιστήμιο και στις υπόλοιπες υπηρεσίες του Δήμου, ώστε οι φοιτητές αυτοί να λαμβάνουν τις καλύτερες δυνατές πληροφορίες για την περιοχή, αφού προωθηθούν με κάποιον τρόπο στις ανάλογες υπηρεσίες για την καλύτερη δυνατή πληροφόρηση και εξυπηρέτηση.

8.4.3 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΚΙΝΗΤΡΩΝ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ

Ο κ. Λουκάς, από τη θέση του Ακαδημαϊκού Συντονιστή Erasmus δηλώνει πως ‘οι προπτυχιακοί φοιτητές του προγράμματος Erasmus, που είναι και η πλειοψηφία’, όπως και στην 1^η ομάδα του δείγματος, ‘επιλέγουν το ΠΘ γιατί είναι στην Ελλάδα, που είναι ένας ωραίος τόπος, ο οποίος συνδυάζει ιστορία, φυσική ομορφιά, βουνό, θάλασσα, και σου δίνει τη δυνατότητα να κάνεις και μια σειρά δραστηριοτήτων, όπως ορειβασία, εξορμήσεις σε νησιά κ.ά.’. Αυτό αποτελεί κοινή θέση πολλών και τεκμηριώνεται και από τις απαντήσεις των φοιτητών. Πρέπει επίσης να ληφθεί υπόψη πως αναφορικά με την επιλογή προορισμού, όπως αναφέρει η κ. Λαλιώτου, Ιδρυματική Υπεύθυνη Erasmus + του ΠΘ, ‘οι φοιτητές δεσμεύονται από το θεσμικό πλαίσιο του προγράμματος και δεν μπορούν να πάνε όπου θέλουν. Θα πρέπει τα δικά τους ιδρύματα να εγκρίνουν τη μετακίνηση και συνεπώς εξαρτώνται από τους δικούς τους επιβλέποντες’. Οι επιλογές των φοιτητών κατευθύνονται λοιπόν σύμφωνα με την

αντιστοιχία σπουδών που υπάρχει ανάμεσα στα δύο ιδρύματα, προέλευσης και υποδοχής, που είναι απαραίτητη προϋπόθεση. Σύμφωνα με την κ. Δάλλη, η οποία έχει μεγάλη εμπειρία πάνω στο θέμα και μετά από πολλές συζητήσεις με φοιτητές, το ΠΘ έχει αρκετούς φοιτητές από την Τουρκία. Ένας από τους λόγους που το επιλέγουν είναι λόγω εγγύτητας από τη χώρα προέλευσης. Επίσης, επειδή αυτοί οι φοιτητές έχουν πολύ καλές εντυπώσεις από το ΠΘ, το συστήνουν σε συμφοιτητές τους και την επόμενη χρονιά οι φοιτητές από το Ίδρυμα της Τουρκίας είναι περισσότεροι. Το ΠΘ βρίσκεται στο κέντρο της Ελλάδας και αυτό αποτελεί βασικό πλεονέκτημα, καθώς είναι πιο βολικό για τις μετακινήσεις τους από μια νησιωτική επιλογή.

Η 2^η ομάδα δε λαμβάνει υπόψη όλα αυτά τα κριτήρια. Οι φοιτητές μετακινούνται στο ΠΘ στο πλαίσιο ενός προγράμματος μεταξύ των δύο ιδρυμάτων. Αυτό που αρχικά τους ενδιαφέρει είναι η επιλογή Ελλάδας. Αναφορικά με την πόλη, επειδή οι συγκεκριμένοι φοιτητές προέρχονται από μια μικρή επαρχιακή περιοχή, τους ενδιαφέρει μια μικρή πόλη για να μπορούν να προσαρμοστούν πιο εύκολα. Στο συγκεκριμένο πρόγραμμα ο Βόλος προωθείται ως μια ασφαλής πόλη και για αυτό και προτιμάται, σε αντίθεση, με την Αθήνα και Θεσσαλονίκη που αποφεύγονται για το λόγο αυτό.

Η 3^η ομάδα η οποία επισκέπτεται το ΠΘ στο πλαίσιο μια οργανωμένης εβδομάδας ανταλλαγής δεν κινείται από κίνητρα ασφάλειας. Τα κριτήρια επιλογής προορισμού συμφωνούν ως προς ένα βαθμό με αυτά της 1^{ης} ομάδας, αναφορικά με τις ομορφίες του τόπου. Από εκεί και πέρα διαφοροποιείται αρκετά και αυτή η ομάδα, καθώς επισκέπτεται το ΠΘ με συγκεκριμένο πρόγραμμα.

8.4.4 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΠΡΟΣΔΟΚΙΩΝ ΤΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥΣ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Νέες εμπειρίες, νέες γνωριμίες, η επαφή με την ελληνική κουλτούρα και τον ελληνικό πολιτισμό είναι οι βασικές προσδοκίες της 1^{ης} και 2^{ης} ομάδας. Η 3^η ομάδα ενδιαφέρεται, εκτός από τα παραπάνω, και για την ακαδημαϊκή της ανάπτυξη. Όπως υποστηρίζει ο Stronkhost (2005) 'τα κίνητρα των φοιτητών προσανατολίζονται κυρίως στην περιπέτεια και τη διασκέδαση και λιγότερο στην ακαδημαϊκή ανάπτυξη ή την ανάπτυξη δεξιοτήτων'. Προσδοκούν συναντήσεις και εμπειρίες με νέους ανθρώπους και περιβάλλοντα μέσα από νέες κουλτούρες, καθώς αυτό ενισχύει την αυτοπεποίθηση, την αυτοδυναμία και την διεύρυνση των οριζόντων τους (Ingraham and Peterson 2004). Από την άλλη, οι προσδοκίες των φοιτητών εξαρτώνται και από την αυστηρότητα του

εκάστοτε ιδρύματος, καθώς σε κάποια, εάν ο φοιτητής δεν συγκεντρώσει τις απαραίτητες μονάδες ECTS που απαιτούνται, είναι υποχρεωμένος να επιστρέψει το συνολικό ποσό της υποτροφίας.

Κατά συνέπεια, τα λεγόμενα του Teichler (2004), ότι 'τα 2/3 των ερευνών σε φοιτητές Erasmus εμπνέονται με επιθυμίες που σχετίζονται από τον ελεύθερο χρόνο και τις διακοπές' ενισχύονται και από την παραπάνω έρευνα, αφού επαληθεύονται και από τις τρεις ομάδες.

8.4.5 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΦΟΙΤΗΤΙΚΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ

Το μεγαλύτερο μέρος της 1^{ης} ομάδας έχει λάβει κάποια επιχορήγηση από το ίδρυμα προέλευσης. Αυτό δεν ισχύει για κανέναν από την 3^η ομάδα, ενώ από τη 2^η ομάδα, είναι ελάχιστοι αυτοί που έχουν λάβει υποτροφία. Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί πως οι φοιτητές του WSC δεν μπορούν να πάρουν υποτροφία από το Πρόγραμμα Erasmus+, καθώς δεν υπάρχει διμερής συμφωνία ανάμεσα στα δύο Ιδρύματα. Όπως δηλώνει η κ. Δάλλη 'φέτος υποβλήθηκε πρόταση για κινητικότητα διεθνούς συνεργασίας, στη νέα κατηγορία του Erasmus +. Η διμερής αυτή συμφωνία θα επιτρέπει να δεχόμαστε και να στέλνουμε φοιτητές (δύο εισερχόμενους και δύο εξερχόμενους ανά έτος). Η προθεσμία υποβολής της πρότασης είναι το Φεβρουάριο 2018, οπότε την Άνοιξη του ίδιου έτους θα έχουμε τα πρώτα αποτελέσματα'.

Το ποσό της υποτροφίας για τους φοιτητές Erasmus δεν είναι το ίδιο για όλους, αλλά εξαρτάται από το Ίδρυμα προέλευσης και από το ποσό που έχει αποφασιστεί από την Εθνική Μονάδα της κάθε χώρας. Από την επεξεργασία των ερωτηματολογίων συνάγεται πως ένας φοιτητής Erasmus δαπανά περίπου 500 ευρώ ανά μήνα, με την προϋπόθεση ότι διαμένει σε κάποιο ενοικιαζόμενο δωμάτιο, σιτίζεται δωρεάν στη φοιτητική λέσχη και διάγει ένα μετρημένο τρόπο ζωής.

Η 2^η ομάδα αποτελεί μια σημαντική εισροή συναλλάγματος. Οι φοιτητές πληρώνουν για να έρθουν στο ΠΘ Η έγκριση της διμερούς συμφωνίας ανάμεσα στα δύο Ιδρύματα δε θα επιφέρει κάποια οικονομική αλλαγή στο Πρόγραμμα. Σύμφωνα με την κ. Γκουντεσβάγκερ, 'αυτό σημαίνει πως κάποιος που επισκέφτηκε το ΠΘ φέτος με το Πρόγραμμα, εάν θέλει του χρόνου να μπορεί να το επισκεφτεί ξανά μέσω του προγράμματος Erasmus+. Και αυτό γιατί είναι πολλοί οι φοιτητές μας που θέλουν να επιστρέψουν στο ΠΘ'.

Αντίθετα η 3^η ομάδα με τα λιγοστά χρήματα που διαθέτει, συμβάλλει μηδαμινά στην τοπική οικονομία. Εδώ το πιο σημαντικό είναι η ανάδειξη του χώρου και η προβολή. Και όπως συνάγεται από τις απαντήσεις των φοιτητών, οι περισσότεροι φεύγουν δίνοντας την υπόσχεση πως θα επιστρέψουν.

8.4.6 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΠΡΟΣΦΕΡΟΜΕΝΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ

Αναφορικά με τις εκπαιδευτικές υπηρεσίες, η αξιολόγηση της 1^{ης} ομάδας είναι πολύ καλή για το ακαδημαϊκό επίπεδο και την επικοινωνία με τους διδάσκοντες. Ο κ. Λουκάς, Διοικητικός Συντονιστής Erasmus του Τμήματος Πολιτικών Μηχανικών του ΠΘ, δηλώνει πως ‘λόγω μεγέθους, το ΠΘ ενδιαφέρεται πολύ για τους εισερχόμενους φοιτητές. Και το γραφείο Διεθνών Σχέσεων και εμείς οι συνάδελφοι έχουμε μια διαφορετική επαφή, είμαστε πιο νέοι οπότε έχουμε μια διαφορετική προσέγγιση των πραγμάτων και οι εισερχόμενοι νιώθουν ωραία και αυτό περνάει από στόμα σε στόμα και την επόμενη χρονιά έρχονται περισσότεροι φοιτητές’. Με ανάλογα λόγια εκφράζεται και η κ. Χριστοπούλου, Διοικητική Συντονίστρια Erasmus του Τμήματος ΤΜΧΠΠΑ, δηλώνοντας πως ‘οι εισερχόμενοι φοιτητές έχουν ελεύθερη πρόσβαση στα γραφεία μας, τους δίνουμε βιβλιογραφία και τους βοηθάμε’. Όλα αυτά εξηγούν και τα σχόλια των φοιτητών στο τέλος του ερωτηματολογίου που η πλειοψηφία αναφέρει ως μια πολύ θετική ανάμνηση την αμεσότητα, την επαφή, τη βοήθεια και την καθοδήγηση που είχαν από τους διδάσκοντες.

Οι φοιτητές όμως της 1^{ης} ομάδας δεν είναι ικανοποιημένοι από το εκπαιδευτικό πρόγραμμα και το πρόγραμμα διδασκαλίας. Αυτό εξηγείται από το γεγονός πως τα μαθήματα δεν πραγματοποιούνται στη αγγλική γλώσσα και αυτό είναι ένα μεγάλο ζήτημα. Η κ. Χριστοπούλου δηλώνει πως επειδή η ελληνική γλώσσα δεν είναι από τις συχνότερα ομιλούμενες γλώσσες στην ΕΕ, για αυτό και δεν υποχρεώνονται οι εισερχόμενοι φοιτητές Erasmus να παρακολουθούν τα μαθήματα στα ελληνικά, γεγονός που δεν αποκλείεται, εάν το επιθυμούν. Αντί για αυτό είναι υποχρεωμένοι να εκπονούν κάποιες εργασίες σε όποια γλώσσα επιθυμούν (αγγλική ή γαλλική). Δεν είναι λίγες οι φορές που κάποιος Έλληνας φοιτητής εξηγεί στον αλλόγλωσσο φοιτητή στα αγγλικά αυτά που λέει ο καθηγητής εν ώρα μαθήματος. Όταν οι φοιτητές είναι αρκετοί, τότε ο καθηγητής τους συγκεντρώνει και τους κάνει κάποιο ιδιαίτερο μάθημα στην αγγλική γλώσσα. Όλα όμως αυτά γίνονται ατύπως. Αντιλαμβάνεται εδώ κανείς από τη μία το μεγάλο πρόβλημα που δημιουργεί η έλλειψη της διδασκαλίας των μαθημάτων στην

αγγλική και από την άλλη τις μεγάλες προσπάθειες που καταβάλλονται από την πλευρά των διδασκόντων προκειμένου να βοηθήσουν όσο μπορούν στο θέμα της γλώσσας.

Αναφορικά με τις υποδομές, η κ. Λαλιώτου, πολύ εύστοχα, σημειώνει πως το ΠΘ έχει έλλειμμα σε υποδομές, όπως φοιτητική λέσχη, γυμναστήριο κ.ά., τα οποία για τους εισερχόμενους φοιτητές αποτελούν παράγοντες επιλογής αλλά και παράγοντες αξιολόγησης. Υστερεί λοιπόν το ΠΘ σε υποδομές και για το λόγο αυτό η κριτική των εισερχόμενων φοιτητών δεν είναι καλή.

Όσον αφορά στην αξιολόγηση των εκπαιδευτικών υπηρεσιών από τη 2^η ομάδα, αυτοί εμφανίζονται πολύ ικανοποιημένοι και από το διδακτικό πρόγραμμα και τις διδακτικές ώρες αλλά και από το εκπαιδευτικό δυναμικό. Αυτό εξηγείται καθώς τα μαθήματα εδώ πραγματοποιούνται στην αγγλική γλώσσα και το πρόγραμμα καταρτίζεται με βάση τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των συγκεκριμένων φοιτητών. Ένας άλλος παράγοντας που το δικαιολογεί είναι πως υπάρχει μια δεκαετής εμπειρία. Ωστόσο η 2^η ομάδα δεν είναι και αυτή ικανοποιημένη από τις υποδομές. Να επισημανθεί πως τα μαθήματα πραγματοποιούνται στο κτίριο της κεντρικής βιβλιοθήκης του ΠΘ στο Βόλο. Οι φοιτητές σημειώνουν πως στερούνται αιθουσών για μελέτη. Ένα άλλο ουσιώδες θέμα είναι πως οι φοιτητές της 2^{ης} ομάδας δεν έχουν την ευκαιρία να συναντήσουν και να γνωριστούν με άλλους φοιτητές του ΠΘ και αισθάνονται αποκομμένοι από το ΠΘ Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην υπάρχει διάδραση μεταξύ τους που είναι μια βασική παράμετρος για την ανταλλαγή απόψεων και γνώσεων. Για το θέμα αυτό η κ. Δάλλη σημειώνει πως οι φοιτητές του WSC είναι αποκομμένοι διότι ακολουθούν ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα σε κλειστό κύκλο και για μικρό χρονικό διάστημα. Το Πρόγραμμά τους είναι πολύ αυστηρό και θα πρέπει να έχουν πιο πολύ ελεύθερο χρόνο για να υπάρξει αυτή η αλληλεπίδραση με άλλους φοιτητές.

Για την 3^η ομάδα δεν μπορεί να γίνει μια συγκριτική αξιολόγηση καθώς παρέμειναν πολύ λίγο και δεν μπόρεσαν να σχηματίσουν μια εικόνα, παρά μόνο εισέπραξαν μια αίσθηση.

Η αξιολόγηση στον τομέα των τουριστικών υπηρεσιών χαρακτηρίζεται από καλή έως εξαιρετική από όλες τις ομάδες. Και αυτό διότι η περιοχή έχει πολλές ομορφιές αλλά και αρχαιολογικούς χώρους και πολιτιστικά στοιχεία. Υπάρχουν πολλά μουσεία, όπως για παράδειγμα το Αρχαιολογικό Μουσείο Βόλου, το Μουσείο της Πόλης, το Μουσείο της Πορταριάς και της Μακρινίτσα, το παλαιό Ελαιοτριβείο, στο Κατηχώρι κ.ά. Επίσης

η πεζοπορία και γενικότερα οι δραστηριότητες βουνού άφησαν τις καλύτερες εντυπώσεις στους φοιτητές. Και αυτό, σύμφωνα με τον κ. Παπαμακάριο, υπεύθυνο για την τουριστική προβολή και την τουριστική πληροφόρηση στο Δήμο Βόλου, δε συμβαίνει μόνο με τις ομάδες στόχους του εκπαιδευτικού τουρισμού, αλλά με όλες της ομάδες στόχους του τουρισμού. Για αυτό και έγινε ένα μεγάλο μονοπάτι 60 χιλιομέτρων που ενώνει τα χωριά του Πηλίου και στο επόμενο Leader θα υποβληθεί πρόταση για ένα μονοπάτι 300 χιλιομέτρων, σε συνεργασία με τρεις δήμους, ώστε να υπάρχει η δυνατότητα σε κάποιον να κάνει hiking και να γνωρίσει την περιοχή διασχίζοντας δύο μεγάλες διαδρομές, τη διαδρομή των χωριών και της θάλασσας.

Τέλος, η συντριπτική πλειοψηφία όλων των ομάδων δήλωσε ότι προτίθεται να επισκεφτεί την Ελλάδα ως τουρίστας στο μέλλον. Και αυτό είναι πολύ θετικό, καθώς φεύγουν με τις καλύτερες εντυπώσεις, αισιόδοξο και ενθαρρυντικό για τον ελληνικό τουρισμό, καθώς όλοι αυτοί οι φοιτητές θα λειτουργήσουν ως πρεσβευτές στις χώρες τους. Θα επανέλθουν οι ίδιοι, θα έρθουν συμφοιτητές και καθηγητές τους, καθώς και φίλοι και συγγενείς τους.

9. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΕ ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΦΟΡΕΩΝ

9.1 ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ - ΔΕΙΓΜΑ

Στο κεφάλαιο αυτό αναζητήθηκαν οι βασικές απόψεις και στάσεις των διοργανωτών εκπαιδευτικών προγραμμάτων στο ΠΘ, απέναντι στον τρόπο διεξαγωγής και στον αντίκτυπο των προγραμμάτων αυτών στον τόπο φιλοξενίας τους. Πλέον των διοργανωτών, διερευνήθηκαν οι απόψεις εκπροσώπων τουριστικών φορέων της περιοχής, ώστε μέσα από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων και σε συνδυασμό με τα αποτελέσματα της έρευνας των φοιτητών και τα δευτερογενή δεδομένα, που αναπτύχθηκαν στο πρώτο μέρος της εργασίας, να γίνει μια ανάλυση SWOT. Μέσα από την ανάλυση αυτή και με δεδομένο τη συνολική εικόνα που θα εξαχθεί από τις απαντήσεις των ερωτηθέντων, αναμένεται να φωτιστούν οι πτυχές του ρόλου των διοργανωτών και του τρόπου βελτίωσης του εκπαιδευτικού τουρισμού στην περιοχή της Θεσσαλίας, με μακροπρόθεσμα οφέλη για την τουριστική περιφερειακή ανάπτυξη.

Ειδικότερα, τα ερωτήματα στην έρευνα των εκπροσώπων εκπαιδευτικών και τουριστικών φορέων είναι τα ακόλουθα: 1. Τα κίνητρα επιλογής προορισμού των εισερχόμενων φοιτητών ΠΘ 2. Τα πλεονεκτήματα – δυνατά σημεία του εκπαιδευτικού τουρισμού του ΠΘ 3. Ο ρόλος των εισερχόμενων φοιτητών για την τουριστική ανάπτυξη και προβολή της περιοχής 4. Οι επιπτώσεις σε οικονομικό, κοινωνικό και πολιτιστικό επίπεδο των εισερχόμενων φοιτητών στην περιφερειακή ανάπτυξη 5. Τα εμπόδια-δυσκολίες στην ανάπτυξη του εκπαιδευτικού τουρισμού στο ΠΘ 6. Οι τρόποι υπέρβασης των δυσκολιών αυτών και 7. Ενδεχόμενοι μελλοντικοί κίνδυνοι για την ανάπτυξη του ΕΤ.

Για τη διερεύνηση των απόψεων των ερωτηθέντων χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της ημιδομημένης συνέντευξης (ανοιχτού τύπου) μέσα από μια σειρά ερωτήσεων. Υπήρχαν οκτώ προκαθορισμένες ανοιχτές ερωτήσεις, οι οποίες ήταν προσανατολισμένες σε μια γενική κατεύθυνση και όχι σε συγκεκριμένες απαντήσεις. Η πρώτη ερώτηση αφορούσε γενικά στη στάση και στο ρόλο του ερωτώμενου απέναντι στο Πρόγραμμα και τους εισερχόμενους φοιτητές και οι υπόλοιπες επτά ερωτήσεις προσπαθούσαν να καλύψουν τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν παραπάνω.

Η πρώτη προσέγγιση με τους ερωτώμενους έγινε τηλεφωνικά με σκοπό την ενημέρωση επί του θέματος και τον προγραμματισμό συνάντησης. Κάποιοι θέλησαν να τους

αποσταλούν τα ερωτήματα πριν από τη συνέντευξη. Δύο ερωτώμενοι απάντησαν γραπτώς στα ερωτήματα που τους εστάλησαν με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, ο Dr. Gerard Ras, ο οποίος είχε επιστρέψει στις ΗΠΑ, και ο κ. Τριανταφύλλου, από την ΠΥΤ Θεσσαλίας. Για τις υπόλοιπες συνεντεύξεις ακολουθήθηκε η διαδικασία της ηχογράφησης μέσω έξυπνου κινητού τηλεφώνου, με τη σύμφωνη γνώμη του ερωτώμενου, προκειμένου αυτές να είναι αποτελεσματικές ως προς την καταγραφή των απαντήσεων. Την ηχογράφηση ακολούθησε η διαδικασία της απομαγνητοφώνησης. Η διάρκεια των συνεντεύξεων ήταν περίπου 30-40 λεπτά της ώρας.

Οι ερωτώμενοι ήταν οι κάτωθι:

Ο Καθηγητής κ. Α. Λουκάς, Κοσμήτορας της Πολυτεχνικής Σχολής του ΠΘ, Διευθυντής του κοινού ελληνογαλλικού μεταπτυχιακού προγράμματος Hydrohazards και Ακαδημαϊκός Συντονιστής Erasmus+ του Τμήματος Πολιτικών Μηχανικών, με ημερομηνία διεξαγωγής συνέντευξης στις 12 Ιουλίου 2017.

Η Καθηγήτρια κ. Ο. Χριστοπούλου, Ακαδημαϊκή Συντονίστρια Erasmus+ του Τμήματος ΜΧΠΠΑ του ΠΘ, με ημερομηνία διεξαγωγής συνέντευξης στις 18 Ιουλίου 2017.

Η Αν. Καθηγήτρια κ. Ι. Λαλιώτου, Ιδρυματική Υπεύθυνη του Erasmus + του ΠΘ, με ημερομηνία διεξαγωγής συνέντευξης στις 27 Ιουλίου 2017.

Ο Αν. Καθηγητής κ. Ν. Κατσούλας, Ακαδημαϊκός Συντονιστής Erasmus+ του Τμήματος ΓΦΠΑΠ του ΠΘ και ομιλητής στην Ημερίδα που πραγματοποιήθηκε για τους φοιτητές του IAAS, με ημερομηνία διεξαγωγής συνέντευξης στις 28 Ιουλίου 2017.

Ο Καθηγητής Dr. Gerard Ras του WSC (ηλεκτρονική αποστολή μηνύματος στις 28 Ιουνίου 2017).

Η Dr. Lori Utecht του WSC, με ημερομηνία διεξαγωγής συνέντευξης στις 9 Απριλίου 2017.

Η κ. Ε. Γκουντεσβάγκερ, Διευθύντρια του Προγράμματος από την πλευρά του ΠΘ, με ημερομηνία διεξαγωγής συνέντευξης στις 30 Ιουνίου 2017.

Η κ. Π. Δάλλη Διοικητική Συντονίστρια Erasmus+ ΠΘ, με ημερομηνία διεξαγωγής συνέντευξης στις 6 Ιουλίου 2017.

Ο κ. Γ. Παπαμακάριος, Υπεύθυνος στο Τμήμα Τουρισμού του Δήμου Βόλου, με ημερομηνία διεξαγωγής συνέντευξης στις 12 Ιουλίου 2017.

Η κ. Σ. Τοπάλη, εκπρόσωπος της Ένωσης Ξενοδόχων Νομού Μαγνησίας με ημερομηνία διεξαγωγής συνέντευξης στις 18 Ιουλίου 2017.

Ο κ. Δ. Τριανταφύλλου, Προϊστάμενος της Περιφερειακής Υπηρεσίας Υπουργείου Τουρισμού (ΠΥΤ) Θεσσαλίας (ηλεκτρονική αποστολή μηνύματος στις 24 Ιουλίου 2017).

Η κ. Susanna Scarpa, Διοικητική Υπεύθυνη του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Erasmus + στο Πανεπιστήμιο Αρχιτεκτονικής της Βενετίας, με ημερομηνία διεξαγωγής συνέντευξης στη 1 Σεπτεμβρίου 2017.

9.2 ΚΙΝΗΤΡΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ ΕΙΣΕΡΧΟΜΕΝΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΠΘ

Στο ερώτημα ως προς τα κίνητρα επιλογής προορισμού οι ερωτώμενοι αναφέρουν πως το βασικό κριτήριο για την επιλογή προορισμού είναι το ακαδημαϊκό, καθώς υπάρχει δέσμευση από το θεσμικό πλαίσιο και οι φοιτητές δεν μπορούν να μετακινηθούν σε κάποιο ίδρυμα, εάν δεν υπάρχει διμερής συμφωνία. Αυτή τη στιγμή το ΠΘ έχει συνάψει περίπου 350 συμφωνίες. Όπως δηλώνει η κ. Δάλλη, οι συγκεκριμένες συμφωνίες είναι πολλές για ένα πανεπιστήμιο μιας τέτοιας δυναμικής και για το λόγο αυτό δεν αποτελεί στόχο η σύναψη επιπλέον συμφωνιών, παρά μόνο με αυτούς που ενδιαφέρουν για κάποιο συγκεκριμένο λόγο, όπως για παράδειγμα το Λιχτενστάιν. Επίσης επιδιώκονται να συνάπτονται συνεργασίες με κάποιο Ίδρυμα για το οποίο ενδεχομένως ενδιαφέρεται κάποιος ακαδημαϊκός.

Μια άλλη παράμετρος που πρέπει να ληφθεί υπόψη είναι πως υπάρχει κάποια διαφοροποίηση ανάλογα με το επίπεδο σπουδών. Στην περίπτωση των προπτυχιακών προηγείται η διμερής συμφωνία. Στα άλλα δύο επίπεδα σπουδών (μεταπτυχιακού και διδακτορικού) υπάρχει μια διαφορετική προσέγγιση. Ο κ. Λουκάς με την ιδιότητα του Διευθυντή του κοινού ελληνογαλλικού μεταπτυχιακού προγράμματος αναφέρει πως ‘το “Hydrohazards” πραγματοποιείται ένα εξάμηνο στην Γκρενόμπλ, στη Γαλλία, και ένα εξάμηνο εδώ στο ΠΘ, όπου έρχονται Γάλλοι αλλά και άλλες εθνικότητες. Υπήρχε χρονιά που είχαμε πλειοψηφία γάλλων φοιτητών, Έλληνες, από Βέλγιο, Ινδονησία, Αφγανιστάν. Στα μεταπτυχιακά, οι φοιτητές είναι πιο ώριμοι και έρχονται όχι μόνο για τα μαθήματα αλλά και για να κάνουν τη διπλωματική τους εδώ. Κάποιοι επέλεξαν να συνεχίσουν στο ΠΘ την εκπόνηση της διπλωματικής, που θα μπορούσαν να κάνουν εδώ ή στη Γαλλία ή σε άλλο συνεργαζόμενο πανεπιστήμιο, φορέα της Ευρώπης ή του κόσμου’. Οι υποψήφιοι διδάκτορες έρχονται στο ΠΘ διότι υπάρχει μια συνεργασία ενός, δύο ή περισσότερων πανεπιστημίων, οπότε έρχονται για ερευνητική δραστηριότητα.

Η επιλογή Ελλάδα έχει να κάνει με το συνδυασμό της βιοποικιλότητας και των ιστορικών, πολιτιστικών στοιχείων της (όπως κλίμα, φυσική ομορφιά, θάλασσα, ήλιος, βουνό, ελληνική γλώσσα, ελληνικός πολιτισμός κ.ά.). Αφού επιλεγεί η χώρα, ο φοιτητής προσπαθεί να κατευθυνθεί σε κάποια συγκεκριμένη επιλογή βάσει των εκπαιδευτικών προγραμμάτων που ακολουθούνται, όπου δηλαδή υπάρχει μια αντιστοιχία με τις δικές του σπουδές. Το γεγονός ότι το ΠΘ καλύπτει ένα ευρύ πεδίο σπουδών (τα περισσότερα γνωστικά αντικείμενα εκτός αυτό των νομικών σπουδών) αποτελεί μια παράμετρος έλξης, αφού προσελκύει φοιτητές από πολλές διαφορετικές σχολές.

Αρκετοί είναι οι φοιτητές οι οποίοι προτιμούν κάποιο πανεπιστήμιο, προκειμένου να ενταχθούν σε κοινωνικές δράσεις του πανεπιστημίου και να προσφέρουν εθελοντική εργασία (π.χ. δράσεις σχετικά με τους πρόσφυγες). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η κ. Λαλιώτου 'είναι παιδιά ευαισθητοποιημένα και επιλέγουν το ΠΘ αυτή τη στιγμή γιατί θέλουν να ενταχθούν σε κοινωνικές δράσεις. Αυτό το είδαμε πολύ έντονα από το 2015 και μετά, με την προσφυγική κρίση. Έρχονται και εντάσσονται σε ομάδες. Αυτό είναι έντονο και σε άλλα πανεπιστήμια και ιδιαίτερα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου'.

Ένας άλλος παράγοντας είναι η προώθηση και οι δημόσιες σχέσεις. Αυτό επαληθεύεται και με την επιλογή του ΠΘ από το WSC ως αποτέλεσμα μιας γνωριμίας σε επίπεδο ακαδημαϊκό, αλλά και από τα λεγόμενα της κας Τοπάλη η οποία αναφέρει 'Η κ. Σκαρβέλη από το Γραφείο του ΕΟΤ Κάτω Χωρών στις Βρυξέλλες έδωσε ως βραβείο κάποιες διανυκτερεύσεις σε φοιτητές προγράμματος Erasmus που σπουδάζουν τουριστικά στις Βρυξέλλες, να έρθουν στη χώρα μας και να απολαύσουν τις ομορφιές της περιοχής. Εμείς δώσαμε κάποιες δωρεάν διανυκτερεύσεις για 3-4 μέρες, 8 βραβεία με ισχύ διαμονής για ένα έτος και για 2 άτομα. Τα άτομα αυτά ήρθανε μεμονωμένα και σε συνεννόηση με κάθε ξενοδοχείο'. Αυτό είναι πάρα πολύ σημαντικό καθώς τα άτομα αυτά γίνονται πρεσβευτές στη χώρα τους του τόπου που επισκέπτονται. Και το πιο σημαντικό είναι πως τα άτομα αυτά καταγίνονται με τον τουριστικό τομέα.

Για κάποιους φοιτητές το θέμα της ασφάλειας είναι πολύ βασικό. Έτσι για τους φοιτητές από τις ΗΠΑ η επιλογή του ΠΘ έχει να κάνει και με την ασφάλεια του τόπου, καθώς, σύμφωνα με την κ. Γκουντεσβάγκερ, ο Βόλος προωθείται ως ασφαλής πόλη.

Τέλος, ένας άλλος λόγος που ενδεχομένως οι φοιτητές Erasmus επιλέγουν το ΠΘ είναι γιατί αποκλείστηκαν από τις πρώτες τους επιλογές και αναγκάστηκαν να έρθουν στο

ΠΘ Σύμφωνα με την κ. Δάλλη, οι Τούρκοι δηλώνουν το ΔΠΘ γιατί είναι πολύ κοντά στο σπίτι τους. Όταν όμως το ΔΠΘ απορρίψει κάποιες αιτήσεις, τότε οι φοιτητές μπαίνουν στη διαδικασία να πάνε και λίγο πιο κάτω και μπαίνοντας στην ιστοσελίδα του ΠΘ βλέπουν και την πόλη και φτάνουν στο ΠΘ, το οποίο κάθε χρόνο έχει αρκετούς φοιτητές από Τουρκία και μάλιστα από καλά πανεπιστήμια.

9.3 ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ – ΔΥΝΑΤΑ ΣΗΜΕΙΑ ΤΟΥ ΠΘ ΓΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Στο ερώτημα που κλήθηκαν να απαντήσουν οι ερωτώμενοι αναφορικά με τα δυνατά σημεία του ΠΘ για την ανάπτυξη του ΕΤ υπογράμμισαν πως λόγω μεγέθους του ΠΘ, ένα από τα δυνατά σημεία του είναι η πολύ καλή σχέση και αμεσότητα που δημιουργείται ανάμεσα στους φοιτητές και τους διδάσκοντες. Το ΠΘ και συγκεκριμένα το εκπαιδευτικό προσωπικό αλλά και το διοικητικό προσωπικό του Γραφείου Δημοσίων Σχέσεων προσέχει πολύ περισσότερο τους εισερχόμενους φοιτητές. Υπάρχει μια διαφορετική επαφή, καθώς οι περισσότεροι ακαδημαϊκοί είναι νέοι στην ηλικία, οπότε υπάρχει μια διαφορετική προσέγγιση των πραγμάτων και οι εισερχόμενοι νιώθουν ωραία και αυτό περνάει από στόμα σε στόμα και την επόμενη χρονιά έρχονται περισσότεροι φοιτητές μέσα στο πλαίσιο της συμφωνίας, γιατί και εκεί υπάρχουν όρια. Αυτό εξηγείται απόλυτα και από το περιστατικό που περιγράφει η κ. Δάλλη 'Κάποιοι παρατείνουν τη διαμονή τους για ένα μήνα, άλλοι για όλο το καλοκαίρι και κάποιοι άλλο επιστρέφουν τα επόμενα χρόνια για διακοπές. Για παράδειγμα, μια φοιτήτρια του Οικονομικού από τη Γαλλία, που ήρθε στο ΠΘ με Erasmus το ακαδημαϊκό έτος 2003-4, από τότε έρχεται κάθε καλοκαίρι για διακοπές, εδώ και 15 χρόνια και προτού έρθει επικοινωνεί μαζί μου για να τη βοηθήσω στην εξεύρεση καταλύματος. Και μάλιστα ενδιαφέρεται για κάποιο κατάλυμα φοιτητή Erasmus που το εκκενώνει, γιατί επιστρέφει στη χώρα του'.

Επίσης, εκτός από το ότι το ΠΘ καλύπτει ένα ευρύ πεδίο σπουδών, τα προγράμματα σπουδών του είναι μοντέρνα, σύγχρονα και πιο συμπαγή, επιτρέποντας πολλές φορές στους εισερχόμενους φοιτητές να αντιστοιχήσουν ένα μάθημα του ΠΘ σε δύο ή ένα και μισό μάθημα στο πανεπιστήμιό τους. Και αυτό συμβαίνει, όπως υπογραμμίζει ο κ. Λουκάς, γιατί τα μαθήματα του ΠΘ είναι ουσιαστικά μεταπτυχιακού επιπέδου και η αίσθηση αυτή δημιουργείται βλέποντας τους εξερχόμενους φοιτητές του ΠΘ που πάνε

στο εξωτερικό, καθώς είναι πολύ δύσκολο να αντιστοιχίσουν μάθημα και μάλιστα στο Πολυτεχνείο, όταν είναι στο 4ο ή 5ο έτος. Τα μαθήματα είναι ουσιαστικά μεταπτυχιακού επιπέδου, οπότε όταν πάνε στο εξωτερικό παίρνουν μαθήματα μεταπτυχιακού επιπέδου. Τα πτυχία του ΠΘ είναι πιο πλήρη. Επειδή δηλαδή στις ευρωπαϊκές χώρες συνήθως ακολουθούν το ευρωπαϊκό σύστημα ανώτατης εκπαίδευσης με τα 3+1+1+2+διδαστορικό, ενώ στο Πολυτεχνείο είναι πέντε χρόνια και σε άλλες σχολές τέσσερα χρόνια, άρα είναι πιο συμπαγές και πιο ολοκληρωμένο το πρόγραμμα σπουδών.

Η ομαλή λειτουργία του ΠΘ είναι ένας ελκυστικός παράγοντας. Οι φοιτητές επιλέγουν να μην πάνε σε μεγάλα πανεπιστήμια διότι ξέρουν ότι μπορεί να υπάρξει ανωμαλία στη λειτουργία του Ιδρύματος και άρα να μείνουν πίσω στις σπουδές τους. Σε αντίθεση με τα μεγάλα πανεπιστήμια που ήταν υπό κατάληψη για μεγάλο χρονικό διάστημα με συνέπια την απώλεια εξαμήνων, το ΠΘ με την εύρυθμη λειτουργία του αποτελεί πόλο έλξης για τους εισερχόμενους φοιτητές.

Ένα άλλο δυνατό σημείο του ΠΘ αφορά στη γεωγραφική του θέση. Το γεγονός ότι βρίσκεται σε πέντε πόλεις της κεντρικής Ελλάδας παίζει ουσιαστικό ρόλο στην απόφαση επιλογής προορισμού καθώς είναι πιο βολικό για τις μετακινήσεις των φοιτητών, από μια νησιωτική ή απομακρυσμένη επιλογή, παρέχοντας τη δυνατότητα για πολλαπλές εξορμήσεις. Η περιοχή έχει μεγάλη ιστορία και είναι πλούσια σε πολιτιστικά στοιχεία. Επίσης, το ΠΘ βρίσκεται σε ένα πλούσιο και όμορφο φυσικό περιβάλλον. Σύμφωνα με μια έρευνα ικανοποίησης επισκεπτών που πραγματοποιήθηκε από το Δήμο Βόλου το 2014, ο βασικός λόγος που οι Γάλλοι και οι Ισραηλινοί επισκέπτονται την περιοχή είναι τα διαθέσιμα στοιχεία εναλλακτικών μορφών τουρισμού (πεζοπορία, ιππασία και γενικά δραστηριότητες βουνού). Με δεδομένο πως και οι εισερχόμενοι φοιτητές από τη Γαλλία αποτελούν ένα σημαντικό ποσοστό του ΕΤ στο ΠΘ θα μπορούσε να πει κανείς πως τα μονοπάτια του Πηλίου με τις πλούσιες δραστηριότητες που προσφέρονται, όπως καγιάκ, κανό, τοξοβολία, ποδηλασία βουνού, ψάρεμα, μαθήματα γαστρονομίας, ιππασία αποτελούν πόλο έλξης για τους γάλλους φοιτητές και όχι μόνο.

9.4 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΙΣΕΡΧΟΜΕΝΟΥ ΦΟΙΤΗΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Οι φοιτητές που έρχονται από μια χώρα, την επόμενη χρονιά έρχονται περισσότεροι από την χώρα αυτή. Αυτό συμβαίνει γιατί κάθε επισκέπτης είναι και πρεσβευτής. Ένας ικανοποιημένος επισκέπτης θα σου φέρει κάποιους άλλους και ένας δυσαρεστημένος θα αποτρέψει άλλους από το να έρθουν. Ο κ. Παπαμακάριος αναφέρει πως κάθε δύο χρόνια ο Δήμος Βόλου πραγματοποιεί μια μελέτη ικανοποίησης επισκεπτών για το πώς αξιολογούν μια σειρά από στοιχεία της περιοχής, όπως υποδομές, ελεύθερο χώρο, υπηρεσίες διαμονής, μετακίνησης κ.λπ. Αυτό γίνεται προκειμένου να εντοπιστούν οι αδυναμίες και να υπάρξει βελτίωση των υπηρεσιών. Οι μέχρι τώρα αξιολογήσεις είναι πολύ θετικές, γεγονός που το αποδεικνύει, κατά την κ. Τοπάλη, και το βιβλίο επισκεπτών που υπάρχει στο Τμήμα Τουρισμού του Δήμου Βόλου από το 2004, με πάρα πολλά θετικά σχόλια για την περιοχή και την παροχή υπηρεσιών, αφού οι τουρίστες από την περιοχή φεύγουν ως επί το πλείστον με τις καλύτερες εντυπώσεις.

Πραγματοποιείται αξιολόγηση των εκπαιδευτικών και τουριστικών υπηρεσιών του ΠΘ από την πλευρά των εισερχόμενων φοιτητών, ώστε να εντοπιστούν τα αδύναμα σημεία και να επιχειρηθεί σταδιακή βελτίωσή τους. Από την έρευνα αυτή στους φοιτητές αποδεικνύεται πως αυτοί φεύγουν από το ΠΘ έχοντας τις καλύτερες εντυπώσεις. Φεύγοντας, καθώς καταλαμβάνονται από το “post erasmus syndrome” νιώθουν μια γλυκιά μελαγχολία και νοσταλγία και θέλουν να επιστρέψουν. Και εφόσον είναι ικανοποιημένοι προβάλλουν το ΠΘ.

Ωστόσο για να υπάρξει κάποια επίδραση στην περιφερειακή ανάπτυξη πρέπει να υπάρξει μια κρίσιμη μάζα, άρα να αυξηθεί ο αριθμός των εισερχόμενων και κυρίως των δραστηριοτήτων μέσα από τις οποίες θα βγουν οι φοιτητές από το πανεπιστήμιο και θα απλωθούν στο χώρο. Δυνητικά είναι πάρα πολύ μεγάλη η επίδραση στην περιφερειακή ανάπτυξη, αλλά για να γίνει αυτό υπάρχουν κάποια ενδιάμεσα στάδια, όπως επισημαίνει η κ. Λαλιώτου.

Η αύξηση του τουρισμού σε μια περιοχή συμβάλλει θετικά στην οικονομική ζωή και στη δημιουργία θέσεων εργασίας με τη δημιουργία νέων τουριστικών καταλυμάτων και ιδιωτικών καταστημάτων (καφέ, εστιατόρια, εμπορικά καταστήματα κ.ά.). Επειδή όμως ο αριθμός των εισερχόμενων φοιτητών δεν αποτελεί μια κρίσιμη μάζα, στην παρούσα φάση τα οφέλη δεν είναι τόσο οικονομικά και άμεσα όσο είναι μακροπρόθεσμα. Πέρα

από τις δαπάνες που πραγματοποιούνται, τα οφέλη είναι η διεθνοποίηση, η ανταλλαγή καλών πρακτικών και οι μελλοντικές συνεργασίες, καθώς οι φοιτητές αυτοί επιστρέφοντας στα πανεπιστήμιά τους αποτελούν την καλύτερη διαφήμιση για το ΠΘ. Η ανάδειξη λοιπόν του χώρου και η προβολή είναι τα πιο σημαντικά και οι περισσότεροι φεύγουν δίνοντας την υπόσχεση πως θα επιστρέψουν.

9.5 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ (ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ-ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ) ΤΟΥ ΕΙΣΕΡΧΟΜΕΝΟΥ ΦΟΙΤΗΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Στο ερώτημα για τις οικονομικές επιπτώσεις του εισερχόμενου φοιτητικού τουρισμού στην περιφερειακή ανάπτυξη, η απάντηση των ερωτηθέντων είναι πως οι επιπτώσεις είναι θετικές, καθώς συμβάλλουν μέσω των δαπανών τους και μέσω της ανταλλαγής ιδεών. Ωστόσο το ζητούμενο, όπως ειπώθηκε και παραπάνω, παραμένει η κρίσιμη μάζα. Η κ. Χριστοπούλου πάνω στο θέμα αυτό υπογραμμίζει: ‘Δεν έχω εικόνα του μεγέθους, πώς αυτό με τις πολλαπλασιαστικές του επιδράσεις μπορεί να είναι ένα μεγάλο νούμερο. Οι εξήντα φοιτητές δεν είναι ένα μεγάλο νούμερο, που συμβάλλει στην περιφερειακή ανάπτυξη. Σε αυτή τη φάση θεωρώ πως η περιφερειακή ανάπτυξη είναι δύσκολη, όμως το θετικό είναι η φήμη του Πανεπιστημίου’.

Οι φοιτητές λοιπόν που έρχονται μοιράζονται την πληροφορία με τους φοιτητές της χώρας τους και κάνουν γνωστές τις πόλεις της Θεσσαλίας, τις οποίες δεν τις ξέρει κανείς στο εξωτερικό. Από την Ελλάδα οι περισσότεροι γνωρίζουν την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη και από τη Θεσσαλία είναι γνωστά τα Μετέωρα. ‘Τις πόλεις Βόλο, Λάρισα, Τρίκαλα, Καρδίτσα και Λαμία δεν τις γνωρίζει κανείς στο εξωτερικό. Εμείς μέσα από τη συμμετοχή μας σε διεθνείς εκθέσεις μπαίνουμε στη διαδικασία να εξηγούμε ότι οι πόλεις αυτές βρίσκονται ανάμεσα στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη για να καταλάβουν που είναι’, σημειώνει η κ. Δάλλη. Είναι σημαντικό επομένως το γεγονός ότι ο φοιτητής επιστρέφοντας στη χώρα του διαφημίζει το ΠΘ και το κάνει γνωστό, με συνέπεια την επόμενη ακαδημαϊκή χρονιά να δέχεται περισσότερες αιτήσεις από το ίδιο πανεπιστήμιο του εξωτερικού.

Μπορεί ο ΕΤ να μην έχει ουσιαστικές οικονομικές επιπτώσεις στην παρούσα φάση, όμως δεν ισχύει το ίδιο και με τις πολιτιστικές επιπτώσεις. Για τους εισερχόμενους φοιτητές πέρα από το εκπαιδευτικό, ένα εξίσου σημαντικό κομμάτι είναι τα “extra

curricula activities”, δηλαδή οι εξωσχολικές δραστηριότητες. Οι φοιτητές αυτοί ενδιαφέρονται να πάρουν μια πολιτισμική εμπειρία, την οποία λαμβάνουν μέσα από τις πανεπιστημιακές εκπαιδευτικές δραστηριότητες, αλλά κυρίως μέσα από τις εξωπανεπιστημιακές δραστηριότητες (αθλητικές, πολιτισμικές, εκδρομές, περιηγήσεις, κ.λπ.). Για παράδειγμα, οι φοιτητές του WSC που έρχονται κατά κύριο λόγο για την κατανόηση της ελληνικής γλώσσας, του πολιτισμού και της ιστορίας, ο μόνος τρόπος που μπορούν να τα κατανοήσουν είναι να βρίσκονται στο ΠΘ και να τα βιώνουν μέσα από εμπειρικές διαλέξεις και πολιτιστικές διαδρομές.

Η διεθνοποίηση του φοιτητικού σώματος είναι πολύ σημαντική και για τους φοιτητές του ΠΘ, καθώς δημιουργεί τεράστιες ευκαιρίες υπό την έννοια ότι τους εκθέτει σε διαφορετικές κουλτούρες και διαφορετικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά, κάνοντάς το πιο πολυπολιτισμικό. Ανοίγει τα μάτια τους σε άλλους πολιτισμούς, τρόπους ζωής και γλώσσες. Βελτιώνει τη δημιουργικότητά τους για την επίλυση προβλημάτων καθώς μαθαίνουν ότι υπάρχουν πολλοί τρόποι να κάνουν τα πράγματα. Αυτό θα αναπτύξει δεξιότητες ηγεσίας που χρειάζονται σε μια παγκόσμια κοινωνία. Τους παρέχει επίσης και μια κριτική ματιά μέσω της οποίας μπορούν να αξιολογήσουν τη χώρα και τον πολιτισμό τους.

Η κινητικότητα δημιουργεί συνεργασίες μεταξύ του ΠΘ και άλλων πανεπιστημίων σε όλο τον κόσμο. Όταν οι φοιτητές αυτών των προγραμμάτων αποφοιτήσουν μπορεί να συνδέσουν τους εργοδότες τους με τις πόλεις του ΠΘ και με το ίδιο το Πανεπιστήμιο, λειτουργώντας ως σύνδεσμος. Δημιουργούνται επίσης σχέσεις ανάμεσα στους εισερχόμενους φοιτητές και στην τοπική κοινωνία του ΠΘ παρέχοντας έτσι την ευκαιρία στην τοπική κοινωνία να συμμετάσχει στη διεθνή κοινότητα.

Πολλοί φοιτητές επιθυμούν να ενταχθούν σε κοινωνικές δράσεις του Πανεπιστημίου, όπως αυτές σε σχέση με τους πρόσφυγες, και προσφέρουν εθελοντική εργασία στα “camps”. Επίσης αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες, όπως φέτος που συνεισέφεραν στους οικονομικά αδύναμους, στους πρόσφυγες αλλά και στην Κουζίνα Αλληλεγγύης Βόλου, προσφέροντας ό,τι δεν τους χρειαζόταν, επιστρέφοντας στις χώρες τους, σημειώνει η κ. Δάλλη. Οι εισερχόμενοι φοιτητές είναι νέα παιδιά που συμβάλλουν στη ζωντάνια της πόλης, καθώς ενθουσιάζονται πιο εύκολα από τους εγχώριους φοιτητές, αφού για εκείνους τα περισσότερα πράγματα είναι πρωτόγνωρα.

9.6 ΕΜΠΟΔΙΑ – ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΠΘ

Ένα από τα βασικότερα εμπόδια για την ανάπτυξη του ΕΤ στο ΠΘ, που επισημαίνουν όλοι οι εκπρόσωποί του, είναι το θέμα της γλώσσας. Αυτό σημαίνει πως τα μαθήματα δεν πραγματοποιούνται στην αγγλική γλώσσα, πάρα μόνο στα ελληνικά. Οι εισερχόμενοι φοιτητές του ΠΘ έρχονται αντιμέτωποι με το θέμα της γλώσσας, καταφεύγοντας στο γραφείο του Ακαδημαϊκού Συντονιστή του εκάστοτε Τμήματος προκειμένου να δοθεί μια λύση. Αντί λοιπόν για την παρακολούθηση των μαθημάτων στα ελληνικά, ο φοιτητής έχει ελεύθερη πρόσβαση στα γραφεία των καθηγητών για βιβλιογραφία και οποιαδήποτε υποστήριξη, προκειμένου να παραδώσει κάποιες εργασίες στην αγγλική ή γαλλική γλώσσα. Στα Τμήματα που έχουν πάνω από δύο - τρεις εισερχόμενους φοιτητές γίνεται ιδιαίτερο μάθημα, με πρωτοβουλία του διδάσκοντα. Δεν είναι λίγες οι φορές που κάποιος έλληνας φοιτητής αναλαμβάνει να μεταφράζει στα αγγλικά τα λεγόμενα του καθηγητή.

Από την επόμενη ακαδημαϊκή χρονιά 2017-18, με απόφαση Συγκλήτου, θα προσφέρονται κάποια μαθήματα στα αγγλικά. Θα προσφέρεται τουλάχιστον ένα μάθημα στην αγγλική ανά Τμήμα και οι φοιτητές θα μπορούν να επιλέξουν μαθήματα από οποιοδήποτε Τμήμα επιθυμούν. Για παράδειγμα κάποιος φοιτητής από το ΙΑΚΑ θα μπορεί να επιλέξει μάθημα από το ΠΤΔΕ. Σύμφωνα με την κ. Δάλλη: 'Εάν δεν υπάρχουν ξενόγλωσσοι φοιτητές, τότε οι διαλέξεις θα γίνονται στα ελληνικά, ενώ οι παρουσιάσεις και οι εξετάσεις στα αγγλικά. Αυτό έγινε για να προσελκύσουμε περισσότερους νέους φοιτητές, να βοηθήσουμε τους υπάρχοντες και να μειώσουμε το φόρτο των Ακαδημαϊκών Συντονιστών'. Έτσι λοιπόν μπήκαν τα θεμέλια προκειμένου να γίνουν τα πρώτα βήματα. Ωστόσο η κ. Χριστοπούλου, με την πολυετή εμπειρία από τη θέση της Ακαδημαϊκής Συντονίστριας, υπογραμμίζει πως τα μαθήματα στα αγγλικά θα είναι ένα- δύο μαθήματα επιλογής. Τα 30 ECTS, που απαιτούνται να συμπληρώσει ο φοιτητής, δε γίνεται να προσφερθούν στα αγγλικά, με δεδομένο πως κάθε μάθημα επιλογής έχει 3 ECTS, ενώ τα υποχρεωτικά κυμαίνονται από 4-7 ECTS το πολύ.

Ο κ. Λουκάς, από τη θέση του Κοσμήτορα της Πολυτεχνικής Σχολής, πηγαίνοντας ένα βήμα παραπέρα κάνει λόγο για τους περιορισμούς που θέτει το νομικό πλαίσιο στην υλοποίηση προπτυχιακών προγραμμάτων σε κάποια άλλη γλώσσα πέραν της ελληνικής. 'Η υλοποίηση τέτοιων προγραμμάτων, κυρίως στα αγγλικά, θα μπορούσε να προσελκύσει φοιτητές και από ευρωπαϊκές αλλά και από τρίτες χώρες. Έχω προτείνει

στους Προέδρους κάποια μαθήματα να ενταχθούν στο Πρόγραμμα Σπουδών. Υπάρχουν προβλήματα και αδράνειες σε διάφορα επίπεδα μέσα στα Τμήματα. Δηλαδή, αν προσφέρεις ένα μάθημα στην αγγλική και το αντίστοιχο στα ελληνικά, θα προσφέρεις το μάθημα δύο φορές; Όχι, θα το κάνεις μια φορά. Πόσοι φοιτητές δικοί μας θα έρθουν; Εάν υπήρχαν μαθήματα στην αγγλική, προπτυχιακά μαθήματα, θα ήταν ένα μάθημα το ίδιο σε μια ξένη γλώσσα, κυρίως στην αγγλική. Θα ήταν ένα Πρόγραμμα και θα αφορούσε και έλληνες και ξένους'. Και για τα μεταπτυχιακά υπήρχαν προβλήματα με τη νομοθεσία, αλλά τώρα ξεπεράστηκαν, καθώς πολλά μεταπτυχιακά προγράμματα προσφέρονται στην αγγλική, όπως για παράδειγμα το διεθνές μεταπτυχιακό του ΠΘ στην πόλη των Τρικάλων, εκ του οποίου αρκετοί φοιτητές συμμετείχαν στην έρευνα της εργασίας.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να επισημανθεί πως για να μπορέσει το ΠΘ να αυξήσει τον αριθμό των εισερχόμενων φοιτητών, αλλά και το γεωγραφικό εύρος των πανεπιστημίων από όπου αυτοί προέρχονται, η αγγλοφωνία είναι απαραίτητη προϋπόθεση. Στόχο του ΠΘ αποτελεί η σύναψη διμερών συμφωνιών με σκανδιναβικές χώρες και αυτό δεν μπορεί να επιτευχθεί λόγω της γλώσσας, καθώς η αγγλοφωνία εκεί είναι το κεντρικό ζήτημα. Δηλαδή τα σκανδιναβικά πανεπιστήμια θέτουν ως προϋπόθεση την παροχή μαθημάτων στα αγγλικά, διαφορετικά οι φοιτητές θα έρθουν για να περάσουν το χρόνο τους και όχι για να μάθουν.

Εκτός από τη γλώσσα, ένα άλλο θέμα που αποτελεί παράγοντα επιλογής και αξιολόγησης για τους ξένους φοιτητές είναι οι υποδομές. Και το ΠΘ έχει έλλειμμα σε υποδομές (γυμναστήριο, φοιτητική λέσχη, αίθουσες κ.ά.).

Οι όροι κοινωνικής σταθερότητας είναι ένα ακόμα εμπόδιο, δηλαδή στα μέσα περίπου της οικονομικής κρίσης υπήρχε μια κάμψη των εισερχόμενων φοιτητών. Έτσι, περίοδοι πολιτικής και οικονομικής αστάθειας δημιουργούν μια επιφύλαξη προς τους φοιτητές στο να έρθουν και αυτό επηρεάζει και τα περιφερειακά πανεπιστήμια.

Μία δυσκολία στην ανάπτυξη του ΕΤ αποτελεί και η γραφειοκρατική διαδικασία, την οποία επιτείνει το αρχικό άγχος των εισερχόμενων φοιτητών και για το λόγο αυτό τους κάνει να φαίνεται η διαδικασία πιο πολύπλοκη.

Τέλος, εμπόδιο αποτελεί και το γεγονός ότι οι πόλεις του ΠΘ δεν είναι γνωστές έξω από την Ελλάδα. Για παράδειγμα η Κρήτη δέχεται μεγάλο αριθμό εισερχόμενων

φοιτητών γιατί είναι γνωστή τουριστικά. Επίσης εάν υπήρχε καλύτερη πρόσβαση από το αεροδρόμιο της Κεντρικής Ελλάδος, η κατάσταση θα ήταν σαφώς καλύτερη.

9.7 ΜΕΤΡΑ ΥΠΕΡΒΑΣΗΣ ΤΩΝ ΔΥΣΚΟΛΙΩΝ

Για το θέμα της γλώσσας έχουν ήδη γίνει τα πρώτα βήματα, καθώς τα πρώτα μαθήματα στην αγγλική γλώσσα θα πραγματοποιηθούν το ακαδημαϊκό έτος 2017-18. Για το νομικό κώλυμα θα πρέπει να γίνει αλλαγή θεσμικού πλαισίου. Σύσσωμη η πανεπιστημιακή κοινότητα του ΠΘ θα πρέπει να εργάζεται με υπομονή, επιμονή και συνεργατικότητα.

Οι υποδομές είναι και αυτό ένα θέμα ουσιώδες, που όμως δεν έχει να κάνει με την ακαδημαϊκή κοινότητα, αλλά την Περιφέρεια Θεσσαλίας και τη Λαμία. Αίθουσες, χώροι διαμονής, γυμναστήρια, χώροι εκδηλώσεων κ.ά. είναι κάποιες βασικές υποδομές και μάλιστα τη στιγμή που υπάρχει μεγάλος ανταγωνισμός στο εξωτερικό και άλλα πανεπιστήμια τα διαθέτουν όλα αυτά. Θα πρέπει εδώ να αναφερθεί και η πρόσβαση, όπου χρειάζεται να δοθεί έμφαση στην λειτουργική ανάπτυξη του αεροδρομίου κεντρικής Ελλάδος καθώς και στο οδικό και ακτοπλοϊκό δίκτυο.

Επίσης απαιτείται προώθηση και δημόσιες σχέσεις με τη διατήρηση και ενίσχυση των σχέσεων με τα πανεπιστήμια, ενθαρρύνοντας τη διεθνή συνεργασία μεταξύ των μελών ΔΕΠ και διατηρώντας επαφή με τους πρώην φοιτητές.

Τέλος, οι εκπρόσωποι του Δήμου δεν είναι τόσο ενημερωμένοι πάνω στο θέμα του εκπαιδευτικού τουρισμού, καθώς όλες οι δράσεις έχουν να κάνουν με μαθητικό τουρισμό. Θα πρέπει στην κατεύθυνση αυτή να γίνει μια ενημέρωση για δράσεις και προώθηση της ειδικής αυτής μορφής τουρισμού, η οποία επιμηκύνει την τουριστική περίοδο, κάτι που είναι πολύ βασικό για την τουριστική περιφερειακή ανάπτυξη.

9.8 ΑΠΕΙΛΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΠΘ

Μία απειλή για το μέλλον είναι πως θα πρέπει όλα αυτά που ειπώθηκαν προηγουμένως να μη γίνουν εις βάρος της ακαδημαϊκότητας. Δηλαδή να μην προσφέρονται εύκολα μαθήματα ή να μην υλοποιούνται εύκολα προγράμματα για προσέλκυση φοιτητών. Θα

πρέπει να γίνουν όλα αυτά τα βήματα διατηρώντας το επίπεδο και την ακαδημαϊκότητα των προγραμμάτων.

Το άλλο είναι πως κάθε σύστημα έχει μια μέγιστη δυνατότητα αφομοίωσης ή παροχής εκπαίδευσης σε τέτοιους φοιτητές. Άρα αυτό δεν πρέπει να ξεπεραστεί. Πρέπει το ΠΘ να δει που είναι τα όριά του και να μην τα υπερβεί. Διότι, όταν έρθει ένας πολύ μεγάλος αριθμός φοιτητών επικεντρωμένος σε συγκεκριμένα τμήματα, μπορεί να υπάρξει πρόβλημα. Πρέπει όλα να γίνουν μεθοδικά, ρεαλιστικά και στοχευμένα.

Απειλή αποτελεί και η πολιτικοοικονομική αστάθεια της χώρας. Θέματα με μεταναστευτικές ροές ή με το κλείσιμο των συνόρων λόγω των κινητοποιήσεων αγροτών ή κάποιων άλλων ομάδων. Οτιδήποτε απειλεί την εύρυθμη λειτουργία του Ιδρύματος για την ολοκλήρωση των προγραμμάτων σπουδών είναι ένας κίνδυνος.

Τέλος, φήμες ή κίνδυνος τρομοκρατίας. Αξιοσημείωτο το γεγονός πως η κ. Γκουντεσβάγκερ αναφέρει πως λαμβάνει ενημερωτικά μηνύματα από την αμερικανική πρεσβεία για κίνδυνο λόγω τρομοκρατίας στην Ελλάδα, ο οποίος μπορεί να μην είναι στην Ελλάδα, αλλά μπορεί να είναι κάπου τριγύρω, π.χ. στην Τουρκία και να επηρεάσει και την Ελλάδα.

Με βάση το θεωρητικό τμήμα καθώς και τα αποτελέσματα από την ερευνητική δραστηριότητα συντάχθηκε η ανάλυση SWOT², που ακολουθεί.

---

² Η ανάλυση SWOT είναι ένα εργαλείο στρατηγικού σχεδιασμού το οποίο χρησιμοποιείται για την ανάλυση του εσωτερικού και εξωτερικού περιβάλλοντος μίας επιχείρησης όταν αυτή καλείται να λάβει μία απόφαση σε σχέση με τους στόχους που έχει θέσει και με σκοπό την επίτευξή τους. Η Ανάλυση SWOT εξετάζει τα Δυνατά (Strengths) και Αδύνατα σημεία (Weaknesses) μιας επιχείρησης, τις Ευκαιρίες (Opportunities) και Απειλές (Threats) από το περιβάλλον που δραστηριοποιείται.

10. ΑΝΑΛΥΣΗ SWOT

Δυνατά Σημεία του ΠΘ

- ✚ Καλύπτει ένα ευρύ πεδίο σπουδών
- ✚ Διαθέτει μοντέρνα και σύγχρονα προγράμματα σπουδών
- ✚ Έχει συμπαγή και ολοκληρωμένα προγράμματα σπουδών
- ✚ Προσφέρει αντιστοιχία προγραμμάτων σπουδών με πανεπιστήμια του εξωτερικού
- ✚ Κατέχει ικανοποιητική θέση σε πανελλαδική κατάταξη
- ✚ Προσφέρει τη δυνατότητα εκπόνησης εργασίας σε αγγλική ή γαλλική γλώσσα
- ✚ Εμφανίζει ικανοποιητική ερευνητική δραστηριότητα και ανάληψη ανταγωνιστικών χρηματοδοτούμενων ευρωπαϊκών ερευνητικών έργων
- ✚ Έχει συνάψει πλήθος διμερών συμφωνιών
- ✚ Παρέχει τη δυνατότητα ένταξης σε κοινωνικές δράσεις
- ✚ Αναπτύσσει καλές διαπροσωπικές σχέσεις με τους φοιτητές
- ✚ Καθοδηγεί και υποστηρίζει επιστημονικά τους φοιτητές
- ✚ Έχει εύρυθμη και ομαλή λειτουργία
- ✚ Βρίσκεται σε ασφαλείς πόλεις
- ✚ Βρίσκεται σε καλή γεωγραφική θέση
- ✚ Είναι εγκαταστημένο σε πόλεις που διαθέτουν πλούσια ιστορικά και πολιτιστικά στοιχεία
- ✚ Είναι εγκαταστημένο σε πόλεις με βιοποικιλότητα και διαθέσιμα στοιχεία εναλλακτικών μορφών τουρισμού
- ✚ Περιστοιχίζεται από φιλικούς και κοινωνικούς ανθρώπους
- ✚ Είναι εγκαταστημένο σε περιοχές με πλούσια γαστρονομία

Αδύνατα Σημεία του ΠΘ

- ✚ Τα μαθήματα που προσφέρονται στην αγγλική γλώσσα είναι ελάχιστα σε σχέση με το συνολικό αριθμό μαθημάτων των Προγραμμάτων Σπουδών
- ✚ Έχει συνάψει περιορισμένες σε γεωγραφικό εύρος διμερείς συμφωνίες
- ✚ Δέχεται περιορισμούς από το νομικό πλαίσιο
- ✚ Υπάρχουν αδράνειες σε διάφορα επίπεδα μέσα στα Τμήματα
- ✚ Έχει ανεπαρκείς υποδομές μέριμνας
- ✚ Πενιχρές υποδομές σχετιζόμενες με την εκπαιδευτική και ερευνητική δραστηριότητα
- ✚ Δημόσια υποχρηματοδότηση και δημοσιονομικοί περιορισμοί κατά την ανάλωση των δαπανών
- ✚ Πολύπλοκες γραφειοκρατικές διαδικασίες
- ✚ Έλλειψη προβολής των πόλεων που είναι εγκαταστημένο
- ✚ Απουσία συντονισμού και συνεργασίας με τοπικούς φορείς
- ✚ Ανεπάρκεια διεθνών πτήσεων από το αεροδρόμιο Κεντρικής Ελλάδος

Ευκαιρίες- Προοπτικές του ΠΘ

- ✚ Πραγματοποίηση μαθημάτων στην αγγλική γλώσσα
- ✚ Αλλαγή θεσμικού πλαισίου
- ✚ Αύξηση γεωγραφικού εύρους διμερών συμφωνιών
- ✚ Ένταξη των φοιτητών σε εξωσχολικές δραστηριότητες
- ✚ Διοργάνωση περιηγητικών προγραμμάτων
- ✚ Συλλογικότητα και συνεργασία μεταξύ των Μελών ΔΕΠ
- ✚ Βελτίωση εκπαιδευτικών υποδομών
- ✚ Ανταλλαγή καλών πρακτικών και ανάπτυξη μελλοντικών συνεργασιών
- ✚ Διεθνοποίηση και ενίσχυση εξωστρέφειας
- ✚ Διατήρηση επαφών με πρώην φοιτητές
- ✚ Ενίσχυση της κινητικότητας του φοιτητικού σώματος αλλά και του ακαδημαϊκού και διοικητικού προσωπικού
- ✚ Προοπτική χρηματοδότησης από εξωτερικές πηγές κοινών διεθνών ερευνητικών προγραμμάτων
- ✚ Δυνατότητα εξεύρεσης πόρων για επένδυση σε επιστημονικές υποδομές με ανταποδοτικότητα
- ✚ Ανάπτυξη αεροδρομίου με διεθνείς αεροπορικές συνδέσεις
- ✚ Συνεργασία με τοπικούς φορείς
- ✚ Συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στη διεθνή κοινότητα

Απειλές- Κίνδυνοι για το ΠΘ

- ✚ Κίνδυνος εύκολων προγραμμάτων σπουδών εις βάρος της ακαδημαϊκότητας
- ✚ Κίνδυνος υπέρβασης της δυνατότητας αφομοίωσης ή παροχής εκπαίδευσης σε ξενόγλωσσους φοιτητές
- ✚ Κίνδυνος απώλειας πνευματικού κεφαλαίου προς το εξωτερικό λόγω της μακροχρόνιας οικονομικής κρίσης
- ✚ Πολιτικοοικονομική αστάθεια
- ✚ Μη εύρυθμη λειτουργία του Ιδρύματος
- ✚ Κίνδυνος τρομοκρατίας

11. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ- ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην παρούσα εργασία μελετήθηκε ο εκπαιδευτικός τουρισμός και συγκεκριμένα ο εισερχόμενος φοιτητικός τουρισμός στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Στα πανεπιστημιακά ιδρύματα της Ελλάδος, οι εξερχόμενοι φοιτητές στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού τουρισμού είναι πολύ περισσότεροι από τους εισερχόμενους φοιτητές, οι οποίοι αφορούν σε ένα πολύ μικρό ποσοστό του συνολικού αριθμού εγγεγραφών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας επαληθεύει τον κανόνα αυτό αφού ο αριθμός των εξερχόμενων φοιτητών είναι περίπου τριπλάσιος από αυτό των εισερχόμενων.

Ο εκπαιδευτικός φοιτητικός τουρισμός ως ειδική και εναλλακτική μορφή τουρισμού έχει προοπτικές ανάπτυξης στην Ελλάδα, καθώς αυτή διαθέτει αρκετά συγκριτικά πλεονεκτήματα στον τομέα αυτό, όπως έχει ήδη αναλυθεί σε προηγούμενη ενότητα. Για τη μετατροπή των πλεονεκτημάτων αυτών σε ανταγωνιστικά απαιτείται μελέτη, σωστός σχεδιασμός και αξιοποίηση, προκειμένου η Ελλάδα να κερδίσει σημαντικό μερίδιο της αγοράς αυτής και να επιτευχθεί ενίσχυση του εκπαιδευτικού τουρισμού, γεγονός που επιβάλλεται για τη διεύρυνση του τουριστικού προϊόντος.

Οι επιλογές των φοιτητών που επισκέπτονται το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας κατευθύνονται κυρίως από το φυσικό κάλλος, τον πολιτισμό, την ιστορία και τη γεωγραφική θέση όπου αυτό είναι εγκατεστημένο. Τα συγκριτικά πλεονεκτήματα δηλαδή της περιοχής, την οποία συνθέτουν διαφορετικές εικόνες βουνών, θάλασσας, ποταμών και λιμνών, διανθισμένες με πλούσια πολιτιστική κληρονομιά και παράδοση, μακραίωνη ιστορία και πλούσια γαστρονομία, ανάλογα με την πόλη που βρίσκεται η κάθε Σχολή, προσφέροντας πολλές δυνατότητες για δραστηριότητες βουνού και θαλάσσης, αποτελούν βασικά κριτήρια για την επιλογή του ΠΘ, ενώ το έλλειμμα σε υποδομές και η ποιότητα του συστήματος της εκπαίδευσης δεν αποτελούν ανασταλτικούς παράγοντες για τη συγκεκριμένη επιλογή, όπως φαίνεται από τη διεξαγωγή της πρωτογενούς έρευνας. Για το λόγο αυτό, χρειάζεται ενίσχυση της θετικής εικόνας της περιοχής, μέσα από τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που προσφέρει η κάθε πόλη.

Σε πολλούς τομείς ενδιαφέροντος η περιοχή της Θεσσαλίας παρουσιάζει σοβαρά συγκριτικά πλεονεκτήματα (πολιτιστικός τουρισμός, υπαίθριος - φυσιολατρικός, θαλάσσιος, γαστρονομικός τουρισμός). Υπάρχει όμως μεγάλη απόσταση μέχρι να

μετατραπούν τα συγκριτικά αυτά πλεονεκτήματα σε ανταγωνιστικά. Τα Μετέωρα είναι μοναδικά στον κόσμο, ωστόσο άλλα Μνημεία έχουν πολλαπλάσια επισκεψιμότητα, επειδή συνυπάρχουν και άλλες βασικές παράμετροι που ευνοούν την προσέλκυση τουριστών. Στην περίπτωση του φοιτητικού τουρισμού και επειδή οι φοιτητές επιλέγουν το ΠΘ βάσει κυρίως τουριστικών κινήτρων, η προώθηση και ανάπτυξη του τουρισμού στην Περιφέρεια Θεσσαλίας και στη Λαμία θα οδηγούσε ταυτόχρονα και στην ενίσχυση του φοιτητικού εκπαιδευτικού τουρισμού.

Οι προσδοκίες των εισερχόμενων φοιτητών του ΠΘ έχουν να κάνουν με δραστηριότητες που σχετίζονται με τον ελεύθερο χρόνο και τις διακοπές. Νέες εμπειρίες και γνωριμίες, καθώς και η επαφή με τον ελληνικό πολιτισμό είναι οι βασικές τους προσδοκίες. Οι φοιτητές που επισκέπτονται το εκπαιδευτικό περιβάλλον του ΠΘ όντας μακριά από το σπίτι τους, αποκτούν μεγαλύτερη ανεξαρτησία και αυτογνωσία μέσα από την ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων και τη διεύρυνση της σκέψης τους. Η επαφή και η έκθεσή τους σε νέες κουλτούρες και τρόπους σκέψης, αλλά και η διάδραση που δημιουργείται μεταξύ των φοιτητών που προέρχονται από διαφορετικά πολιτιστικά περιβάλλοντα, συμβάλλουν στην ενίσχυση της αυτοπεποίθησής τους και στη διεύρυνση των οριζόντων τους, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση αλλά και από την παρούσα έρευνα.

Οι προσδοκίες των φοιτητών ικανοποιήθηκαν κατά το μέγιστο, σύμφωνα με την έρευνα. Η συντριπτική πλειοψηφία των φοιτητών που επισκέφτηκε το ΠΘ, δήλωσε ότι προτίθεται να επισκεφτεί την Ελλάδα ως τουρίστας στο μέλλον και θα σύστηνε την περιοχή της Θεσσαλίας περισσότερο για τουρισμό και λιγότερο για εκπαιδευτικό τουρισμό. Το εύρημα αυτό αιτιολογεί και τα κίνητρα επιλογής του ΠΘ που αναλύθηκαν παραπάνω.

Οι κοινωνικές επιπτώσεις έχουν σχέση με την επαφή των εισερχόμενων φοιτητών με τους φοιτητές του ΠΘ, αλλά και με τους κατοίκους που έρχονται σε επαφή μαζί τους καθημερινά. Οι φοιτητές συνάπτουν διαπροσωπικές σχέσεις και φιλίες με ανθρώπους από όλο τον κόσμο αναπτύσσοντας τη διαπολιτισμική τους σκέψη και συνείδηση. Η διάδραση αυτή συμβάλλει στην τουριστική προβολή της περιοχής και στην εξωστρέφεια του ΠΘ, διευρύνοντας τη διεθνή του διάσταση μέσα από την προώθηση των σχέσεών του με άτομα από άλλα ιδρύματα. Η συνολική εμπειρία των εισερχόμενων φοιτητών και τα θετικά σημεία που έχουν αποτυπωθεί στο μυαλό τους σχετίζονται με τα θετικά χαρακτηριστικά που διακρίνουν τον ελληνικό λαό, όπως ο ελληνικός τρόπος

ζωής, η φιλοξενία, η διασκέδαση, ο ενθουσιασμός, όπως αυτά έχουν βιωθεί μέσα από τις συναφθείσες διαπροσωπικές σχέσεις.

Οι πολιτιστικές συνέπειες έχουν σχέση με τον ελληνικό πολιτισμό και την ελληνική γλώσσα. Καθώς η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος της έρευνας έχει σχηματίσει πολύ θετική εικόνα για τα ανωτέρω, η τουριστική προβολή της περιοχής και της χώρας στο εξωτερικό είναι πολύ πιθανή.

Οι οικονομικές επιπτώσεις στην τοπική κοινωνία δεν είναι ιδιαίτερα σημαντικές από τους εισερχόμενους φοιτητές erasmus, καθώς ο αριθμός των φοιτητών αυτών είναι μικρός και δεν αποτελεί μια κρίσιμη μάζα, ώστε να γίνεται λόγος για περιφερειακή ανάπτυξη. Αν όμως συνυπολογιστεί με τις άλλες δύο ομάδες φοιτητών, και κυρίως του WSC, διαπιστώνεται πως πρόκειται για ένα κοινό που αποτελεί μια πηγή συναλλάγματος για τη χώρα και που διαθέτει αγοραστική δύναμη, καθώς το εισόδημά του δε διατίθεται μόνο για τουριστικές υπηρεσίες, αλλά και για άλλες οικονομικές υπηρεσίες, όπως είδη καθημερινής ανάγκης, ταξίδια, είδη ένδυσης κ.ά. Οι επιπτώσεις συνεπώς είναι πολύ θετικές, καθώς συμβάλλουν μέσω των δαπανών τους και μέσω της ανταλλαγής των απόψεων.

Οι τουριστικοί φορείς έχουν συνδέσει τον εκπαιδευτικό τουρισμό με τις σχολικές εκδρομές, οι οποίες προσπαθούν να καλύψουν ένα χρονικό κενό επιμηκύνοντας την τουριστική περίοδο. Οι δράσεις της τουριστικής προβολής απευθύνονται μόνο στους μαθητές των σχολείων, ενώ στο θέμα του εισερχόμενου φοιτητικού τουρισμού περιορίζονται στην τουριστική πληροφόρηση της περιοχής και αυτό μόνο στην περίπτωση που ο ίδιος ο φοιτητής αναζητήσει πληροφορίες. Είναι πολύ σημαντικό να υπάρχει μια σύνδεση και συνεργασία ανάμεσα στο Πανεπιστήμιο και στις υπόλοιπες υπηρεσίες των Δήμων, ώστε οι φοιτητές να λαμβάνουν τις καλύτερες δυνατές πληροφορίες για μια περιοχή, αφού προωθηθούν με κάποιον τρόπο στις ανάλογες υπηρεσίες για την καλύτερη δυνατή πληροφόρηση και εξυπηρέτηση. Η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών δίνει έμφαση στο εκπαιδευτικό παρά στο τουριστικό κομμάτι, καταβάλλοντας φιλότιμες προσπάθειες να καλύψει τα κενά και τις αδυναμίες της ελληνικής νομοθεσίας και της κρατικής υποχρηματοδότησης.

Στο ερευνητικό ερώτημα για τις προϋποθέσεις που μπορούν να οδηγήσουν στην αύξηση του εκπαιδευτικού τουρισμού του ΠΘ, συνάγεται από τα ανωτέρω πως η κατάλληλη αξιοποίηση των συγκριτικών και ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων της

περιοχής σε συνδυασμό με την αντιμετώπιση των αδυναμιών και των ελλειμμάτων των υποδομών και του εκπαιδευτικού συστήματος θα μπορούσε να οδηγήσει στην ενίσχυση του εισερχόμενου φοιτητικού τουρισμού του ΠΘ.

Συγκεκριμένα, η πραγματοποίηση ορισμένων μαθημάτων στην αγγλική γλώσσα από την ακαδημαϊκή χρονιά 2017-18, αποτελεί το πρώτο βήμα για την προσέλκυση περισσότερων φοιτητών. Το μέτρο αυτό, το οποίο εφαρμόστηκε στο Πανεπιστήμιο Βενετίας πριν δύο χρόνια έφερε τριπλάσιο αριθμό εισερχόμενων φοιτητών, σύμφωνα με την κα. Susanna Scarpa, Διοικητική Υπεύθυνη του Προγράμματος Erasmus+ στο Πανεπιστήμιο Αρχιτεκτονικής της Βενετίας.

Το επόμενο βήμα αποτελεί η αλλαγή του νομικού πλαισίου, το οποίο θέτει περιορισμούς στην υλοποίηση προπτυχιακών προγραμμάτων σε κάποια άλλη γλώσσα πέραν της ελληνικής. Η άρση της νομοθετικής αυτής ρύθμισης και η προσφορά προπτυχιακών προγραμμάτων σπουδών στην αγγλική γλώσσα θα μπορούσε να προσελκύσει φοιτητές και από ευρωπαϊκές αλλά και από τρίτες χώρες. Με την προσφορά λοιπόν των μαθημάτων στην αγγλική, την πρόσκληση ξένων καθηγητών για την παράδοση διαλέξεων πάνω σε ειδικά θέματα και την αξιολόγηση των ελληνικών ακαδημαϊκών ιδρυμάτων θα ενισχυθεί η κινητικότητα και η διεθνοποίηση της ανώτατης εκπαίδευσης. Επιπλέον θα διευρυνθεί το γεωγραφικό εύρος των διμερών συμφωνιών του ΠΘ, αφού θα έχει επιτευχθεί η σύναψη συμφωνιών με ιδρύματα της βόρειας Ευρώπης, καθώς θα έχει ξεπεραστεί το γλωσσικό θέμα.

Θα πρέπει να ληφθούν μέτρα για τη συγκράτηση του επιστημονικού δυναμικού των ακαδημαϊκών ιδρυμάτων, που λόγω της απειλούμενης οικονομικής κρίσης καταφεύγει στο εξωτερικό. Αυτοί με “όπλα” τη σκληρή δουλειά και συνεργασία, την επιμονή και την υπομονή θα πρέπει να αγωνιστούν για την επίτευξη των παραπάνω μέτρων μέσα από την αλλαγή του νομικού πλαισίου.

Καθώς οι εισερχόμενοι φοιτητές επιλέγουν το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας εκτός από την ακαδημαϊκή του δραστηριότητα και για την ποιότητα της περιοχής ως τουριστικό προορισμό, θα πρέπει να υπάρξει συνεργασία του Πανεπιστημίου με τον ταξιδιωτικό κλάδο και το Υπουργείο Τουρισμού ως προς την αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της κάθε πόλης. Για παράδειγμα, η Λάρισα θα μπορούσε να αξιοποιήσει το ποτάμι που διαθέτει με τη διοργάνωση μαθημάτων μέσα σε ποταμόπλοια και διαδρομές που φτάνουν μέχρι τα Τέμπη. Η πόλη του Βόλου θα

μπορούσε να αξιοποιήσει το Πήλιο για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού, όπως οινικός ή οικολογικός τουρισμός στο πλαίσιο της Σχολής Γεωπονικών Επιστημών, ενώ τα Τρίκαλα θα μπορούσαν να αναπτύξουν τον αθλητικό τουρισμό, τον περιπατητικό και άλλες εναλλακτικές μορφές, αξιοποιώντας τα Μετέωρα στο πλαίσιο του ΤΕΦΑΑ. Η κάθε πόλη θα πρέπει να εκμεταλλευτεί τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που διαθέτει και να προσπαθήσει να τα μετατρέψει σε ανταγωνιστικά, δημιουργώντας κέντρα υποδοχής φοιτητών, οι οποίοι θα επισκέπτονται το συγκεκριμένο Ακαδημαϊκό Τμήμα που θα τους προσφέρει κάτι το οποίο θα είναι μοναδικό.

Οι τουριστικοί και τοπικοί φορείς θα πρέπει να εντάξουν και τους φοιτητές, εκτός από τους μαθητές, στην ομάδα στόχο του εκπαιδευτικού τουρισμού. Αυτοί σε συνεργασία με τους φορείς του ΠΘ θα πρέπει να συντονιστούν για την προβολή του στις χώρες του εξωτερικού μέσα από μια καμπάνια για τον εκπαιδευτικό φοιτητικό τουρισμό, στο πλαίσιο της προώθησης του τουρισμού της Περιφέρειας Θεσσαλίας. Για το σκοπό αυτό θα μπορούσε να σχεδιαστεί ένα εκπαιδευτικό μαθητικό - φοιτητικό τουριστικό πακέτο, το οποίο να στηρίζεται στα πρότυπα των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού σύμφωνα με τις ανάγκες του μαθητή- φοιτητή και να περιλαμβάνει τα βασικά πολιτιστικά και τουριστικά στοιχεία της κάθε πόλης του ΠΘ με προτάσεις και αναλυτικές πληροφορίες. Για το σχεδιασμό του πακέτου αυτού, κρίνεται απαραίτητη η συνεργασία του με τον ταξιδιωτικό και τουριστικό κλάδο της περιοχής για την προσφορά ενός ελκυστικού οικονομικού πακέτου, που να περιλαμβάνει ειδικές τιμές για τους μαθητές και φοιτητές σε υπηρεσίες διαμονής, σίτισης, μετακίνησης κ.λπ.

Όπως προέκυψε από την πρωτογενή έρευνα, τα γραφεία Erasmus των πανεπιστημίων, και λιγότερο τα κοινωνικά δίκτυα, αποτελούν βασική πηγή ενημέρωσης για τα προγράμματα σπουδών σε άλλες χώρες. Για το λόγο αυτό κρίνεται αναγκαίο να βελτιωθούν οι ιστοσελίδες των Γραφείων Διεθνών Σχέσεων και Διασύνδεσης Σπουδών και Σταδιοδρομίας του ΠΘ, ώστε να είναι ιδιαίτερα ελκυστικές για τους ξένους φοιτητές, αφού μεταφραστούν και σε άλλες γλώσσες εκτός από την αγγλική. Αναφορικά με την ανεπάρκεια των υποδομών, θα πρέπει να ληφθούν μέτρα για την ανάπτυξη και αναβάθμιση των υφιστάμενων υποδομών διδασκαλίας, έρευνας και φοιτητικής μέριμνας, καθώς και για τον εκσυγχρονισμό του εξοπλισμού.

Την περίοδο της οικονομικής κρίσης έχει γίνει σαφές ότι ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους βασικούς αναπτυξιακούς τομείς της Ελλάδας. Η αγορά του εκπαιδευτικού φοιτητικού τουρισμού αποτελεί μια ευκαιρία, η οποία εάν αξιοποιηθεί σωστά μπορεί να

λειτουργήσει ως σανίδα σωτηρίας. Ένα σημαντικό θέμα που απομένει είναι η αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων των πέντε πόλεων, όπου το ΠΘ είναι εγκατεστημένο, και η μετατροπή τους σε ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα, συμβάλλοντας έτσι στην ανάδειξη της περιοχής της Θεσσαλίας ως βιώσιμο εκπαιδευτικό τουριστικό προορισμό με πολιτικές που θα επικεντρώνονται στη διαχείριση και προβολή του συγκεκριμένου προορισμού και την προώθηση καλών πρακτικών. Περισσότερο από ποτέ άλλοτε απαιτούνται στρατηγική και οργάνωση με το συντονισμό και τη συνεργασία σε όλα τα επίπεδα των τουριστικών και εκπαιδευτικών φορέων, μέσα από την αναζήτηση ενός νέου βλέμματος.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ερωτηματολόγιο Φοιτητών διαθέσιμο στο σύνδεσμο:

<https://goo.gl/forms/ESoqbCNM0dS0IUer2>

QUESTIONNAIRE

The survey focuses on University Study Tourism in Thessaly

Depending on your answers, expect 15 minutes to complete the questionnaire.

Thank you in advance!

Date: ...../...../2017

1. STUDENT'S PERSONAL DATA

- 1.1 Gender: ☐ F (female) ☐ M (male)
- 1.2 Type of degree ☐ BA ☐ MA ☐ PhD
- 1.3 Age: .....
- 1.4 Home Country: .....
- 1.5 Home University.....
- 1.6 Home Department.....
- 1.7 Home University Semester .....
- 1.8 Host Department.....
- 1.9 Period of stay in University of Thessaly: From: .....2017 to 2017
- 1.10 City of Stay ☐ Volos ☐ Larisa ☐ Trikala ☐ Kardit ☐ Lamia

2. EDUCATIONAL- TOURIST INFORMATION

2. 1 Have you previously participated in any other educational program outside your country as a part of your studies?

☐ YES ☐ NO

2.2 If yes, please specify what kind of Educational Tourism Program: (you may tick more than one box)

- ☐ School visits abroad
- ☐ University visits abroad

- ☐ Summer Camp abroad
- ☐ Placement/Internship
- ☐ Ecological - cultural tours
- ☐ Other (please specify): .....

2.3 Which source of information did you use in order to decide which country and university to choose: (you may tick more than one box)

- ☐ Erasmus office at home university
- ☐ Erasmus students who have attended Erasmus in Greece
- ☐ Personal previous visit of Greece
- ☐ Internet Research
- ☐ Friends & Relatives who have visited Greece
- ☐ Travel agents
- ☐ Magazines – Advertising
- ☐ Tourist information office
- ☐ Other (please specify): .....

2.4 Have you ever visited Greece before?

- ☐ YES   ☐ NO

2.5 How did you arrive in Greece?

Airplane ☐

Bus ☐

Train ☐

Car ☐

Other (please specify):.....

2.6 Upon arrival in Greece, how did you reach Thessaly (UTH)?

Bus ☐

Train ☐

Boat ☐

Airplane ☐

Car ☐

Other (please specify):.....

2.7 Which of the following tourist services have you used?

(You may tick more boxes)

☐ Hotel accommodation

☐ Rent a Room

☐ University Residence

☐ Local Transportation (taxi, buses)

☐ Restaurants and Taverns

☐ Travel Agencies

☐ Rent a Car

☐ Bars, cafes

☐ Sightseeing tours

☐ Book Shop- Photocopies

☐ Sport activities (e.g. mountain hiking etc.)

☐ Other activities (please specify)

.....

2.8 Which of the following have you visited?

(You may tick more boxes)

☐ Monasteries (e.g. Meteora Monasteries)

☐ Ecological & beautiful places (e.g. Pelion Mountain)

☐ Museums

☐ Monuments and Historic Places

☐ Other cities/ places (e.g. Larisa)

☐ Islands (e.g. Skiathos)

☐ Modern Greek Music festivals & events

☐ Other (please specify)

.....

3. MOTIVATIONS - EXPECTATIONS

3.1 How strongly were you influenced by the following factors for choosing Thessaly for your study abroad? (Please tick below the level of agreement for each factor)

Motivational Factors	Strongly Disagree	Disagree	Neutral	Agree	Strongly Agree
Climate-Sun & Sea					
Rich Natural Attractions					
Greek language and Culture					
Greek Heritage & Monuments					
Safe and secure					
Not very expensive to live in					
Proximity (close distance to my country)					
Friends & Relatives living in Greece					
Familiar language and lifestyle					
Interesting night life					
Offers a lot of events					
Yet to be discovered by tourists					
Academic Recognition of the Host University					
Professors' Specialization					
Level of Professors					
Greek Educational System					
Other Factors (please specify):	<div>.....</div> <div>.....</div>				

3.2 What do you expect to gain from University of Thessaly (UTH) study participation?

(Please tick below the level of agreement for each factor)

MOTIVES	Strongly Disagree	Disagree	Neutral	Agree	Strongly Agree
Experience something new					
Grow personally					
Learn about the Greek culture & civilization					
Learn Greek language					
Have a semester away from home					
Meet new people					
Experience European identity					
Experience different educational system					
Improve my academic knowledge					
Enhance employment opportunities					
New contacts in field of studies					
Academic support for my thesis					
Take advantage of grant					
It was compulsory					
Other (please specify)	<div>.....</div> <div>.....</div>				

4. STUDENTS' EXPENSES

4.1 Did you get any grants or subsidies for your studies in University of Thessaly (UTH)?

- ☐ From my home University through the Erasmus Program
- ☐ From my home University through a Program
- ☐ From my home University through other grant/subsidy schemes
- ☐ State grant
- ☐ Private foundation
- ☐ Other
- ☐ No

4.2 If yes, what is the grant received

Per month ..... (or in total).....

4.3 What is your estimated additional budget for the total study period in UTH?

.....

4.4 Besides any grants or subsidies, who supports you financially during your study period in UTH?

(You may tick more than one box)

- ☐ Parents/Family
- ☐ Student Loan
- ☐ Savings
- ☐ Working in Greece
- ☐ Other source (please specify).....

4.5 During your stay in Greece (Thessaly) how much do you usually spend for the following type of expenses? (Amount in €)

(Please note as many as applicable and, as convenient daily or weekly or monthly)

<u>Type of expenditure</u>	<u>Daily</u>	<u>or weekly</u>	<u>or monthly</u>
Accommodation (Hotel, rent a room, etc.)			
Food and Groceries (at home)			
Daily Transportation (bus, car)			

Telephone calls cost			
Books, photocopies, etc.			
Clothing and footwear			
Dining out (Restaurants, Taverns, etc.)			
Entertainment: (coffees, bars, cinemas, etc.)			
Travelling (daily excursions, island tours, etc.)			
Buying traditional products & souvenirs			
Other			

5. EVALUATION

5.1 During your stay so far, how do you evaluate the following services?

(Please tick as many as you find applicable according to the following scale)

Type of Services	Unacceptable	Poor	Average	Good	Excellent	Not Applicable
EDUCATIONAL SERVICES						
Teaching Facilities (e.g. classrooms)						
Supportive Material (e.g. photocopies)						
Program Schedule						
Teaching Hours						
Academic staff (e.g. level etc.)						
Administrative Staff (e.g. communication)						
TOURIST SERVICES						
Accommodation						
Food at Student Club						
Daily Transportation						
Sport Facilities						
Cultural Visits						
Entertainment Facilities						
Health Care Services						
Other						

5.2 How would you rate the academic level at University of Thessaly, compared to your home institution?

- ☐ Much lower than at home
- ☐ Lower than at home
- ☐ About the same
- ☐ Higher than at home
- ☐ Much higher than at home

5.3 Does University of Thessaly (UTH) offer social activities?

- ☐ Yes
- ☐ No
- ☐ I Don't Know

5.4 Do you follow any such program or activities?

- ☐ Yes, and I would recommend it to others
- ☐ Yes, but it wasn't worth it
- ☐ No

5.5 Does University of Thessaly (UTH) offer cultural activities?

- ☐ Yes
- ☐ No
- ☐ I Don't Know

5.6 Do you follow any such program or activity?

- ☐ Yes, and I would recommend it to others
- ☐ Yes, but it wasn't worth it
- ☐ No

5.7 With whom do you socialize most?

- ☐ People of my own nationality
- ☐ People from the host country
- ☐ People from other countries

5.8 Do you plan to stay in Greece for longer time, after finishing your studies?

☐ Yes   ☐ No   ☐ I do not know

5.9 If yes, do you plan to stay in Thessaly for longer time?

☐ Yes   ☐ No   ☐ I do not know

5.10 Do you intend to visit Greece in the future as a tourist?

☐ Yes   ☐ No   ☐ I do not know

5.11 Would you recommend University of Thessaly to other students for an Educational Tourism Program?

☐ Yes   ☐ No

5.12 Would you recommend visiting the region of Thessaly to other people of your country?

☐ Yes   ☐ No

5.13 If I ask you to recall the 3 best things you have experienced in University of Thessaly (UTH) so far these would be:

1..... 2.....
3.....

5.14 If I ask you to recall the 3 negative things you have experienced in UTH so far these would be:

1..... 2.....
3.....

If you have any comments (positive or negative) on the questionnaire or the issues taken up in this survey, we would be happy to receive them:

.....
.....
.....

I wish you to enjoy your stay in Thessaly (Greece)!

Thank you very much for your time!

Ερωτηματολόγιο Υπευθύνων WSC

Dear participant,

This survey is part of my dissertation which is conducted in cooperation with University of Thessaly. Its goal is to identify those factors that improve the University Study Tourism in Thessaly. Your answers will be used for statistical analysis and will help me to draw my conclusions.

Thank you in advance for your time and contribution!

Matoula Karnava

Name:

Position:

Date: ...../...../2017

1. Are there programs that promote students for educational tourism at the University of Thessaly?
2. What are these programs and from where the funding comes?
3. How many years the program running?
4. Is there an increase or decrease in incoming students over the years? You can report numbers
5. How did you chose Greece and especially the city of Volos for your studies?
6. Are you coming in Volos always in spring period, and if yes why?
7. Is it obligatory for students attending courses?
8. What is the course subject (language, culture)?
9. How many hours teaching attending per day?
10. Who draws up the curriculum (Responsible for studies)?
11. What other activities involving students outside courses (cultural - social events, trips, etc.)
12. By What criteria excursions and other activities are decided?
13. What is the frequency of these activities?
14. How much do you think that a student spends monthly approximately for the cost of living in our country?
15. Do you think that incoming students at UTH affect the local community economically?

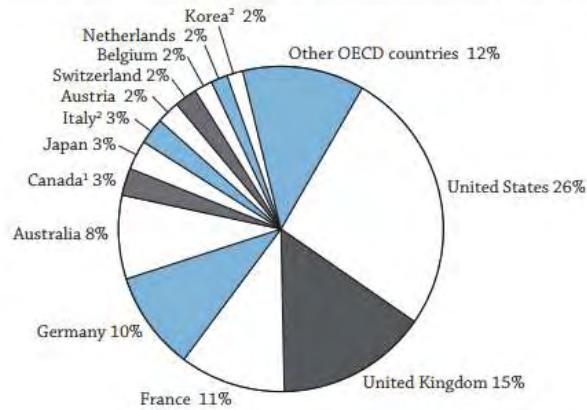
16. Evaluate the economic impact (Very positive-positive -Neutral- Negative- Very Negative)
17. What about the social impact? Do you think that promote relations and cooperation with other institutions?
18. What about the cultural impact (acquaintance with the Greek language and culture)?
19. What is in your opinion the biggest benefit for students participating in the program?
20. What are the biggest difficulties faced by students during the project implementation?
21. What are the impressions of students upon completion of the course for the University of Thessaly, Volos and Greece in general?
22. What is in your opinion the biggest benefit for the universities participating in the program?
23. What are the biggest difficulties faced the organizers during the implementation of the program?
24. How do you think they can be overcome?
25. How do you promote the program to attract students from abroad?
26. Do you think that the number of incoming students at UTH could increase?
27. If yes, in what ways?

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Διάγραμμα 4.2.1: Διανομή διεθνών φοιτητών ανά χώρα για μάστερ και διδακτορικό

Figure C4.2. Distribution of foreign and international students in OECD countries at the master's and doctoral or equivalent levels, by country of destination (2014)

International tertiary students in each country of destination, as a percentage of the OECD total

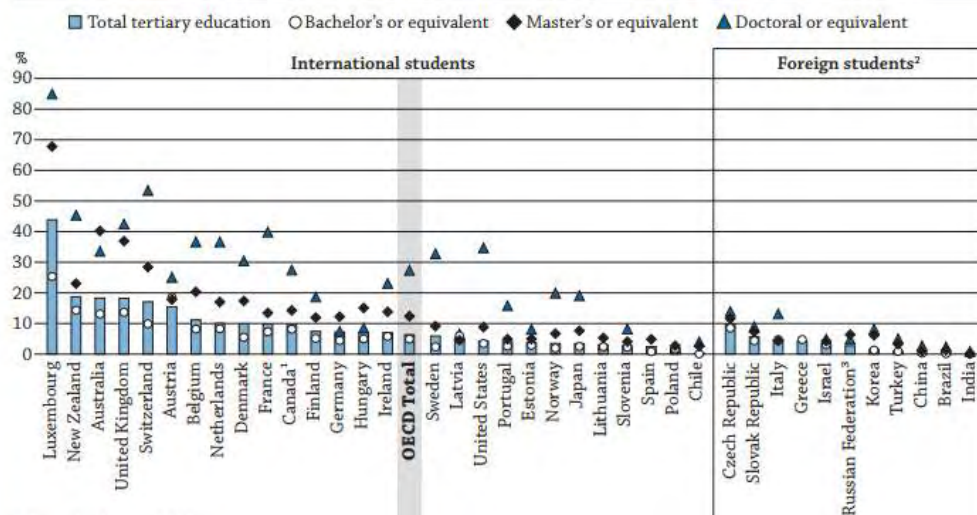

Πηγή: OECD, 2016

Διάγραμμα 4.2.2: Κινητικότητα Φοιτητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση

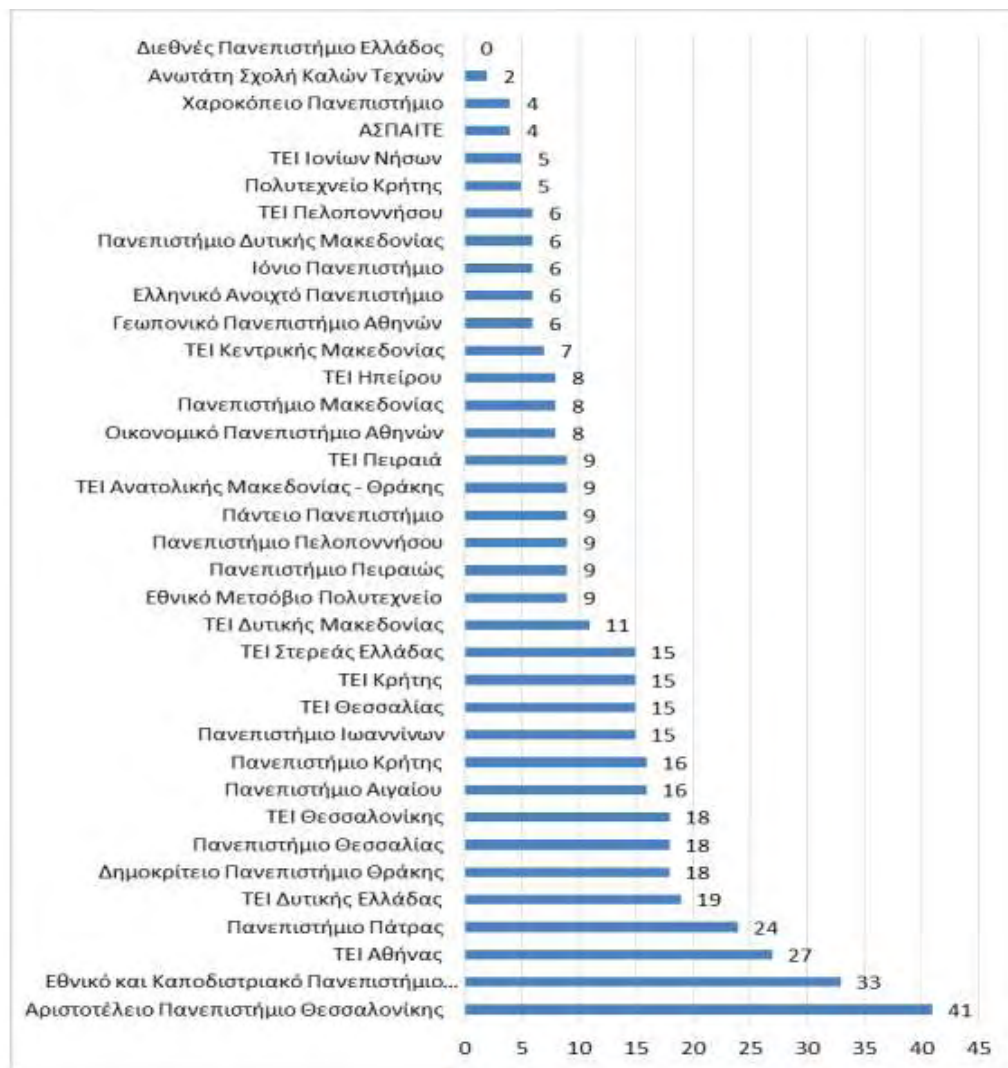
Figure C4.1. Student mobility in tertiary education, by ISCED level (2014)

International or foreign student enrolments as a percentage of total tertiary education

Πηγή: OECD, 2016

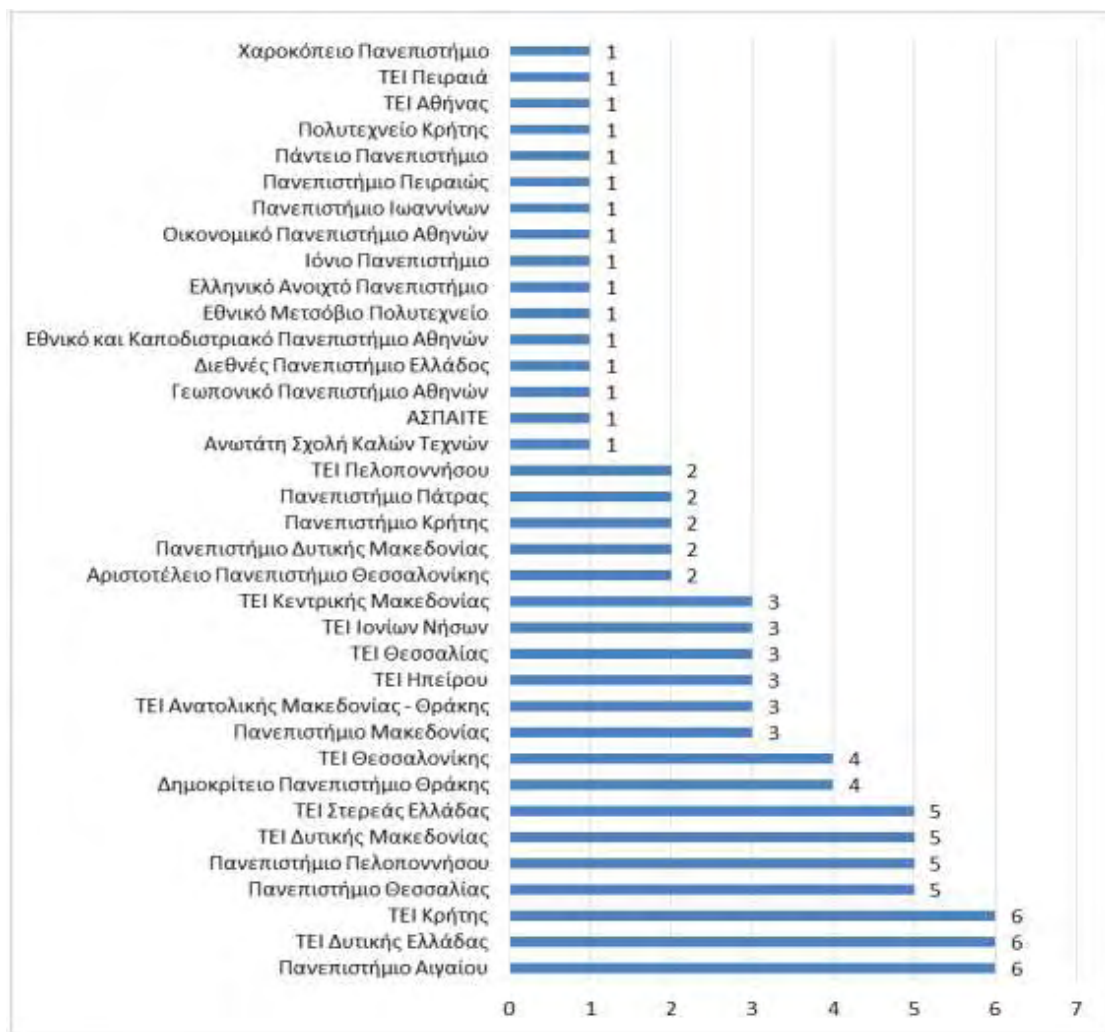
Διάγραμμα 4.3.1: Αριθμός Τμημάτων ανά Ίδρυμα

Πηγή: ΑΔΙΠ Επεξεργασία: Μονάδα Α, Επιτελικής Δομής ΕΣΠΑ - Τομέα Παιδείας, ΥΠΠΕΘ

Διάγραμμα 4.3.2: Γεωγραφική Διασπορά των ΑΕΙ (2013-2014)

Πηγή: Α.ΔΙ.Π. Επεξεργασία: Μονάδα Α, Επιτελικής Δομής ΕΣΠΑ - Τομέα Παιδείας, ΥΠΠΕΘ

Πίνακας 4.2.1: Οι 10 κορυφαίοι προορισμοί παγκοσμίως για σπουδές- Στατιστικά 2014

Countries Hosting Most Foreign Students

Rank	Country	% Of Total Mobile Students Hosted By The Country
1	United States	19%
2	United Kingdom	10%
3	Australia	6%
4	France	6%
5	Germany	5%
6	Russian Federation	3%
7	Japan	3%
8	Canada	3%
9	China	2%
10	Italy	2%

Πηγή: UNESCO

Πίνακας 4.2.2: Ποσοστό διεθνών φοιτητών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση

Countries are ranked in descending order of the percentage of international or foreign students in tertiary education.

Source: OECD. Table C4.1. See Annex 3 for notes (www.oecd.org/edu/education-at-a-glance-19991487.htm)

Country	Bachelor's or equivalent	Master's or equivalent	Doctoral or equivalent	Total tertiary education
Luxembourg	25,3	67,8	85,0	43,9
New Zealand	14,3	23,0	45,4	18,7
Australia	13,1	40,2	33,5	18,3
United Kingdom	13,7	36,9	42,5	18,2
Switzerland	9,9	28,4	53,4	17,1
Austria	18,6	17,8	25,1	15,5
Belgium	8,2	20,3	36,6	11,2
Netherlands	8,3	17,0	36,6	10,1
Denmark	5,5	17,4	30,5	9,9
France	7,3	13,5	39,9	9,8
Canada*	8,1	14,3	27,5	9,7
Finland	5,2	11,9	18,7	7,4
Germany	4,4	12,2	7,4	7,2
Hungary	5,0	15,1	8,5	7,0
Ireland	5,8	13,8	23,1	7,0
OECD Total	4,9	12,4	27,4	6,4
Sweden	2,4	9,1	32,8	5,9
Latvia	6,0	4,5	6,5	5,0
United States	3,5	8,8	34,7	4,2
Portugal	2,6	4,9	15,8	4,1
Estonia	2,9	5,0	8,1	3,7
Norway	2,0	6,7	19,9	3,5
Japan	2,5	7,6	19,1	3,4
Lithuania	2,4	5,3	3,0	3,0
Slovenia	2,3	4,1	8,2	2,7
Spain	0,8	4,9		2,4
Poland	1,6	2,7	1,7	2,0
Chile	0,1	2,6	4,1	0,3
Czech Republi	8,5	11,6	13,9	9,8
Slovak Republ	4,4	7,3	9,0	5,6
Italy	4,7	4,3	13,2	4,7
Greece	4,7			4,2
Israel	3,1	4,2	4,9	2,8
Russian Federation*		6,4	4,9	2,7
Korea	1,3	6,2	8,2	1,6
Turkey	0,9	3,3	5,0	0,9
China	0,4	1,1	2,7	0,3
Brazil	0,2	1,3	2,3	0,2
India	0,1	0,2	0,9	0,1

Πηγή: OECD

Πίνακας 4.2.3: Αναλογία εγχώριων και διεθνών φοιτητών

	Percentage of national tertiary students enrolled abroad (total tertiary education)	or foreign students per national student abroad (total tertiary education)
	(1)	(2)
OECD		
Australia	1.0	20.7
Austria	4.3	4.4
Belgium	2.8	3.5
Canada ²	3.4	2.8
Chile	0.8	0.3
Czech Republic ³	3.1	3.2
Denmark	2.0	5.5
Estonia	6.6	0.4
Finland	2.9	2.6
France	3.5	3.0
Germany	4.5	1.6
Greece ³	m	m
Hungary	2.6	2.3
Iceland	13.7	0.4
Ireland	8.0	0.8
Israel ³	4.4	0.6
Italy ³	2.8	1.7
Japan	0.9	4.1
Korea ³	3.3	0.5
Latvia	7.0	0.5
Luxembourg	68.4	0.3
Mexico	0.8	0.3
Netherlands	2.3	4.9
New Zealand	2.5	7.5
Norway	6.8	0.5
Poland	1.2	1.2
Portugal	3.1	1.3
Slovak Republic ³	14.2	0.3
Slovenia	2.7	1.0
Spain ⁴	1.5	1.9
Sweden	4.2	1.4
Switzerland	4.9	3.9
Turkey ³	1.0	1.1
United Kingdom	1.5	14.3
United States	0.3	11.8
OECD total ⁵	1.6	3.1
EU22 total ⁵	3.0	2.6

Πηγή: OECD

Πίνακας 4.2.4: Ποσοστό διεθνών φοιτητών ανά επίπεδο σπουδών

Table C4.1. **International student mobility and foreign students in tertiary education (2014)**
International and foreign students enrolled as a percentage of all students (international plus domestic)

Reading the first column of the upper section of the table (international): 18% of all students in tertiary education in Australia are international students and 17% of all students in tertiary education in Switzerland are international students. The data presented in this table on international student mobility represent the best available proxy of student mobility for each country.

Reading the first column of the lower section of the table (foreign): 10% of all students in tertiary education in the Czech Republic are not Czech citizens, and 2% of all students in tertiary education in Korea are not Korean citizens.

		Share of international or foreign students by level of tertiary education					Rate of growth of the number of international or foreign students between 2013 and 2014, total tertiary education
		Total tertiary education	Short-cycle tertiary programmes	Bachelor's or equivalent level	Master's or equivalent level	Doctoral or equivalent level	
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	
		International students					
OECD	Australia	18	13.3	13.1	40	34	6
	Austria	15	1.0	18.6	18	25	-8
	Belgium ¹	11	4.9	8.2	20	37	24
	Canada ²	10	9.0	8.1	14	27	12
	Chile	0	0.1	0.1	3	4	8
	Denmark	10	13.1	5.5	17	30	2
	Estonia	4	a	2.9	5	8	19
	Finland	7	a	5.2	12	19	4
	France	10	4.4	7.3	13	40	3
	Germany	7	0.0	4.4	12	7	7
	Hungary	7	0.6	5.0	15	8	12
	Iceland	m	m	m	m	m	m
	Ireland	7	1.1	5.8	14	23	11
	Japan	3	3.4	2.5	8	19	-2
	Latvia	5	1.6	6.0	5	7	28
	Luxembourg	44	11.3	25.3	68	85	3
	Mexico	m	m	m	m	m	m
	Netherlands	10	1.7	8.3	17	37	3
	New Zealand	19	27.4	14.3	23	45	18
	Norway	3	0.6	2.0	7	20	0
	Poland	2	0.0	1.6	3	2	25
	Portugal	4	a	2.6	5	16	2
Slovenia	3	0.9	2.3	4	8	-3	
Spain ³	2	5.0	0.8	5	m	-8	
Sweden	6	0.2	2.4	9	33	0	
Switzerland	17	0.0	9.9	28	53	5	
United Kingdom	18	5.5	13.7	37	42	3	
United States	4	2.0	3.5	9	35	7	
OECD total		6	3.0	4.9	12	27	5
EU22 total		8	4.5	6.1	13	22	4

Πηγή: OECD

Πίνακας 4.2.5: Χώρες με τους περισσότερους εξερχόμενους φοιτητές

Countries With Most Students Studying Abroad

Rank	Country	Number of Students Studying Abroad
1	China	694,400
2	India	189,500
3	Republic of Korea	123,700
4	Germany	117,600
5	Saudi Arabia	62,500
6	France	62,400
7	United States	58,100
8	Malaysia	55,600
9	Vietnam	53,800
10	Iran	51,600

Πηγή: Worldatlas

Πίνακας 4.3.1: Συνολικός αριθμός εξερχόμενων ελλήνων φοιτητών για σπουδές στο εξωτερικό ανά έτος

Έτος	Αριθμός Φοιτητών
1999	66953
2000	63678
2001	61732
2002	55164
2003	50533
2004	47354
2005	41689
2006	34454
2007	31987
2008	28592
2009	28866
2010	29228
2011	29574
2012	34119
2013	33740
2014	35898
2015	37387
2016	37387

Πηγή: UNESCO, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 4.4.1: Τα 10 καλύτερα Πανεπιστήμια του κόσμου για το 2018

QS World University Rankings		
# RANK	UNIVERSITY	LOCATION
2018 ▼	<input type="text" value="University search"/>	By location ▼
1	 Massachusetts Institute of Technology (MIT)	
2	 Stanford University	
3	 Harvard University	
4	 California Institute of Technology (Caltech)	
5	 University of Cambridge	
6	 University of Oxford	
7	 UCL (University College London)	
8	 Imperial College London	
9	 University of Chicago	
10	 ETH Zurich - Swiss Federal Institute of Technology	

Πηγή: QS World University Rankings 2018

Πίνακας 4.4.2: Τα 10 καλύτερα Πανεπιστήμια του κόσμου για το 2016-17

PEAK PRACTITIONERS: THE WORLD UNIVERSITY RANKINGS TOP 10		
Rank	Institution	Country/region
1	University of Oxford	United Kingdom
2	California Institute of Technology	United States
3	Stanford University	United States
4	University of Cambridge	United Kingdom
5	Massachusetts Institute of Technology	United States
6	Harvard University	United States
7	Princeton University	United States
8	Imperial College London	United Kingdom
9	ETH Zurich – Swiss Federal Institute of Technology Zurich	Switzerland
=10	University of California, Berkeley	United States
=10	University of Chicago	United States

View the full table in the *THE* World University Rankings supplement. Source: THE Data Points

Πηγή: World Universities Rankings 2016-17

Πίνακας 4.4.3: Χώρες με το μεγαλύτερο αριθμό καλύτερων πανεπιστημίων το 2016-17

COUNTRIES REPRESENTED IN THE TOP 200			
Country/region	Number of institutions in top 200	Top institution	Rank
United States	63	California Institute of Technology	2
United Kingdom	32	University of Oxford	1
Germany	22	LMU Munich	-30
Netherlands	13	Delft University of Technology	59
Canada	8	University of Toronto	22
Australia	8	University of Melbourne	-33
Switzerland	7	ETH Zurich – Swiss Federal Institute of Technology Zurich	9
Sweden	6	Karolinska Institute	28
Hong Kong	5	University of Hong Kong	-43
China	4	Peking University	29
France	4	École Normale Supérieure	66
South Korea	4	Seoul National University	-72
Denmark	3	Aarhus University	-98
Belgium	3	KU Leuven	40
Spain	2	Autonomous University of Barcelona	163
Japan	2	University of Tokyo	39
Italy	2	Scuola Normale Superiore di Pisa	-137
South Africa	2	University of Cape Town	148
Singapore	2	National University of Singapore	24
Russian Federation	1	Lomonosov Moscow State University	-188
Taiwan	1	National Taiwan University	-195
Norway	1	University of Oslo	132
Luxembourg	1	University of Luxembourg	178
Israel	1	Hebrew University of Jerusalem	-186
Austria	1	University of Vienna	-161
Finland	1	University of Helsinki	-91
New Zealand	1	University of Auckland	-165

Πηγή: World Universities Rankings 2016-17

Πίνακας 4.4.4: Τα 10 καλύτερα Πανεπιστήμια του κόσμου για το 2017

Top 500 501-800 Methodology Statistics				
World Rank	Institution*	By location All ▾	National Rank	Total Score
1	Harvard University		1	100.0
2	Stanford University		2	76.5
3	University of Cambridge		1	70.9
4	Massachusetts Institute of Technology (MIT)		3	70.4
5	University of California, Berkeley		4	69.1
6	Princeton University		5	61.1
7	University of Oxford		2	60.1
8	Columbia University		6	58.8
9	California Institute of Technology		7	57.3
10	University of Chicago		8	53.9

Πηγή: Academic Ranking of World Universities

Πίνακας 4.4.5: Παγκόσμια κατάταξη Πανεπιστημίων για το 2017

ranking	University	Det.	Country	Presence Rank*	Impact Rank*	Openness Rank*	Excellence Rank*
1	Harvard University			4	2	1	1
2	Stanford University			6	3	3	2
3	Massachusetts Institute of Technology			1	1	6	11
4	University of California Berkeley			62	4	5	14
5	University of Michigan			12	7	15	3
6	University of Washington			100	6	22	6
7	University of Oxford			25	16	12	4
8	Cornell University			8	5	36	22
9	Columbia University New York			103	8	13	12
10	University of Cambridge			23	17	9	10

Πηγή: Ranking of Web Universities

Πίνακας 4.4.6: Παγκόσμια κατάταξη Ελληνικών Πανεπιστημίων 2017

ranking	World Rank 	University	Det. 	Presence Rank*	Impact Rank*	Openness Rank*	Excellence Rank*
1	279	National and Kapodistrian University of Athens		337	609	44	211
2	291	Aristotle University of Thessaloniki		315	309	604	293
3	388	National Technical University of Athens		513	405	615	460
4	541	University of Patras (incl University of Western Greece)		647	720	634	580
5	600	University of Crete		775	836	641	615
6	683	University of Ioannina		1400	1081	850	604
7	1077	University of Thessaly		1064	2287	963	921
8	1123	University of the Aegean		1310	1722	1196	1157
9	1126	Democritus University of Thrace		867	2121	1424	980
10	1177	Athens University of Economics and Business		1453	1322	927	1522

Πηγή: Ranking of Web Universities- Greece

Πίνακας 4.4.7: Παγκόσμια κατάταξη ελληνικών πανεπιστημίων 2011-2015

Εθνική Κατάταξη	Πανεπιστήμιο	2011	2012	2013	2014	2015	% της Παγκόσμιας Κατάταξης
1	Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης	407	158	194	235	234	< 1%
2	Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών	340	369	417	333	301	1 -3%
3	Εθνικό Μεταόβιο Πολυτεχνείο	430	351	268	317	321	
4	Πανεπιστήμιο Πάτρας	685	327	556	529	559	
5	Πανεπιστήμιο Κρήτης	631	516	460	649	562	
6	Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων	1.047	731	802	584	691	
7	Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας	1.639	1.041	1.318	1.197	965	3 -5%
8	Πανεπιστήμιο Αιγαίου	920	865	726	1.079	970	
9	Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης	1.306	867	831	1.168	984	
10	Πανεπιστήμιο Μακεδονίας	978	1.263	1.358	1.759	1.015	
11	Πολυτεχνείο Κρήτης	1.904	1.125	1.255	1.417	1.206	5-10%
12	Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών	1.151	1.043	1.269	1.286	1.208	
13	Πανεπιστήμιο Πειραιώς	1.745	1.379	1.608	1.484	1.359	
14	Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών	2.179	1.382	1.869	1.647	1.642	
15	Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο	4.316	2.584	2.440	2.490	2.073	
16	Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο	2.652	2.560	1.735	2.434	2.238	
17	Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου	2.648	2.214	2.593	2.694	2.281	
18	Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας	4.094	2.780	3.030	2.786	2.364	
19	Ιόνιο Πανεπιστήμιο	2.060	2.637	3.074	3.933	2.985	10-25%
20	Πάντειο Πανεπιστήμιο	3.403	4.020	3.802	2.899	3.380	25-33%
21	Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών	6.809	7.374	6.494	7.525	7.119	
22	Διεθνές Πανεπιστήμιο Ελλάδος	9.810	8.054	6.725	7.017	7.476	
Μέσος		1.692	1.194	1.338	1.451	1.207	

Πηγή: Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας & Θρησκευμάτων

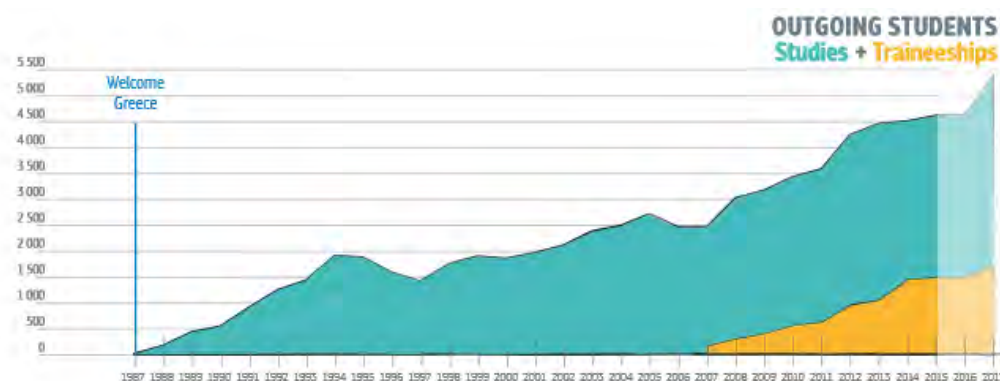
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Διάγραμμα 5.1: Κινητικότητα φοιτητών 1987-2013

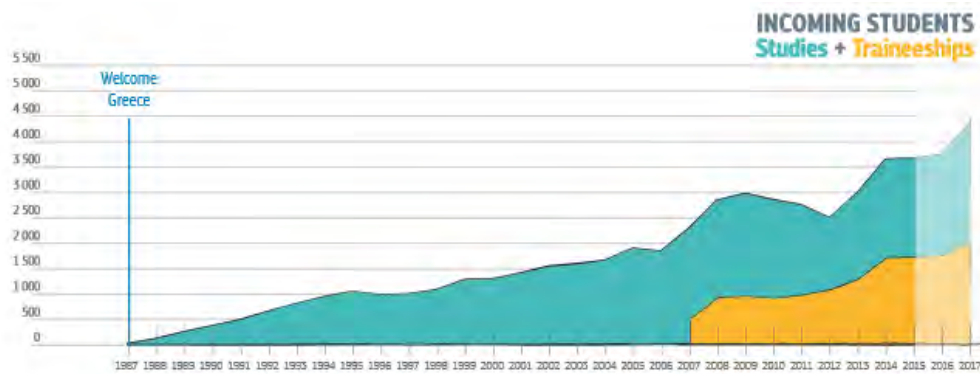
Πηγή: European Commission

Διάγραμμα 5.1.1: Εξερχόμενοι φοιτητές για σπουδές & πρακτική άσκηση

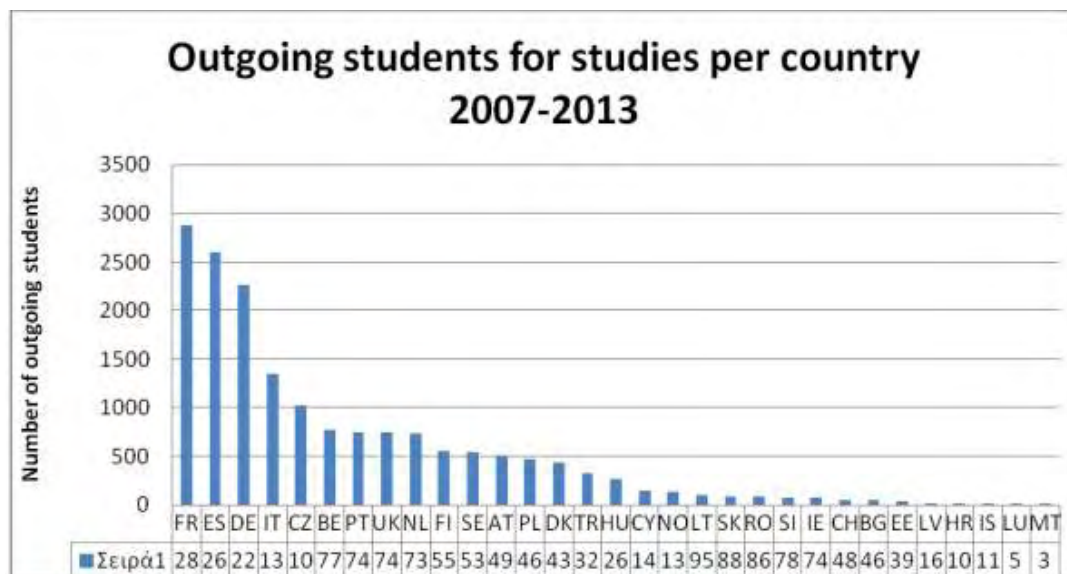
Πηγή: European Commission

Διάγραμμα 5.1.2: Εισερχόμενοι φοιτητές για σπουδές & πρακτική άσκηση

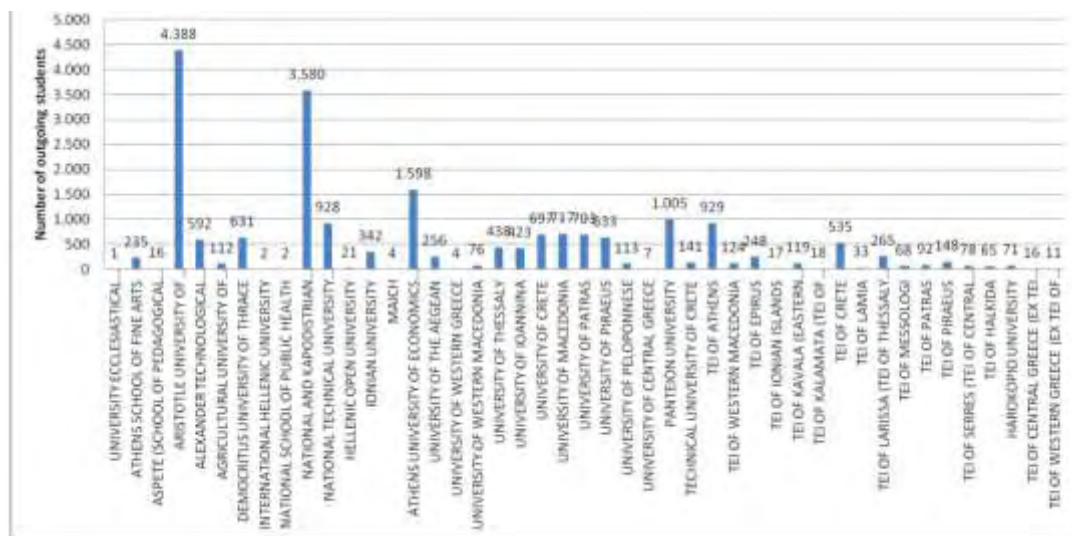
Πηγή: European Commission

Διάγραμμα 5.1.3: Χώρες επιλογής προορισμού εξερχόμενων ελληνικών φοιτητών

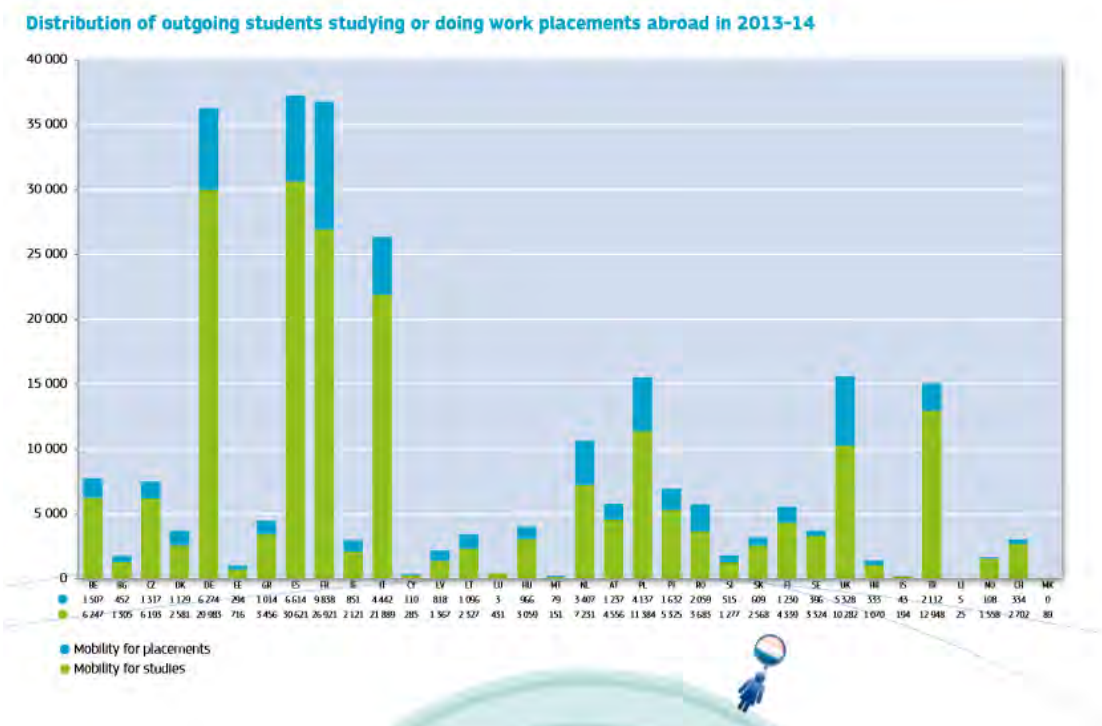
Πηγή: ΙΚΥ

Διάγραμμα 5.1.4.: Εξερχόμενοι Φοιτητές ανά Εκπαιδευτικό Ίδρυμα

Πηγή: ΙΚΥ

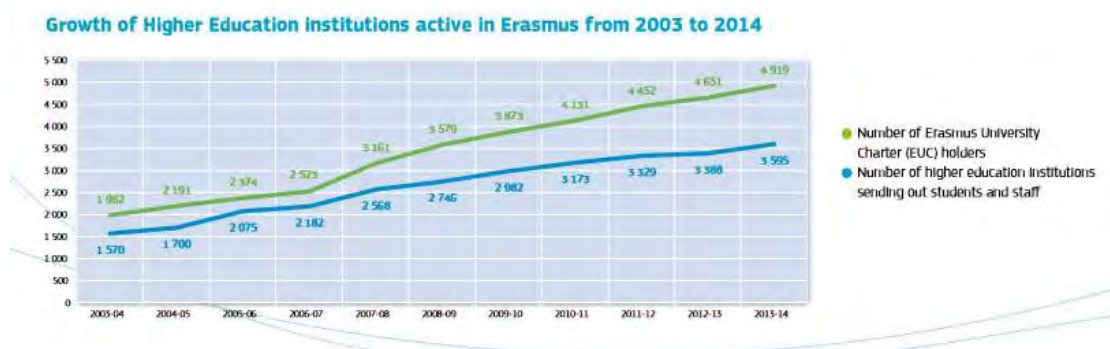
Διάγραμμα 5.2: Εξερχόμενοι φοιτητές Erasmus ανά χώρα προέλευσης 2013-14

Πηγή: European Commission

Διάγραμμα 5.3: Αύξηση Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων στο Erasmus το 2014

Πηγή: European Commission

Πίνακας 5.1: Εισερχόμενοι –Εξερχόμενοι φοιτητές Erasmus για σπονδές 2014

ANNEX 7B – KA103 – Higher Education mobility within programme countries – Students by sending and receiving country under call 2014

		RECEIVING COUNTRY															
		AT	BE	BG	CY	CZ	DE	DK	EE	EL	ES	FI	FR	HR	HU	IE	IS
SENDING COUNTRY	TOTAL	7,052	10,666	1,095	928	8,330	32,871	5,518	1,579	3,653	42,537	7,910	29,558	1,541	5,403	7,216	712
	AT Austria		171	15	6	115	1,316	217	39	36	829	347	568	61	50	205	41
	BE Belgium	174		25	34	157	698	262	39	49	1,663	334	1,361	29	130	223	11
	BG Bulgaria	73	75		3	102	391	11	12	171	186	6	128	29	33	6	1
	CY Cyprus	5	19	-		8	13	11	1	249	78	2	28	-	3	4	-
	CZ Czech Republic	408	371	35	45		1,277	155	123	229	751	458	759	62	81	128	32
	DE Germany	1,165	882	91	62	659		998	313	258	6,564	1,739	6,005	100	773	1,405	179
	DK Denmark	103	120	36	15	79	601		28	22	527	27	408	2	80	87	36
	EE Estonia	44	42	10	17	76	168	24		17	120	152	65	7	36	6	7
	EL Greece	123	172	27	140	303	701	71	17		535	98	564	17	76	28	9
	ES Spain	620	1,832	116	31	1,079	4,081	618	98	205		838	3,865	170	486	1,074	51
	FI Finland	313	216	12	19	213	983	114	72	57	700		434	38	146	151	30
	FR France	503	1,894	109	88	1,047	4,875	674	140	342	7,042	1,367		128	672	2,203	88
	HR Croatia	179	44	11	1	101	246	9	13	10	156	16	90		37	10	1
	HU Hungary	239	193	17	23	91	996	61	39	81	359	166	301	28		47	6
	IE Ireland	88	117	4	8	54	413	58	5	16	502	55	672	-	30		3
	IS Iceland	8	13	-	-	11	36	45	2	2	31	6	30	-	5	1	
	IT Italy	611	1,483	62	48	422	3,776	400	151	260	9,029	517	4,129	78	334	503	27
	LI Liechtenstein	-	4	-	2	2	3	-	-	-	4	4	5	-	2	2	-
	LT Lithuania	95	118	42	88	228	352	120	68	155	439	146	223	89	67	36	8
	LU Luxembourg	15	69	-	1	9	204	-	-	-	29	3	136	-	6	1	1
	LV Latvia	24	41	67	26	62	188	27	106	84	204	46	91	19	30	10	7
	MX FYROM	6	1	1	-	1	5	-	-	1	1	-	-	14	-	-	-
	MT Malta	4	14	-	-	14	13	7	-	1	22	6	14	1	1	42	-
	NL Netherlands	345	757	39	16	166	1,522	459	33	102	1,864	502	859	15	276	305	37
	NO Norway	47	62	-	-	29	265	161	4	7	155	23	240	1	18	40	9
	PL Poland	406	468	181	112	707	2,546	230	83	546	2,832	264	1,355	316	546	131	27
	PT Portugal	110	291	53	10	448	454	111	33	69	1,862	145	429	76	221	48	1
	RO Romania	155	202	31	8	101	693	66	5	311	716	38	965	27	695	21	30
	SE Sweden	203	158	1	3	94	631	119	9	34	448	47	681	7	38	125	34
	SI Slovenia	217	53	-	4	138	337	31	13	15	215	45	88	100	21	28	5
	SK Slovakia	168	98	20	10	920	479	36	32	58	341	126	202	51	97	24	10
	TR Turkey	241	350	63	1	718	2,479	115	80	177	1,033	118	673	57	522	58	-
	UK United Kingdom	342	336	27	104	176	2,129	308	21	89	3,299	248	4,190	19	91	265	21

Data Source – Erasmus+ Dashboard (extraction date – 17/01/2017)

IT	LI	LT	LU	LV	MT	NL	NO	PL	PT	RO	SE	SI	SK	TR	UK	TOTAL		
21,564	55	2,615	694	1,447	55	2,295	11,445	5,610	13,101	11,459	2,573	9,754	2,248	1,791	7,925	30,183	291,383	
471	6	22	3	18	1	18	378	202	62	180	21	436	38	34	160	543	6,609	AT
579	1	42	101	25	1	69	605	182	129	322	48	320	57	14	207	740	8,632	BE
184	2	16	2	25	3	57	35	6	199	71	45	15	16	24	167	105	2,179	BG
31	-	3	1	6	-	2	19	1	9	11	1	9	3	2	7	55	581	CY
359	7	133	8	51	3	55	269	214	238	467	19	259	219	127	292	602	8,226	CZ
2,194	10	220	114	251	3	145	1,484	1,400	1,117	910	119	2,584	159	103	2,416	5,269	39,719	DE
115	-	75	-	43	-	37	301	209	58	94	73	94	25	28	136	792	4,251	DK
78	-	20	1	30	-	15	75	31	19	87	1	50	8	3	26	45	1,278	EE
336	-	21	5	15	-	10	163	40	196	207	32	104	36	44	128	298	4,516	EL
6,994	2	274	12	117	3	298	1,451	583	2,903	2,516	325	835	310	292	382	4381	36,842	ES
195	4	28	5	20	-	41	488	79	79	170	5	222	90	27	50	637	5,598	FI
2,276	-	300	296	161	7	417	1,488	944	1,209	641	479	1,740	153	148	920	7,863	39,985	FR
163	-	16	1	17	4	14	21	5	143	112	6	30	124	33	15	51	1,679	HR
546	6	14	3	8	-	53	296	48	190	203	111	56	41	37	114	267	4,421	HU
110	-	5	48	2	-	35	216	15	35	27	-	112	16	5	8	372	3,029	IE
19	-	1	-	-	-	2	17	20	4	2	-	25	5	1	-	54	340	IS
1	2	218	22	100	4	211	1,015	352	1,054	1,636	379	615	114	146	648	2,704	31,051	IT
1	-	-	2	-	-	-	4	2	3	2	-	1	-	-	-	2	45	LI
308	-	-	3	182	5	162	113	122	158	346	19	110	68	39	319	189	4,417	LT
8	1	-	-	-	-	-	6	-	2	30	-	8	-	-	-	9	538	LU
93	1	246	3	-	1	11	61	34	63	87	5	46	36	23	63	32	1,837	LV
8	-	-	-	1	-	-	1	-	5	-	4	-	22	-	6	-	77	MT
64	-	5	-	-	-	-	1	-	20	-	-	2	-	-	2	98	331	MT
515	-	58	7	32	3	144	-	388	142	325	35	812	36	15	569	2,021	12,397	NL
104	-	1	-	6	-	9	104	-	9	70	1	75	4	-	14	265	1,723	NO
1,574	4	129	16	82	7	138	415	237	-	1,380	99	247	212	331	444	869	16,735	PL
986	-	108	10	39	-	8	321	87	944	-	257	124	167	78	147	396	8,034	PT
654	5	16	4	11	-	113	77	99	382	346	-	41	30	47	370	147	6,406	RO
260	-	16	-	5	1	13	473	74	57	121	7	-	13	4	103	855	4,635	SE
76	-	11	1	3	5	23	84	19	66	173	2	46	-	20	45	103	1,987	SI
173	-	75	2	47	-	24	66	42	267	161	10	33	76	-	85	86	3,819	SK
1,232	-	528	3	134	4	19	582	12	3,254	622	436	283	183	153	-	535	14,665	TR
1,079	4	16	21	16	-	152	875	163	85	150	33	420	27	12	82	-	14,801	UK

Πηγή: European Commission

Πίνακας 5.2: Εισερχόμενοι – Εξερχόμενοι φοιτητές Erasmus για σπουδές 2015

ANNEX 8 – KA107 - Higher Education mobility between programme and partner countries – Projects contracted under call 2015

NA	PROJECTS			GRANT AMOUNTS (EUR)					
	SUBMITTED	CONTRACTED	SUCCESS RATE	TOTAL	BY ACTIVITY			AVERAGES	
					Students	Staff	per Project	per Student	per Staff
AT01	46	36	78%	2,287,246	1,276,314	783,343	63,538	4,254	2,056
BE01	12	9	75%	824,374	607,809	146,665	91,597	5,151	1,858
BE02	27	21	78%	1,620,922	1,142,267	341,455	77,187	4,924	2,134
BG01	41	16	39%	1,422,839	840,219	428,170	88,934	3,802	1,752
CY01	10	10	100%	446,235	188,230	199,205	44,624	4,183	1,620
CZ01	35	22	63%	3,085,236	2,027,739	798,197	140,693	4,380	2,232
DE01	171	104	61%	15,290,347	10,678,558	3,446,672	147,023	5,353	2,262
DK01	25	17	68%	1,360,448	784,080	437,768	80,026	4,640	1,928
EE01	13	11	85%	743,940	395,185	258,105	67,631	4,440	1,467
EL01	21	18	86%	2,448,763	1,517,760	704,303	156,042	4,312	1,840
ES01	75	43	57%	11,606,152	8,881,388	1,790,214	269,911	4,724	1,619
FI01	40	31	78%	2,271,894	1,403,462	657,482	73,287	4,647	2,114
FR01	138	72	52%	11,145,210	8,439,218	1,988,599	154,767	6,603	2,369
HR01	20	15	75%	1,240,499	636,652	477,457	82,700	4,421	1,743
HU01	49	26	53%	2,801,308	1,692,366	807,742	107,743	4,190	1,771
IE02	18	16	89%	1,000,048	489,062	414,386	62,503	4,145	2,623
IS01	5	5	100%	224,282	49,230	147,052	44,856	4,923	2,101
IT02	94	41	44%	11,489,879	8,861,147	1,826,382	280,241	5,338	2,200
LI01	1	1	100%	85,685	43,500	32,035	85,685	4,350	1,686
LT01	30	24	80%	1,662,245	942,070	522,125	69,260	3,892	1,430
LV01	2	2	100%	237,825	141,840	70,085	118,913	4,433	1,669
LU01	31	18	58%	1,252,825	787,723	322,417	68,601	3,900	1,521
MT01	8	6	75%	25,145	-	20,595	4,191	1,584	-
MT01	2	2	100%	145,626	7,300	115,576	72,813	3,650	1,835
NL01	30	17	57%	3,256,850	2,281,062	725,538	191,579	4,937	2,387
NO01	27	18	67%	1,265,912	812,674	347,538	70,328	5,079	2,447
PL01	128	76	59%	8,698,074	5,697,342	2,111,432	114,461	4,260	1,576
PT01	33	13	39%	3,243,931	2,323,806	670,161	249,533	5,883	1,727
RO01	36	29	81%	4,367,304	2,614,112	1,323,842	150,597	4,117	1,719
SE01	18	15	83%	1,737,426	907,684	696,042	115,828	5,071	3,094
SI01	25	10	40%	1,122,005	582,457	413,148	112,200	4,623	1,707
SK01	16	13	81%	1,441,251	816,225	476,526	110,865	4,251	2,054
TR01	85	16	19%	4,321,573	3,250,227	768,296	270,123	4,162	2,494
UK01	91	52	57%	5,628,689	3,376,368	1,764,921	108,244	5,251	2,307
TOTAL	1,403	825	59%	109,811,488	74,485,316	26,038,576	133,105	4,910	1,986

Data Sources – EPlus/ink - BO Report EPO27 (extraction date – 10/11/2016)

Πηγή: European Commission

Πίνακας 5.3: Κινητικότητα 2013-2014

Student mobility in figures in 2013-2014

	Type of student mobility		Total
	Studies	Work placements (traineeships)	Student mobility
Total number of Erasmus students	212 208	60 289	272 497
Average EU monthly grant (€)	255	367	274
Average duration (months)	6.2	4.4	5.8
Number of grants for special needs students	331	70	401
Top sending countries (absolute numbers)	ES, DE, FR, IT, TR	FR, ES, DE, UK, IT	ES, FR, DE, IT, UK
Top sending countries (% share of the student population)	LU, LI, ES, LT, CZ	LV, LT, MT, LI, SI	LU, LI, LV, LT, ES
Top receiving countries	ES, FR, DE, UK, IT	UK, ES, DE, FR, IT	ES, DE, FR, UK, IT
Level of studies (% share)	Bachelor 70 % Master 28 % Doctorate 1 % Short-cycle 1 %	Bachelor 56 % Master 31 % Doctorate 3 % Short-cycle 11 %	Bachelor 67 % Master 29 % Doctorate 1 % Short-cycle 3 %
Average age of students (years)	23.4	23.9	23.5
Number of higher education institutions sending students	2 407	2 829	3 456
Gender balance (% of women)	60.2 %	61.6 %	60.5 %

Πηγή: European Commission

Πίνακας 5.4: Τα κορυφαία Ιδρύματα υποδοχής φοιτητών Erasmus 2013-2014

Erasmus 2013-14 Top 20 higher education institutions receiving Erasmus students			
Rank Number	Country	Name of receiving higher education institution	Students
1	ES	UNIVERSIDAD DE GRANADA	1.918
2	ES	UNIVERSIDAD COMPLUTENSE DE MADRID	1.731
3	ES	UNIVERSITAT DE VALENCIA (ESTUDI GENERAL) UVEG	1.722
4	IT	UNIVERSITÀ DI BOLOGNA - ALMA MATER STUDIORUM	1.678
5	CZ	UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE	1.360
6	ES	UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE VALENCIA	1.290
7	ES	UNIVERSIDAD DE SEVILLA	1.139
8	ES	UNIVERSITAT DE BARCELONA	1.106
9	SI	UNIVERZA V LJUBLJANI	1.091
10	PE	KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN	1.048
11	IT	UNIVERSITA' DEGLI STUDI DI ROMA 'LA SAPIENZA'	1.030
12	ES	UNIVERSIDAD DE SALAMANCA	1.029
13	AT	UNIVERSITAET WIEN	1.018
14	DE	FREIE UNIVERSITAET BERLIN	930
15	ES	UNIVERSITAT AUTONOMA DE BARCELONA	888
16	SE	LUNDS UNIVERSITET	874
17	IT	UNIVERSITA' DEGLI STUDI DI FIRENZE	863
18	PT	UNIVERSIDADE DO PORTO	857
19	ES	UNIVERSIDAD AUTONOMA DE MADRID	849
20	DE	HUMBOLDT-UNIVERSITAET ZU BERLIN	841
343	GR	IKONOMIKO PANEPISTIMIO ATHINON	189
352	GR	ETHNIKO KAI KAPODISTRIAKO PANEPISTIMIO ATHINON	186

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 5.5: Τα κορυφαία Ιδρύματα αποστολής φοιτητών Erasmus 2013-14

Erasmus 2013-14 Top 20 higher education institutions sending Erasmus students			
Rank Number	Country	Name of sending institution	Students
1	ES	UNIVERSIDAD DE GRANADA	2.020
2	IT	UNIVERSITÀ DI BOLOGNA - ALMA MATER STUDIORUM	1.901
3	ES	UNIVERSIDAD COMPLUTENSE DE MADRID	1.775
4	ES	UNIVERSITAT DE VALENCIA (ESTUDI GENERAL) UVEG	1.601
5	IT	UNIVERSITA' DEGLI STUDI DI PADOVA	1.347
6	ES	UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE CATALUÑA	1.275
7	ES	UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE VALENCIA	1.253
8	PL	UNIwersytet Warszawski	1.241
9	AT	UNIVERSITÄT WIEN	1.206
10	CZ	UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE	1.185
11	SI	UNIVERZA V LJUBLJANI	1.160
12	ES	UNIVERSIDAD POLITECNICA DE MADRID (UPM)	1.131
13	BE	KATHOLIEKE UNIVERSITEIT LEUVEN	1.123
14	CZ	MASARYKOVA UNIVERZITA	1.109
15	IT	UNIVERSITA' DEGLI STUDI DI ROMA 'LA SAPIENZA'	1.100
16	ES	UNIVERSITAT DE BARCELONA	1.041
17	ES	UNIVERSIDAD DE SEVILLA	976
18	ES	UNIVERSIDAD DE MALAGA	964
19	IT	UNIVERSITA' DEGLI STUDI DI TORINO	961
20	ES	UNIVERSIDAD DE ZARAGOZA	957
31	GR	ARISTOTELEIO PANEPISTIMIO THESSALONIKIS	809
41	GR	ETHNIKO KAI KAPODISTRIAKO PANEPISTIMIO ATHINON	732
266	GR	IKONOMIKO PANEPISTIMIO ATHINON	284

384	GR	TECHNOLOGΙΚΟ ΕΚΠΕΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΙΜΑ (Τ.Ε.Ι.) OF ATHENS	208
453	GR	PANEPISTIMIO KRITIS	175
485	GR	PANEPISTIMIO PIREOS	164

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ιδία επεξεργασία

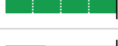

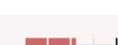

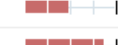

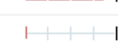

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Πίνακας 6.1: Μεγέθη του Ελληνικού Τουρισμού 2016

Βασικά Μεγέθη του Ελληνικού Τουρισμού 2016	
Συμμετοχή στο ΑΕΠ	18,6% [WTC]
Συμμετοχή στην απασχόληση	23,4% της συνολικής απασχόλησης [WTC]
Συνολική Απασχόληση	860.315 [WTC]
Έσοδα	12,7 δισ. € (δεν περιλαμβάνονται τα έσοδα από κρουαζιέρα) [ΤtE]
Αφίξεις Αλλοδαπών	24,7 εκατ. (δεν περιλαμβάνονται οι αφίξεις από κρουαζιέρα)
Μέση κατά κεφαλή δαπάνη	514 € (δεν περιλαμβάνονται τα ποσά κρουαζιέρας)
Μερίδιο Αγοράς (2015)	2% Παγκόσμια, 3,1% Ευρώπη
Εποχικότητα	56% των αφίξεων αλλοδαπών πραγματοποιείται Ιούλιο - Αύγουστο - Σεπτέμβριο
Συγκέντρωση Προσφοράς	70% των ξενοδοχειακών κλινών συγκεντρώνονται σε 4 περιοχές της Ελλάδας [ΞΕΕ]
Ξενοδοχειακή Υποδομή	9.730 ξενοδοχεία / 788.553 κλίνες [ΞΕΕ]
Τop 5 αγορές	Γερμανία (3.138.735), Ην. Βασίλειο (2.894.655), Ιταλία (1.386.902), Γαλλία (1.313.536), Ρωσία (595.482) [ΤtE]
Τop 5 αεροδρόμια (σε αφίξεις αλλοδαπών)	Αθήνα (4.526.035), Ηράκλειο (2.885.154), Ρόδος (2.091.066), Θεσσαλονίκη (1.724.599), Κέρκυρα (1.243.718) [ΔΑΑ & ΥΠΑ.]

Πηγή: ΣΕΤΕ

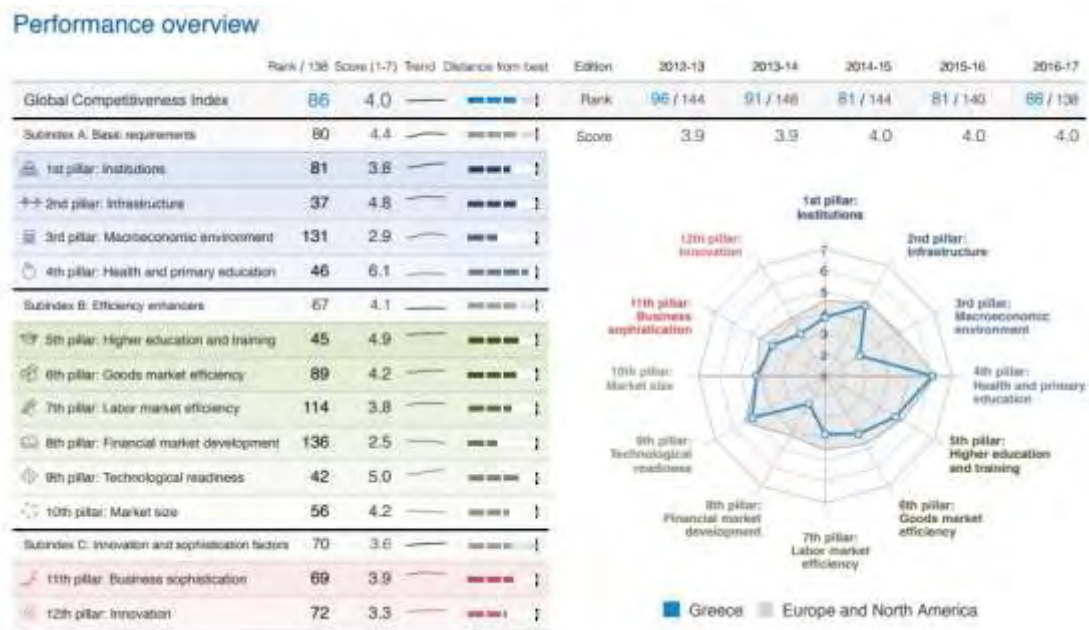
Πίνακας 6.1.1: Δείκτες ανταγωνιστικότητας που σχετίζονται με τον εκπαιδευτικό τουρισμό

 5th pillar: Higher education and training 1-7 (best)		43	4.8		
A. Quantity of education 1-7 (best)		1	7.0		
Secondary education enrollment rate gross %		15	108.5		
Tertiary education enrollment rate gross %		1	116.6		
B. Quality of education 1-7 (best)		86	3.8		
Quality of the education system 1-7 (best)		114	2.9		
Quality of math and science education 1-7 (best)		61	4.3		
Quality of management schools 1-7 (best)		88	3.9		
Internet access in schools 1-7 (best)		86	3.9		
C. On-the-job training 1-7 (best)		95	3.7		
 9th pillar: Technological readiness 1-7 (best)		42	5.0		
A. Technological adoption 1-7 (best)		76	4.4		
Availability of latest technologies 1-7 (best)		58	4.9		
Firm-level technology absorption 1-7 (best)		73	4.4		
FDI and technology transfer 1-7 (best)		104	3.9		
B. ICT use 1-7 (best)		34	5.5		
Internet users % pop.		54	66.8		
Fixed-broadband Internet subscriptions /100 pop.		19	30.7		
Internet bandwidth kb/s/user		37	100.9		
Mobile-broadband subscriptions /100 pop.		75	45.6		
 12th pillar: Innovation 1-7 (best)		72	3.3		
Capacity for innovation 1-7 (best)		96	3.8		
Quality of scientific research institutions 1-7 (best)		67	3.9		
Company spending on R&D 1-7 (best)		90	3.1		
University-industry collaboration in R&D 1-7 (best)		124	2.7		
Gov't procurement of advanced tech. products 1-7 (best)		121	2.6		
Availability of scientists and engineers 1-7 (best)		10	5.2		
PCT patents applications/million pop.		38	10.5		

Πηγή: WEF, Ιδία επεξεργασία

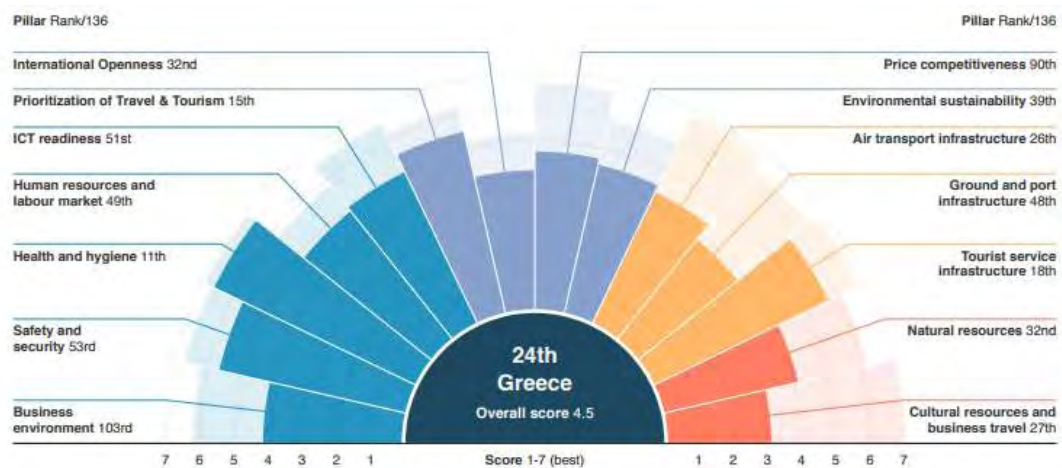

Πίνακας 6.2: Δείκτες ανταγωνιστικότητας 2016-2017

Πηγή: WEF

Σχήμα 6.1: Ταξιδιωτική και Τουριστική Ανταγωνιστικότητα Ελλάδας 2017

Πηγή: WEF, TTCR

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Αθανασίου, Α. (2013) «Ο Εκπαιδευτικός Τουρισμός ως Ειδική Μορφή Τουρισμού: Ο Εισερχόμενος Σπουδαστικός Τουρισμός στην Ελλάδα ως Μελέτη Περίπτωσης». Διδακτορική Διατριβή. Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων. Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Αποστολόπουλος, Κ. και Σδράλη, Δ. (2009) *Εναλλακτικός και Ήπιος Τουρισμός Υπαίθρου: Θεωρητική Προσέγγιση και Εφαρμογές*. Αθήνα: Ελληνοεκδοτική.

Βαρβαρέσος, Σ. (2000) *Τουρισμός. Οικονομικές Προσεγγίσεις*. Αθήνα: Προπομπός.

Βαρβαρέσος, Σ. (2008) *Οικονομική του Τουρισμού. Εννοιολογικές, Θεωρητικές και Μεθοδολογικές Προσεγγίσεις από τον 19^ο έως τον 21^ο αιώνα*. Αθήνα: Προπομπός.

Βενετσανοπούλου, Μ. (2006) *Η Κρατική Συμβολή στον Τουρισμό, Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού, Ιστορική Εξέλιξη-Θεσμικό Πλαίσιο*. Αθήνα: Interbooks.

Δέφνερ Α. (2017) «Χρειάζεται η ανακάλυψη της πυρίτιδας ή αναζήτηση ενός νέου βλέμματος;». *Το Βήμα*, 9 Ιουλίου 2017, σ. 17-18.

Ηγουμενάκης, Ν., Κραβαρίτης, Κ. και Λύτρας Π. (1998) *Εισαγωγή στον Τουρισμό*. Αθήνα: Interbooks.

Κοκκώσης Χ. (2017) «Πώς η Ελλάδα θα αξιοποιήσει το momentum τα επόμενα χρόνια». *Το Βήμα*, 9 Ιουλίου 2017, σ. 19.

Κοκκώσης, Χ., Τσάρτας, Π. και Γκρίμπα, Ε. (2011) *Ειδικές και Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού*. Αθήνα: Κριτική.

Κοκκώσης, Χ. και Τσάρτας, Π. (2001) *Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Λαγός, Δ. (2017) «Στόχος η υψηλή διεθνής ανταγωνιστικότητα». *Το Βήμα*, 9 Ιουλίου 2017, σ. 18-19.

Λαγός, Δ. (2005) *Τουριστική Οικονομική, Τουρισμός & Αναψυχή*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Μπαμπινιώτης, Γ. (2012) *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Δ' Έκδοση*, Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.

Ν. 33120/17 για Εκδρομές - Εκπαιδευτικές επισκέψεις μαθητών και μαθητριών Δημόσιων και Ιδιωτικών σχολείων Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης εντός και εκτός της χώρας. *Εφημερίδα της Κυβέρνησης* (ΦΕΚ 681/6-3-2017).

Παπαμακάριος, Γ. (2013) *Έρευνα Ικανοποίησης Επισκεπτών*. Δήμος Βόλου: Τμήμα Τουρισμού.

Πολύζος Σ. (2011) *Περιφερειακή Ανάπτυξη*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Πολύζος Σ. (2010) «Θρησκευτικός Τουρισμός στην Ελλάδα: Χωρική ανάλυση και συμβολή στην ανάπτυξη μειονοτικών περιοχών». *Σειρά Ερευνητικών Εργασιών*, 16(9):203-222, Βόλος: Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Σφακιανάκης, Μ. (2000) *Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού*. Αθήνα: Εκδόσεις ΕΛΛΗΝ.

Τσάρτας, Π. (2017) «12 Προτάσεις για την ανάδειξη του τουρισμού σε δομικό αναπτυξιακό πυλώνα». *Το Βήμα*, 9 Ιουλίου 2017, σ. 18.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Académie Internationale du Tourisme (AIT) (1961) *Dictionnaire Touristique International*. Monte-Carlo.

Altbach, P.G. and Knight, J. (2007) “The internationalization of higher education: Motivations and realities”. *Journal of Studies in International Education*, 11: 290-305.

Asderaki, F. and Maragos, D. (2014) “European Education and Training Programmes for Youth and their Application in Greece”. Paper presented at the conference: *In4Youth: Social and Labor Market Integration of Young People during a continuous Economic Crisis*, Thessaloniki, 28 November 2014.

Burkart, A. J. and Medlik, S. (1981) *Tourism: Past Present and Future*. London: Heinemann.

Bywater, M. (1993) “Market Segments: The youth and student travel market”. *Travel and Tourism Analyst*, 5 (3): 35-50.

Cazes, G.H. (1989) “Alternative Tourism: Reflections on an ambiguous concept”. *Europäische Hochschulschriften 10 (Fremdenverkehr)*, 11: 117-126.

- Coccossis, H. and Parpairis, A. (1996) "Sustainable Tourism? European Experiences" in Priestley, G. K., Edwards, J. A., Coccossis, H (ed). *Tourism and Carrying Capacity in Coastal Areas: Mykonos, Greece*, 153-175.
- Cohen, E. (1972) "Towards a Sociology of International Tourism". *Social Research*, **39** (1): 164-182.
- Cohen, E. (1979) "A Phenomenology of tourist experiences". *Sociology*, 13: 179-201.
- Cooper, C. (1999) 'The European school travel markets'. *Travel and Tourism Analyst*, 5: 89-106.
- Delitheou, V., Krabokoukis, T. and Stavrakaki, E. (2014) "Sustainable Tourism in Western Thessaly of Greece". *Management Studies*, **2** (6): 381-386.
- Gartner, W. (1994) "Image formation process". *Journal of Travel and Tourism Marketing* **2** (2/3): 191-216.
- Gray, H. P. (1970) *International Travel-International Trade*. Heath Lexington Books.
- González, C. R., Mesanza, R. B., & Mariel, P. (2011) "The determinants of international student mobility flows: An empirical study on the Erasmus programme". *Higher Education*, **62**(4): 413-430.
- Hollier, R. and Lanquar, R. (1996) *Le Marketing Touristique*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Hunziker, W. and Krapf, C. (1942) *Grundriss der Allgemeinen Fremdenverkehrslehre: Umschlag: Allgemeine Fremdenverkehrslehre*. Verlag: Polygraph.
- Iso-Ahola, E.S., (1982) "Towards Social Psychological Theory of Tourism Motivation". *Annals of Tourism Research*, **9** (2): 256-262.
- Kalinowski, K. and Weiler B. (1992) "Educational Travel" in Hall, C.M. and Weiler, B. *Special Interest Tourism*. London: Belhaven, 15-26.
- Mathieson, A. and Wall, G. (1982) *Tourism: Economic, Physical and Social Impacts*. London: Longman Group.
- Plog, S.C. (1987) "Understanding psychographics in tourism research", in Ritchie, J.R.B and Goeldner C.R. (eds) *Travel, Tourism and Hospitality Research: A Handbook for Managers and Researchers*. New York: John Wiley and Sons.

- Plog, S.C. (1990) "A Carpenter's Tools: An Answer to Stephen L. J. Smith's Review of Psychocentrism / Allocentrism". *Journal of Travel Research*, **28**(4): 43-45.
- Plog, S.C. (2001) "Why Destination Areas Rise and Fall in Popularity". *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, **42**(3): 13-24.
- Rinschede, G. (1992) "Forms of Religious Tourism". *Annals of Tourism Research*, **19** (1): 51-67.
- Ritchie, B.J.R. and Goeldner, C.R. (1994) *Travel, Tourism and Hospitality Research: A Handbook for Managers and Researchers*, 2nd Edition, New York: John Wiley & Sons.
- Ritchie, B.W., Carr, N. and Cooper, C. (2003) *Aspects of Tourism: Managing Educational Tourism*. UK: Channel View Publications.
- Seeking, J. (1998) "The Youth Travel Market". *Travel and Tourism Analyst*, 5: 37-55.
- Solimano, A. (2002) *Globalizing Talent and Human Capital: Implications for Developing Countries*. Santiago: United Nations Publication.
- Steinecke, A. (1993) "The historical development of tourism in Europe" in W. Pompl and P. Lavery (eds) *Tourism in Europe: Structures and Developments*, Wallingford: CAB International, 3-12.
- Swarbrooke, J. (1997) *The Development and Management of Visitor Attractions*. London: Butterworth-Heinemann.
- Towner, J. (1996) *An Historical Geography of Recreation and Tourism in the Western World 1540-1940*. Chichester: John Wiley.
- Union Internationale des Organismes Officiels du Tourisme (UIOOT) (1963) *La Conférence des Nations Unies sur le Tourisme et les Voyages Internationaux*, Rome.
- UNWTO (1994) *Recommendations on Tourism Statistics*. New York: United Nations Series M No. 83.
- Urry, J. and Larsen, J. (2011) *The Tourist Gaze*. London: Sage Publications.
- Waters, J., Brooks, R., and Pimlott-Wilson, H. (2011) "Youthful escapes? British students, overseas education and the pursuit of happiness". *Social and Cultural Geography*, **12**(5): 455-469.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

IKY «Erasmus+». Διαθέσιμο στο <URL: <https://www.iky.gr/el/erasmusplus> >

[πρόσβαση 30 Ιουλίου 2017].

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας «Χώροι και εγκαταστάσεις του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας». Διαθέσιμο στο <URL: <http://www.uth.gr/to-panepistimio/campus> > [πρόσβαση 23 Αυγούστου 2017].

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας «Πρόσβαση- Χάρτης». Διαθέσιμο στο <URL: <http://www.uth.gr/to-panepistimio/access-map> > [πρόσβαση 23 Αυγούστου 2017].

Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ) (2016) «Βασικά Μεγέθη του Ελληνικού Τουρισμού». Διαθέσιμο στο <URL: <http://sete.gr/el/stratigiki-gia-ton-tourismo/vasika-megethi-tou-ellinikoy-tourismoy/> > [πρόσβαση 2 Αυγούστου 2017].

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων (2016) «Η στρατηγική της Ανώτατης Εκπαίδευσης στην Ελλάδα, 2016- 2020». Διαθέσιμο στο < URL: https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2016/stratigiki_aei.pdf > [πρόσβαση 31 Ιουλίου 2017].

European Commission (2017) “Erasmus plus- Programme guide”. Διαθέσιμο στο <URL: http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/sites/erasmusplus/files/files/resources/erasmus-plus-programme-guide_el.pdf > [πρόσβαση 31 Ιουλίου 2017].

European Commission “1987-2017: 30 Years of Erasmus”. Διαθέσιμο στο <URL: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/sites/erasmusplus/files/30year_country_fact_sheets/erasmusplus-factsheet-nl-hd.pdf > [πρόσβαση 31 Ιουλίου 2017].

European Commission “Erasmus+ statistics 2014”. Διαθέσιμο στο <URL: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/repository/education/library/statistics/2014/greece_en.pdf > [πρόσβαση 31 Ιουλίου 2017].

European Commission (2017) “Erasmus+ Programme Annual Report 2015”. Διαθέσιμο στο <URL: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/sites/erasmusplus/files/erasmus-plus-annual-report-2015.pdf> >

[πρόσβαση 30 Ιουνίου 2017].

The Independent (2016) “Brexit: Almost a third of international students less likely to come to the UK to study, survey finds”. Διαθέσιμο στο <URL: <http://www.independent.co.uk/student/news/brexit-international-students-in-the-uk-after-eu-referendum-hobsons-survey-a7161661.html>> [πρόσβαση 4 Αυγούστου 2017].

International Association of Students in Agricultural and Related Sciences (IAAS). Διαθέσιμο στο <URL: <https://www.iaasgreece.org/>> [πρόσβαση 6 Αυγούστου 2017].

NAFSA (2014) “The Economic Benefit of International Students”. Διαθέσιμο στο <URL: <http://www.nafsa.org/File/eis2014/USA.pdf>>

[πρόσβαση 1 Αυγούστου 2017].

OECD (2014) “A new profile of migrants in the aftermath of the recent economic crisis”. Διαθέσιμο στο: <URL: http://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/a-new-profile-of-migrants-in-the-aftermath-of-the-recent-economic-crisis_5jxt2t3nnjr5-en> [πρόσβαση 2 Αυγούστου 2017].

OECD (2016) “Education at a Glance 2016: Highlights”. Paris: OECD Publishing [(διαδίκτυο (online)]. Διαθέσιμο στο <URL: <http://www.oecd.org/edu/education-at-a-glance-19991487.htm>> [πρόσβαση 27 Ιουλίου 2017].

OECD (2016) “Education at a Glance 2016: OECD Indicators” Paris: OECD Publishing. Διαθέσιμο στο <URL: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/9616041e.pdf?expires=1503767622&id=id&accname=guest&checksum=FFA7C03619E1D8A071FF3A77E694E37C>> [πρόσβαση 28 Ιουλίου 2017].

OECD (2016) “Education at a Glance 2016 - Country Notes”. Διαθέσιμο στο <URL: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/education/education-at-a-glance-2016/greece_eag-2016-57-en#.WX9XP4jyjIU#page2> [πρόσβαση 28 Ιουλίου 2017].

Shanghai Ranking (2017) “Academic Ranking of World Universities”. Διαθέσιμο στο <URL: <http://www.shanghairanking.com/ARWU2016.html>> [πρόσβαση 27 Αυγούστου 2017].

Times Higher Education (THE) (2017) “World University Rankings”. Διαθέσιμο στο <URL: <https://www.timeshighereducation.com/world->

[universityrankings/2017/worldranking#!/page/0/length/25/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats](http://www.universityrankings.com/2017/worldranking#!/page/0/length/25/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats) > [πρόσβαση 25 Ιουλίου 2017].

UNESCO (2017) “Education: Outbound internationally mobile students by host region”. Διαθέσιμο στο <URL: <http://data.uis.unesco.org/Index.aspx?queryid=172>> [πρόσβαση 30 Ιουλίου 2017].

Webaworld education (2016) “International Student Recruitment Analysis and Review Emerging Opportunities in 2016”. Διαθέσιμο στο <URL: <http://webaworld.com/emergingopportunities.pdf>> [πρόσβαση 1 Αυγούστου 2017].

Webometrics (2017) “World Ranking Universities”. Διαθέσιμο στο <URL: <http://www.webometrics.info/en/world> > [πρόσβαση 7 Αυγούστου 2017].

Webometrics (2017) “Ranking Web of Universities –Greece”. Διαθέσιμο στο <URL: <http://www.webometrics.info/en/Europe/Greece%20> > [πρόσβαση 7 Αυγούστου 2017].

Worldatlas (2017) “Countries Hosting The Most Foreign Students”. Διαθέσιμο στο <URL: <http://www.worldatlas.com/articles/countries-hosting-most-foreign-students.html>> [πρόσβαση 5 Αυγούστου 2017].

Worldatlas (2017) “Countries with the Most Students Studying Abroad”. Διαθέσιμο στο <URL: <http://www.worldatlas.com/articles/countries-with-the-most-students-studying-abroad.html> > [πρόσβαση 4 Αυγούστου 2017].

World Economic Forum (WEF) (2017) “The Travel & Tourism Competitiveness Report 2017 Paving the way for a more sustainable and inclusive future”. Διαθέσιμο στο <URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2017_web_0401.pdf> [πρόσβαση 2 Αυγούστου 2017].

World Economic Forum (WEF) (2017) “Global Competitiveness Index 2016-2017 edition”. Διαθέσιμο στο <URL: http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf>

[πρόσβαση 4 Αυγούστου 2017].

World Tourism Organization (UNWTO) (2017) “World Tourism Barometer”. Διαθέσιμο στο <URL: http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/unwto_barom17_01_january_excerpt.pdf > [πρόσβαση 2 Αυγούστου 2017].

World Travel & Tourism Council (WTTC) (2017) “Travel & Tourism Economic Impact 2017 Greece”. Διαθέσιμο στο < URL: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2017/greece2017.pdf>> [πρόσβαση 1 Αυγούστου 2017].